

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής»
Ειδίκευση: «Εκπαίδευση και Κοινωνία: Θεωρίες και Πρακτικές

Η σχέση αιτιακής εξήγησης και ιστορικής αφήγησης στον
Arthur Danto

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Κωνσταντίνος Φωτίου

A.M.: 578

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Μαρία Πουρνάρη, Καθηγήτρια στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Π.Ι.

Μέλη: Κωνσταντίνος Ράντης, Αναπλ. Καθηγητής στο Τμήμα Φιλοσοφίας Π.Ι.
Αγλαΐα Μελά, Επίκ. Καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλοσοφίας Π.Ι.

Ιωάννινα 2022

**Η σχέση αιτιακής εξήγησης και ιστορικής αφήγησης στον
Arthur Danto**

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις θέσεις του Danto για την ιστορική αφήγηση και τη σχέση της με την εξήγηση των γεγονότων του παρελθόντος στα οποία αναφέρεται. Μεθοδολογικά ακολουθείται η εσωτερική ανασυγκρότηση των επιχειρημάτων του Danto υπό την ανασκόπηση της σχετικής με το έργο του βιβλιογραφίας. Ειδικότερα, εξετάζεται η άποψη του Danto για την αφήγηση ως ενιαία οργανωτική δομή, η οποία καθεαυτή αποτελεί εξήγηση των γεγονότων του παρελθόντος που περιγράφει, καθώς και οι όροι, υπό τους οποίους ο Danto προάγει το σχήμα των αφηγηματικών προτάσεων ως χαρακτηριστικό του τρόπου αναπαράστασης της ιστορικής πραγματικότητας από τον ιστορικό. Η εργασία θέτει υπό αμφισβήτηση την ταύτιση που πραγματοποιεί ο Danto μεταξύ αφηγηματικής δομής και αιτιακής εξήγησης, διότι η εν λόγω ταύτιση είναι δυνατό να οδηγεί σε ιστορικά συμπεράσματα που προκύπτουν από αιτιακές συνδέσεις μεταξύ γεγονότων, οι οποίες είναι ψευδείς.

Λέξεις-κλειδιά: Danto, Ιστορία, αφήγηση, εξήγηση, χρονικό, αφηγηματικές προτάσεις, αιτιότητα.

Summary

This paper examines Danto's thesis on historical narrative and its relation to the explanation of the past events to which it refers. Methodologically, the paper follows an internal reconstruction of Danto's arguments under a review of the literature relevant to his work. In particular, it examines Danto's view of narrative as a unified organizational structure, which in itself constitutes an explanation of the past events it describes, and the terms in which Danto promotes the shape of narrative sentences as a characteristic of the historian's mode of representing historical reality. The paper questions the identification Danto makes between narrative structure and causal explanation, because such identification may lead to historical conclusions that result from causal connections between events that are false.

Keywords: Danto, History, narrative, explanation, chronicle, narrative sentences, causality.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1. Απλή και σημαντική αφήγηση.....	11
1.1. Κριτήρια διάκρισης μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης.....	11
1.2. Ο ρόλος των εννοιολογικών στοιχείων στη σύνθεση μιας ιστορικής αφήγησης.....	15
1.3. Επανεκτίμηση των κριτηρίων του Walsh.....	24
Κεφάλαιο 2. Αφήγηση και εξήγηση.....	32
2.1. Το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης.....	32
2.2. Αφηγηματική εξήγηση ή εξηγητικές αφηγήσεις;.....	36
2.3. Μη εξηγητικές αφηγήσεις.....	41
Κεφάλαιο 3. Αφήγηση και αναπαράσταση της ιστορικής πραγματικότητας...	47
3.1. Η συμβολή των αφηγηματικών προτάσεων στην ανάδειξη της σημασίας των ιστορικών γεγονότων.....	47
3.2. Αφηγηματικές προτάσεις και αιτιότητα.....	53
3.3. Τι πραγματικά συνέβη και γιατί;.....	57
Συμπεράσματα.....	64
Βιβλιογραφία.....	66
Διαδικτυακές Πηγές.....	68

Εισαγωγή

Το μεγαλύτερο μέρος των σύγχρονων ερευνών σχετικά με τις γνώσεις και τις ικανότητες που οικοδομούν τα άτομα με την εμπλοκή τους στην ιστορική εκπαίδευση επικεντρώνεται στη συγκρότηση της ταυτότητάς τους μέσω της ιστορικής αφήγησης. Ενδεικτικά, σύμφωνα με τον Lévesque, οι ιστορικές αφηγήσεις χρησιμεύουν για να ορίζουν την ταυτότητα των συγγραφέων και του κοινού, καθιστώντας δυνατή την ατομική και συλλογική τους τοποθέτηση απέναντι στους άλλους και προσανατολίζοντας τη ζωή τους, μέσω του τρόπου που παρουσιάζουν την ιστορική πραγματικότητα, σε μια νοητή πορεία μελλοντικής δράσης.¹ Αντίστοιχα, για την Popa η αφηγηματική κατανόηση από τους μαθητές των δεσμών μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος προέρχεται από τις καθημερινές συνήθειες του νου και την οικοδόμηση μιας αίσθησης ιστορικής ύπαρξης.² Οι Greenifeld και Darbar μεταξύ άλλων ασχολούνται με τον τρόπο που η διδασκαλία της ιστορίας ενίοτε προωθεί αξίες και συστήματα πεποιθήσεων, τα οποία στρέφονται σε βάρος άλλων ατόμων και κοινωνικών ομάδων. Για παράδειγμα, μαθητές που προέρχονται από μειονοτικά εθνοτικά περιβάλλοντα αισθάνονται έλλειψη προσωπικής σύνδεσης με το παρελθόν, διότι δυσκολεύονται να προβάλλουν τον εαυτό τους στην Ιστορία που διδάσκονται.³

Κοινή συνισταμένη των συναφών ερευνών είναι ότι παρακάμπτουν τη συνεισφορά της ιστορικής εξήγησης στην προσπάθεια σύνθεσης ιστορικά ακριβών αφηγήσεων για τα γεγονότα του παρελθόντος και στην οικοδόμηση ιστορικής συνείδησης πάνω σε επιστημονικά στέρεες βάσεις. Σύμφωνα με τον Σεφεριάδη, η αποπομπή της εξήγησης από τους κύριους προσδιοριστικούς άξονες σύνθεσης ιστορικών αφηγήσεων οφείλεται στη μετανεοτερική θεώρηση ότι, καθώς δεν είναι δυνατό να έρθουμε σε επαφή με το ίδιο το παρελθόν, μπορούμε να συνθέσουμε μόνο αφηγήσεις για εκείνο, οι οποίες δεν αντανακλούν παρά παροντικές ανάγκες.⁴ Όπως ευθέως το

¹ Lévesque, S. (2015). Why Historical Narrative Matters? Challenging the Stories of the Past. *Public History Weekly*, 2(11).

² Popa, N. (2021). Operationalizing Historical Consciousness: A Review and Synthesis of the Literature on Meaning Making in Historical Learning. *Review of Educational Research*, 92(2), 171-208.

³ Greenifeld, A., & Darbar, S. (2022). Multidirectional narratives: Diversifying the English and History Curriculums. Από τη διαδικτυακή σελίδα του *Impact: Part of My College*.

⁴ Σεφεριάδης, Σ. (2014). *Στις διαδρομές της ιστοριογραφίας: Κριτική επισκόπηση από το πρίσμα της κοινωνικής επιστήμης*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 66. Σεφεριάδης, Σ. (2009). *Ιστορία, Ιστοριογραφία, Κοινωνικές Επιστήμες*. Στο Evans, R. (2009). *Για την υπεράσπιση της Ιστορίας* (μτφ. Α. Παπαδάκη). Αθήνα: Σαββάλας, σσ. 14-15.

θέτει η Hunt, «ο ιστορικός μπορεί να γράψει μόνο ρητορική και όχι αλήθεια».⁵ Επομένως, δεδομένου ότι η προσπάθεια έγκυρης εξήγησης των ιστορικών γεγονότων αναφέρεται στην αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας, η εξήγηση θεωρείται δευτερεύον πεδίο ιστορικής έρευνας.

Η παρούσα εργασία, με βάση την εσωτερική ανασυγκρότηση των επιχειρημάτων του Arthur Danto και την ανασκόπηση της σχετικής με το έργο του βιβλιογραφίας επιχειρεί να συμβάλει στη διαλεύκανση της σχέσης ανάμεσα στην ιστορική αφήγηση και στην ιστορική εξήγηση και στην ανάδειξη της δεύτερης σε θεμελιώδη έννοια για την ιστορική έρευνα. Σύμφωνα με τον Danto, «αυτό που αναζητείται στις ιστορικές εξηγήσεις είναι τα αίτια ενός [ιστορικού] γεγονότος».⁶ Ο Danto υιοθετεί την άποψη του Hempel για την εξήγηση, σύμφωνα με την οποία η τελευταία διαθέτει την ίδια δομή τόσο στις φυσικές επιστήμες, οι οποίες μελετούν τις «φυσικές όψεις του κόσμου»⁷ όσο και στις κοινωνικές επιστήμες, όπως η Ιστορία, που μελετούν την ανθρώπινη συμπεριφορά.⁸ Για να θεωρηθεί ότι ένα ιστορικό γεγονός έχει εξηγηθεί πρέπει, κατά τον Hempel, η πρόταση που το περιγράφει να συνάγεται από την περιγραφή των συνθηκών που προηγήθηκαν της εμφάνισής του σε συνδυασμό με την περιγραφή των κατάλληλων καθολικών νόμων, η ισχύς των οποίων συνεπάγεται ότι η εμφάνισή του ήταν αναμενόμενη υπό τις εν λόγω συνθήκες.⁹

Ο Danto επιχειρεί να συμβιβάσει το νομολογικό πρότυπο εξήγησης του Hempel με την εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη του *Verstehen* για την Ιστορία, όπως την επεξεργάζονται κυρίως οι Croce, Dilthey και Collingwood. Σύμφωνα με τους ανωτέρω στοχαστές, οι πράξεις των ανθρώπων ως ελεύθερων δρώντων δεν υπάγονται σε γενικούς νόμους κατά το πρότυπο των φυσικών επιστημών αλλά κατανοούνται υπό το πρίσμα εσωτερικών συμβάντων, όπως οι πεποιθήσεις, τα κίνητρα και οι επιθυμίες τους.¹⁰ Επομένως, η προσπάθεια πρόβλεψης ενός γεγονότος που οφείλεται

⁵ Για την υπεράσπιση της Ιστορίας, σ. 309.

⁶ Danto, A. C. (2007). *Narration and Knowledge* (New York: Columbia University Press, σ. 210.

⁷ Salmon, W. C., Earman, J., Glymour, C., McGuire, J. E., Norton, J. D., Lennox, J. G., Schaffner, K. F., Machamer, P., & Salmon, M. (2007). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της επιστήμης* (μτφ. Π. Θεοδώρου, Κ. Παγωνδιώτη & Γ. Φουρτούνη). Ηράκλειο: ΠΕΚ, σ. 570.

⁸ *Narration and Knowledge*, σ. 207. Βλ. Hempel, C. G. (1942). The Function of General Laws in History. *The Journal of Philosophy*, 39(2), 35-48. Ο Danto υιοθετεί την άποψη του Hempel στο δέκατο κεφάλαιο της *Αναλυτικής Φιλοσοφίας της Ιστορίας* με τίτλο «Historical Explanation: The Problem of General Laws».

⁹ Dray, W. H. (2007). *Φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Α. Μανωλάκη). Αθήνα: Οκτώ, σ. 21.

¹⁰ *Narration and Knowledge*, σ. 205. Βλ. Dilthey, W. (1989). Introduction to the Human Sciences (ed. by R. A. Makkreel & F. Rodi). New Jersey: Princeton University Press και Collingwood, R. G. (1994). *The Idea of History* (ed. by J. V. Dussen). Oxford: Oxford University Press. Για τις θέσεις του Croce, βλ. στο ίδιο, σσ. 190-204.

σε ανθρώπινες πράξεις βάσει προγενέστερων συνθηκών δεν είναι δυνατή, διότι αντιβαίνει, ή τουλάχιστον δεν λαμβάνει υπόψη την ανθρώπινη ελευθερία. Για τον Danto, είναι δυνατό υπό την περιγραφή των κατάλληλων γενικών νόμων να προβλεφθεί ένα φάσμα δυνατοτήτων ως προς την εκδήλωση ενός γεγονότος, ενώ ο ακριβής τρόπος με τον οποίο θα εκδηλωθεί εξαρτάται εν πολλοίς από την ανθρώπινη ελευθερία.¹¹ Για παράδειγμα, μια δήλωση με ισχύ γενικού νόμου θα μπορούσε να είναι ότι το ποσοστό των αυτοκτονιών σε μια κοινότητα είναι αντιστρόφως ανάλογο του βαθμού κοινωνικής ενσωμάτωσης. Υπό την περιγραφή αυτού του νόμου, είναι δυνατό να προβλεφθεί με σχετική έστω επιφύλαξη το ποσοστό των αυτοκτονιών σε ορισμένες κοινότητες αλλά το αν θα αυτοκτονήσει συγκεκριμένος άνθρωπος είναι ζήτημα που άπτεται της ελευθερίας του. Ένας ιστορικός γνωρίζει ήδη πώς ακριβώς εκδηλώθηκε ένα γεγονός, δεδομένου ότι αποτελεί παρελθόν. Οπότε, το μόνο που μένει να κάνει είναι να το συνδέσει με προγενέστερες συνθήκες υπό την περιγραφή του κατάλληλου νόμου.

Η ενασχόληση με το έργο του Danto ωθείται από το ότι οι θέσεις του για την ιστορική αφήγηση βρίσκονται, σύμφωνα με τον ίδιο, «στο μεταίχμιο μιας βαθιάς επανάστασης στη φιλοσοφική αντίληψη της επιστήμης».¹² Η επικράτηση αφηγηματικών θέσεων στην Ιστορία οφείλεται εν πολλοίς στο πέρασμα από την κυριαρχία του λογικού θετικισμού στην επιστημολογία της Ιστορίας σε μια ερμηνευτική θεώρηση της επιστήμης.¹³ Παρότι σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος ότι ο Danto αμφισβητεί την αξία της εξήγησης στην κατανόηση των ιστορικών γεγονότων, οι αφηγηματικές θέσεις υπό τις οποίες διατυπώνει τα επιχειρήματά του για την ιστορική εξήγηση συσκοτίζουν ως έναν βαθμό τη σχέση της τελευταίας με τη δομή της αφήγησης. Δεν είναι τυχαίο ότι οι θέσεις του συμπαρατίθενται με εκείνες αφηγηματιστών φιλοσόφων όπως ο Gallie και ο Mink, ενώ αποτελούν σταθερή αναφορά στα επιχειρήματα στοχαστών που προάγουν μια μετανεοτερική θεώρηση της ιστορικής αφήγησης, όπως ο Hayden White. Θεωρούμε, επομένως, ότι ένας κριτικός αναστοχασμός των θέσεών του θα συμβάλει στη διαλεύκανση της σχέσης ανάμεσα στην αφήγηση και στην εξήγηση.

Συγκεκριμένα, το πρώτο κεφάλαιο ασχολείται με την εναντίωση του Danto στη θέση του Walsh ότι υφίσταται διάκριση μεταξύ *απλής* [plain] και *σημαντικής*

¹¹ Στο ίδιο, σσ. 223-231.

¹² Στο ίδιο, σ. ix.

¹³ Στο ίδιο, σ. xi.

αφήγησης [significant narrative] ως προς την ιδιότητα της δεύτερης να περιγράφει επιπλέον το γιατί συνέβη, ό,τι συνέβη στο παρελθόν σε αντίθεση με την πρώτη που περιγράφει μόνο ό,τι συνέβη. Κριτήρια αυτής της διάκρισης αποτελούν, σύμφωνα με τον Walsh, το πλήθος των ιστορικών τεκμηρίων και η χρονική απόσταση του ιστορικού από τα υπό περιγραφή γεγονότα, τα οποία επιτρέπουν τη σύνθεση αφηγήσεων που εξηγούν γιατί συνέβησαν.¹⁴ Αντίθετα, σύμφωνα με τον Danto, η αφήγηση αποτελεί ενιαίο σύνολο και οργανώνει εγγενώς το περιεχόμενό της στην κατεύθυνση της εξήγησης, ενώ τα κριτήρια του Walsh δεν επαρκούν ως θεμέλια της θεωρίας του.¹⁵ Επανεκτιμώντας τα κριτήρια του Walsh, η διάκρισή του ανάμεσα σε αφηγήσεις που απλά περιγράφουν και σε αφηγήσεις που επιπλέον εξηγούν τα ιστορικά γεγονότα θα κατευθύνει συνολικά την κριτική επισκόπηση των επιχειρημάτων του Danto στην παρούσα εργασία, για να υποστηριχθεί ότι η δομή της αφήγησης δεν διαδραματίζει κάποιο σημαίνοντα ρόλο στο αν εξηγούνται ή όχι τα γεγονότα που περιγράφει. Με άλλα λόγια, η αφηγηματική δομή δεν ορίζει την εξηγητική επάρκεια του περιεχομένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, κυρίως σε συνάφεια με την επιχειρηματολογία του Dray, θα αμφισβητηθεί η θέση του Danto ότι η αφήγηση καθεαυτή αποτελεί μορφή εξήγησης. Θα υποστηριχθεί ότι, αν και μια αφήγηση είναι δυνατό απλώς να μεταδίδει εξηγήσεις των γεγονότων που περιγράφει, δεν αποτελεί η ίδια μια μορφή εξήγησης.¹⁶ Επιπλέον, θα παρατεθούν παραδείγματα ιστορικών αφηγήσεων, τα οποία με κανέναν τρόπο δεν θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι μεταδίδουν κάποια εξήγηση όσων περιγράφουν.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο, θα εξεταστεί το σχήμα των *αφηγηματικών προτάσεων* [narrative sentences] του Danto σε αντιπαραβολή με το πρότυπο του *Ιδανικού Χρονικογράφου* [Ideal Chronicler], το οποίο ο ίδιος συνθέτει.¹⁷ Θα αμφισβητηθεί ότι μια αφήγηση μπορεί να μεταδώσει οποιαδήποτε σημασία των ιστορικών γεγονότων, η οποία δεν θα μπορούσε να μεταδοθεί από κάποια άλλη οργανωτική δομή, όπως το χρονικό. Επιπλέον, θα υποστηριχθεί ότι η εξήγηση των γεγονότων του παρελθόντος δεν μπορεί να παρακάμπτεται για χάρη οποιασδήποτε άλλης σημασίας, διότι σε αυτή την περίπτωση υπάρχει το ενδεχόμενο να οδηγηθούμε σε ιστορικά συμπεράσματα

¹⁴ Walsh, W. H. (1982). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Κ. Βώρου). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, σσ. 50-53.

¹⁵ *Narration and Knowledge*, σσ. 112-142.

¹⁶ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σσ. 136-143.

¹⁷ *Narration and Knowledge*, σσ. 143-181.

που προκύπτουν από αιτιακά ψευδείς συνδέσεις ανάμεσα στα ιστορικά γεγονότα. Υπό τις ανωτέρω διαπιστώσεις θα αναδειχθεί η αναγκαιότητα να επανατοποθετηθεί η αιτιακή εξήγηση των ιστορικών γεγονότων στο κέντρο του προβληματισμού για την ιστορική έρευνα.

Κεφάλαιο 1. Απλή και σημαντική αφήγηση

Για την αποσαφήνιση της έννοιας της αφήγησης και την κατανόησή της ως οργανωτικού σχήματος της Ιστορίας, ο Danto αφιερώνει ένα κεφάλαιο από την *Αναλυτική Φιλοσοφία της Ιστορίας* (1965) αναλύοντας τη σχέση ανάμεσα στην ιστορική αφήγηση και στο χρονικό των ιστορικών γεγονότων.¹⁸ Συγκεκριμένα, ασχολείται με την εννοιολογική διάκριση που πραγματοποιεί ο Walsh μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης. Το ερώτημα που προκύπτει αφορά τον χαρακτήρα της διαφοράς ανάμεσα στα δύο είδη αφήγησης, από τα οποία το ένα περιορίζεται στη μετάδοση όσων συνέβησαν στο παρελθόν και το άλλο προχωρά στην ερμηνεία τους. Εδώ, στο πρώτο κεφάλαιο, εξετάζεται η επιχειρηματολογία του Danto ενάντια σε αυτή τη διάκριση και εξάγονται κάποια συμπεράσματα χρήσιμα για την διερεύνηση των ερωτημάτων στα επόμενα κεφάλαια.

1.1. Κριτήρια διάκρισης μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης

Ο Danto συνηγορεί υπέρ της θέσης του Ranke¹⁹ σύμφωνα με την οποία στόχος του ιστορικού είναι να μεταδώσει μέσω του έργου του αυτό που «πραγματικά συνέβη στο παρελθόν».²⁰ Η θέση αυτή αντιτίθεται στον Walsh, κατά τον οποίο η θέση του Ranke δεν αφορά το σύνολο της ιστορικής στοχοθεσίας αλλά περιορίζεται στο κατώτερο επίπεδο οργάνωσης των γεγονότων του παρελθόντος.²¹ Ο Walsh αναδεικνύει δύο διακριτά είδη αφήγησης, την *απλή* [plain] και τη *σημαντική* αφήγηση [significant narrative]. Στην απλή αφήγηση το μόνο με το οποίο ασχολείται ο ιστορικός είναι να περιγράψει πιστά τα γεγονότα του παρελθόντος προκειμένου να απαντηθεί το ερώτημα του Ranke, «τι πραγματικά συνέβη στο παρελθόν». Στη σημαντική

¹⁸ Πρόκειται για το έβδομο κεφάλαιο του βιβλίου *Analytical Philosophy of History* (1965) με τίτλο «History and Chronicle», σσ. 112-142. Όλα τα κεφάλαια του βιβλίου μαζί με τρία νέα κεφάλαια περιέχονται στο νεώτερο έργο *Narration and Knowledge* (1985). New York: Columbia University Press, καθώς και στην επανέκδοσή του το 2007.

¹⁹ Ranke, L. (2010). *The Theory and Practice of History* (ed. by G. G. Iggers). London: Routledge, σσ. 135-138.

²⁰ Danto, A. C. (2007). *Narration and Knowledge*, σ. 115 σ. 130.

²¹ Walsh, W. H. (1982). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Κ. Βώρου). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης,

αφήγηση, αντίθετα, ο ιστορικός προχώρα στην *ερμηνεία* των γεγονότων, καλούμενος να απαντήσει «γιατί συνέβη» ό,τι συνέβη στο παρελθόν.²²

Για τον Walsh, η απλή αφήγηση ανήκει στο κατώτερο επίπεδο οργάνωσης και θεωρείται προπαρασκευαστική της σημαντικής αφήγησης. Για την εναργέστερη ανάδειξη της θέσης του ταυτίζει τη διάκριση μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης με τη διάκριση του Croce²³ μεταξύ χρονικού και Ιστορίας καθαυτή. Η απλή αφήγηση ταυτίζεται με το χρονικό και η σημαντική αφήγηση με την Ιστορία καθαυτή. Η διευκρίνιση ότι στο περιεχόμενο ενός έργου Ιστορίας μπορούν να βρεθούν στοιχεία χρονικού και το αντίστροφο δεν μειώνει, κατά τον Walsh αλλά και κατά τον ίδιο τον Danto, τη σαφήνεια με την οποία εκφράζεται το ιδεώδες για το ιστορικό έργο που είναι να απομακρύνεται από το επίπεδο του χρονικού και να προσεγγίζει το επίπεδο της Ιστορίας καθαυτή.²⁴

Ο Danto αρνείται να αποδεχτεί τη διάκριση του Walsh. Θεωρεί ότι η Ιστορία αποτελεί ενιαίο σύνολο και η αφήγηση οργανώνει το περιεχόμενό της εξολοκλήρου υπό την προϋπόθεση να μεταδίδει «τι πραγματικά συνέβη» στο παρελθόν.²⁵ Ανατρέχει στα επιχειρήματα του Walsh για να εντοπίσει τουλάχιστον ένα κριτήριο με βάση το οποίο θα μπορούσε να δικαιολογηθεί η διπλή σημασία της έννοιας της αφήγησης σε δύο διακριτά είδη.

Ο Walsh δανείζεται από τον Croce δύο θεματικές, την ελληνική ζωγραφική της αρχαιότητας και τα πολιτικά γεγονότα στην Ευρώπη του 19ου αιώνα. Κατά τον Croce, για την ελληνική ζωγραφική της αρχαιότητας το καλύτερο που μπορεί να προσφέρει ένας ιστορικός είναι ένα μη ικανοποιητικό χρονικό, έναν σκελετό ιστορίας. Αντίθετα, για τα πολιτικά γεγονότα στην Ευρώπη του 19ου αιώνα είναι σε θέση να προσφέρει μια πλήρη και συνεκτική ως προς το περιεχόμενό της ιστορία, η εξέλιξη της οποίας θα είναι κανονική και κατανοητή. Κατά τον Walsh, οι ανωτέρω

²² *Narration and Knowledge*, σσ. 116-117. Στη μετάφραση του έργου του Walsh οι όροι «plain» και «significant narrative» αποδίδονται με τους όρους «απλή» και «σημασιοδοτική» αφήγηση αντίστοιχα. Εδώ αντί του όρου «σημασιοδοτική» προτιμήσαμε τον απλούστερο όρο «σημαντική», ο οποίος διαθέτει την ίδια σημασία. Ο όρος «ερμηνεία» που χρησιμοποιεί ο Walsh σημαίνει γενικότερα την εξήγηση, την οργάνωση των γεγονότων μέσα στην ιστορία με τέτοιο τρόπο, ώστε η εξέλιξή της να καθίσταται «κανονική και κατανοητή», και να διαθέτει «πληρότητα και εσωτερική συνοχή» (*Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 53)· με άλλα λόγια να βγάζει νόημα. Δεν συνδέεται αποκλειστικά με την ερμηνειοκρατική θεώρηση της Ιστορίας από τον Collingwood τουλάχιστον σε αυτό το σημείο. Επίσης, δεν έχει σχέση με την επιβεβαίωση ή την ακύρωση μιας γενικής φιλοσοφικής θεωρίας, όπως αναφέρει ο Danto (βλ. *Narration and Knowledge*, σσ. 118-119 και 132-139).

²³ Croce, B. (1921). *History: Its Theory and Practice* (trans. D. Ainslie). New York: Harcourt, Brace and Company, σσ. 18-20.

²⁴ *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας*, σσ. 50-52.

²⁵ *Narration and Knowledge*, σ. 115.

περιπτώσεις αποτελούν παραδείγματα απλής και σημαντικής αφήγησης αντίστοιχα, και οι διαφορές ανάμεσά τους είναι τόσο σημαντικές που κατατάσσονται σε δύο διακριτές κατηγορίες.²⁶

Τα κριτήρια που ορίζουν αν από το έργο ενός ιστορικού θα προκύψει μια απλή ή μια σημαντική αφήγηση είναι, σύμφωνα με τον Walsh, το πλήθος των ιστορικών τεκμηρίων και η δυνατότητα κατανόησης των σκέψεων και των συναισθημάτων των ιστορικών δρώντων. Η θεματική της ελληνικής ζωγραφικής της αρχαιότητας περιορίζει τον ιστορικό στην κατασκευή μιας απλής αφήγησης, αφενός διότι για την εν λόγω θεματική σώζονται ελάχιστες άμεσες μαρτυρίες, αφετέρου διότι λόγω της τεράστιας χρονικής απόστασης η δυνατότητα κατανόησης των σκέψεων και των συναισθημάτων των ανθρώπων που επηρέασαν την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής είναι περιορισμένη. Για τους παραπάνω λόγους κατασκευάζεται μια αφήγηση με βάση τίτλους έργων, ονόματα και πιθανές χρονολογίες που μπορεί να περιέχονται σε έργα αρχαίων συγγραφέων. Αντίθετα, η θεματική της πολιτικής ιστορίας της Ευρώπης του 19ου αιώνα καθιστά εφικτή την κατασκευή μιας σημαντικής αφήγησης, αφενός γιατί διατίθεται πληθώρα ιστορικών τεκμηρίων, αφετέρου γιατί είναι δυνατή η κατανόηση των σκέψεων και των συναισθημάτων των ιστορικών προσώπων λόγω της χρονικής εγγύτητας με τον 19ο αιώνα.²⁷

Ο Danto ασκεί κριτική στις αξιώσεις του Walsh για τη δυνατότητα αυτών των κριτηρίων να ορίσουν δύο διακριτά είδη αφήγησης. Εάν στο παράδειγμα του Croce το μη ικανοποιητικό χρονικό της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής είναι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Walsh, «μια απλή απαρίθμηση ασύνδετων γεγονότων», τότε δεν μπορεί να θεωρηθεί καν αφήγηση. Εάν από τη μία πλευρά έχουμε έναν χρονολογικό πίνακα των αρχαίων ελλήνων ζωγράφων με τα κύρια έργα τους και από την άλλη πλευρά έχουμε μια πλήρη αφήγηση της ευρωπαϊκής πολιτικής ιστορίας του 19ου αιώνα, τότε δεν αντιπαραβάλλεται μια απλή σε μια σημαντική αφήγηση αλλά ένας πίνακας σε μια αφήγηση. Μέσα από αυτή την εννοιολογική αποσαφήνιση ο Danto ακυρώνει τη θέση του Walsh ότι το πλήθος των ιστορικών τεκμηρίων μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο για αυτή τη διάκριση. Ακόμα και με ελάχιστα τεκμήρια στη διάθεσή του, ένας ιστορικός θα μπορούσε να δομήσει μια συνεκτική και κατανοητή αφήγηση, η οποία στην περίπτωση της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής θα ήταν ελλιπώς τεκμηριωμένη. Αυτό σημαίνει ότι διαθέτει τεκμήρια για να

²⁶ *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας*, σσ. 52-53.

²⁷ Στο ίδιο, σ. 53.

υποστηρίζει μόνο ορισμένα σημεία της αφήγησης ενώ στα υπόλοιπα προχωρά σε μια «φανταστική ανακατασκευή» της ιστορικής εξέλιξης.²⁸

Ο υποστηρικτής της διάκρισης του Walsh θα μπορούσε σε αυτό το σημείο να επιμείνει ότι οι έννοιες της απλής και της σημαντικής αφήγησης ορίζουν αντίστοιχα μια ελλιπή και μια επαρκή σε αποδεικτικά στοιχεία αφήγηση. Από την ανωτέρω εννοιολογική αποσαφήνιση, ωστόσο, προκύπτει ότι η διάκριση μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης αναφέρεται σε μια ποσοτική διαφορά βαθμού ιστορικής τεκμηρίωσης και όχι σε μια ποιοτική ειδολογική διαφορά.²⁹ Για τούτο, σύμφωνα με τον Danto, «δύσκολα θα μπορούσαμε τότε να χαρακτηρίσουμε το χρονικό ή την απλή αφήγηση ως ακριβή περιγραφή του τι συνέβη».³⁰ Εξάλλου, η διάκριση απλής και σημαντικής αφήγησης με βάση τον βαθμό ιστορικής τεκμηρίωσης έρχεται σε αναντιστοιχία με τη θεωρία του Walsh ως προς τη στοχοθεσία των δύο κατηγοριών.

Εξίσου ακατάλληλο με τον βαθμό ιστορικής τεκμηρίωσης να δικαιολογήσει μια διάκριση ανάμεσα σε απλές και σημαντικές αφηγήσεις κρίνεται από τον Danto και το κριτήριο της κατανόησης των σκέψεων και των συναισθημάτων των ιστορικών δρώντων σε σχέση με τη χρονική εγγύτητα της υπό διερεύνηση ιστορικής περιόδου. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα κατανόησης των ανθρώπινων πράξεων του παρελθόντος θεωρείται από τον Walsh αντιστρόφως ανάλογη της χρονικής απόστασης ανάμεσα στον χρόνο του ιστορικού και στην ιστορική περίοδο που εξετάζει. Όσο μειώνεται η απόσταση από την εποχή που εξετάζει ο ιστορικός τόσο αυξάνεται η δυνατότητά του να κατανοήσει τους λόγους που τα ιστορικά πρόσωπα προχώρησαν σε συγκεκριμένες πράξεις.³¹ Οπότε, όσο περισσότερο καταφέρνει να «δέσει» μια αφήγηση με απαντήσεις στο «γιατί συνέβη» ό,τι συνέβη στο παρελθόν, δηλαδή να προσφέρει καταληπτότητα και συνοχή σε όλο και περισσότερα σημεία της, τόσο περισσότερο κατευθύνεται από το επίπεδο της απλής σε εκείνο της σημαντικής αφήγησης.

Εάν ίσχυε όμως αυτό το κριτήριο, θα έπρεπε ένας ιστορικός να διαθέτει την ίδια δυνατότητα κατανόησης για κάθε ανθρώπινη πράξη μιας συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Αυτό θα σήμαινε ότι οι αφηγήσεις στις οποίες θα προέβαινε, στην περίπτωση που θα αφορούσαν στην ίδια εποχή, θα ήταν εξίσου κατανοητές και συνεκτικές. Κατά το παράδειγμα του Danto, μια αφήγηση των πολιτικών γεγονότων του 4ου αιώνα π.Χ. θα έπρεπε να είναι εξίσου κατανοητή με μια αφήγηση της

²⁸ *Narration and Knowledge*, σ. 120-121.

²⁹ Στο ίδιο, σ. 124.

³⁰ Στο ίδιο, σ. 129.

³¹ *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 53.

ζωγραφικής δραστηριότητας του ίδιου αιώνα. Ωστόσο, σε αντίθεση με το παράδειγμα της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής, η πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη είναι εξίσου κατανοητή με μια πολιτική ιστορία για τα γεγονότα του 19ου αιώνα. Ο Danto μάλιστα σχολιάζει ότι το έργο του Θουκυδίδη είναι τόσο οξυδερκές που θα μας επέτρεπε να συμπεράνουμε ότι οι άνθρωποι ως προς τα κίνητρα για την τέλεση συγκεκριμένων πράξεων δεν έχουν αλλάξει και πολύ από τότε. Επομένως, το ότι ένας ιστορικός είναι σε θέση να κατασκευάσει μια αφήγηση περισσότερο κατανοητή και συνεκτική για τα πολιτικά γεγονότα του 19ου αιώνα σε σχέση με μια αφήγηση για την αρχαία ελληνική ζωγραφική δεν οφείλεται στο ότι απέχει χρονικά λιγότερο από τον 19ο αιώνα αλλά στο ότι κατανοεί «γιατί συνέβη» ένα πολιτικό γεγονός καλύτερα από ένα καλλιτεχνικό.³²

Το σφάλμα του Walsh είναι ότι, για να καταστήσει σαφή τη λειτουργία αυτού του κριτηρίου, επιλέγει παραδείγματα, τα οποία δεν εστιάζουν στην ανεξάρτητη μεταβλητή, δηλαδή στη χρονική απόσταση. Για να εξετάσει την επίδραση της χρονικής απόστασης στη δυνατότητα κατανόησης των ανθρώπινων πράξεων του παρελθόντος, αντί να επιλέξει δύο παρόμοιες θεματικές με όσο το δυνατό αποκλειστική διαφορά τη χρονική απόσταση, επιλέγει δύο εντελώς διαφορετικές θεματικές, την ελληνική ζωγραφική της αρχαιότητας και τα πολιτικά γεγονότα του 19ου αιώνα. Είναι σαν ένας ερευνητής να επιχειρεί να εξετάσει την επίδραση της χωρητικότητας του δοχείου στον χρόνο μεταφοράς μιας ποσότητας νερού από ένα σημείο σε ένα άλλο επιλέγοντας ως αντικείμενα μια κατσαρόλα και ένα σουρωτήρι.

Τι είναι αυτό όμως που ορίζει την κατασκευή μιας αφήγησης αν όχι τα ιστορικά τεκμήρια και σε τι οφείλεται η συνοχή και η κατανοησιμότητά της αν όχι στο πλήθος των ιστορικών τεκμηρίων και στη χρονική απόσταση από την υπό εξέταση εποχή;

1.2. Ο ρόλος των εννοιολογικών στοιχείων στη σύνθεση μιας ιστορικής αφήγησης

³² *Narration and Knowledge*, σ. 125. Ο Danto αναδεικνύει δύο δηλώσεις που προκύπτουν από την επιχειρηματολογία του Walsh. Η πρώτη είναι ότι, για να εξηγήσουμε τις αιτίες μιας ανθρώπινης πράξης, χρειάζεται να αναφερθούμε στις σκέψεις και στα συναισθήματα του ανθρώπου που την τέλεσε. Σε αυτό το σημείο ο Walsh απορρίπτει τον συμπεριφορισμό και διατάσσεται με την ερμηνειοκρατική θεώρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η δεύτερη είναι ότι η κατανόηση της πράξης εξαρτάται από τη χρονική απόσταση που μας χωρίζει με τον εν λόγω άνθρωπο. Ο Danto δεν ασχολείται διεξοδικά με την πρώτη επειδή, όπως αναφέρει, αν και συμφωνεί ορισμένως με τη στάση του Walsh, «θα μας ενέπλεκε σε μεγαλύτερα ζητήματα από εκείνα που αφορούν στην κατανόηση του παρελθόντος» (Στο ίδιο, σ. 124).

Η ιδέα για την ύπαρξη ενός αγεφύρωτου χάσματος ανάμεσα στην ιστορική πραγματικότητα και στην ιστορική γνώση προέρχεται κυρίως από τον Croce. Εντοπίζεται αργότερα τόσο στη σκέψη των Becker και Beard³³ όσο και σε εκείνη των Aron, Marrou και Veune, ενώ την ασπάζονται και στοχαστές όπως ο Ricoeur και ο White, με τον τελευταίο να εγγράφει την Ιστορία εξαιτίας αυτού του χάσματος στο πεδίο της μυθοπλασίας.³⁴ Είτε με πιο μετριοπαθείς θέσεις όπως του Ricoeur είτε με πιο ριζοσπαστικές όπως του White τουλάχιστον στα πρώιμα έργα του, εκφράζεται η πεποίθηση ότι, επειδή το παρελθόν καθαυτό βρίσκεται εκτός της ανθρώπινης εμπειρίας, είναι αδύνατο μέσω των ιστορικών τεκμηρίων να έρθουμε σε επαφή και να αποκτήσουμε γνώση για εκείνο. Η εξέταση των τεκμηρίων πραγματοποιείται αναπόφευκτα υπό τις συνθήκες του παρόντος και με αυτή την έννοια η ενασχόληση με την Ιστορία αφορά αποκλειστικά στο παρόν. Οι αφηγήσεις για το παρελθόν δεν αποτελούν παρά καλλιτεχνικά ρεαλιστικές παραλλαγές του παρόντος, οι οποίες κατά κύριο λόγο στοχεύουν στη μετάδοση αξιών και ρυθμίζουν τις πράξεις των ατόμων και τη λειτουργία των θεσμών στο παρόν.³⁵

Παρότι οι θέσεις του Danto για την αφήγηση παρουσιάζουν γενικά σημαντική συγγένεια με εκείνες των ανωτέρω στοχαστών, στο ζήτημα της θεώρησης του παρελθόντος, ο Danto βρίσκεται απέναντί τους. Στο έκτο κεφάλαιο της *Αναλυτικής Φιλοσοφίας της Ιστορίας*, η θέση του Danto είναι ότι μια αφήγηση αποτελεί για την Ιστορία ό,τι μια θεωρητική υπόθεση για την επιστήμη και ότι, επομένως, ως υπόθεση είναι λογικά διακριτή και προηγείται των αποδεικτικών στοιχείων που την υποστηρίζουν ιστορικά.³⁶

Σύμφωνα με τον Beard, την Ιστορία χαρακτηρίζει η μη παρατηρησιμότητα του αντικειμένου της, το οποίο δεν είναι άλλο από την ίδια την ιστορική πραγματικότητα, το παρελθόν καθαυτό. Ο μόνος τρόπος με τον οποίο ένας ιστορικός είναι σε θέση να παρατηρεί την ιστορική πραγματικότητα είναι μέσω των ιστορικών τεκμηρίων. Αυτή η διαμεσολαβημένη παρατήρηση διέπεται αναπόφευκτα από μερικότητα ως προς την επιλογή και μελέτη των τεκμηρίων, τα οποία καλύπτουν μόνο ένα μέρος από όλα τα

³³ Becker, C. L. (1955). What are Historical Facts? Στο Meyerhoff, H. (1959). *Philosophy of History in our Time: An Anthology*. New York: Doubleday· Beard, C. A. (1935). That Noble Dream. *The American Historical Review*, 41(1), 74-87.

³⁴ Ricoeur, P. (1990). *Η αφηγηματική λειτουργία* (μτφ. Β. Αθανασόπουλου). Αθήνα: Καρδαμίτσα, σσ. 59-65.

³⁵ Στο ίδιο, σσ. 77-80.

³⁶ Βλ. «Evidence and Historical Relativism». Στο *Analytical Philosophy of History*, σσ. 88-111.

γεγονότα του παρελθόντος. Εξάλλου, η μελέτη των ιστορικών γεγονότων και προσώπων εμπεριέχει εξ ορισμού αξιολογικές εκτιμήσεις, καθώς ο ίδιος ο ιστορικός ως υποκείμενο της εποχής του και του ιδιαίτερου πολιτισμικού του περιβάλλοντος δεν είναι δυνατό να τα προσεγγίζει με ουδετερότητα.³⁷ Για να προσδώσει δομή στα ιστορικά γεγονότα προβαίνει σε θεωρητικές υποθέσεις, οι οποίες δεν συνάγονται άμεσα από τα τεκμήρια, παρά αποτελούν «ενός είδους ερμηνεία, κάτι υπερβατικό».³⁸

Σε αντίθεση με την Ιστορία οι φυσικές επιστήμες για τον Beard χαρακτηρίζονται από την παρατηρησιμότητα των αντικείμενων τους. «Ο ιστορικός», γράφει, «δεν μπορεί να παρατηρήσει το παρελθόν όπως ο χημικός παρατηρεί τους πειραματικούς σωλήνες και τις [χημικές] ενώσεις του».³⁹ Από την μη παρατηρησιμότητα του παρελθόντος προκύπτει και η επιστημονικοφάνεια της θέσης του Ranke, εφόσον αυτό που «πραγματικά συνέβη στο παρελθόν» δεν μπορεί να περιγραφεί κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο «ο μηχανικός περιγράφει μια μηχανή».⁴⁰ Επιπλέον, τις φυσικές επιστήμες διέπουν η αντικειμενικότητα και η ουδετερότητα του ερευνητή. Κατά τον Beard, «τα γεγονότα και οι προσωπικότητες της ιστορίας... δεν είναι όπως τα φαινόμενα της φυσικής και της χημείας που έλκουν την ουδετερότητα του παρατηρητή»⁴¹ και ο ιστορικός «[δεν] μπορεί να είναι τόσο ψυχρά ουδέτερος με τις ανθρώπινες υποθέσεις όσο ο μηχανικός με ένα αυτοκίνητο»⁴², ενώ σε σχέση με την ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων η χαρακτηριστικότερη θέση του είναι η εξής:

«Η επιλογή και η διευθέτηση των γεγονότων είναι μια συνδυαστική και σύνθετη διανοητική πράξη. Είναι μια αξιολογική πράξη επιλογής, πεποίθησης και ερμηνείας· είναι μια πράξη σκέψης. Τα γεγονότα, πολυάριθμα και πέρα από κάθε υπολογισμό, είναι γνωστά αλλά δεν επιλέγονται μόνα τους ή δεν εντάσσονται αυτόματα σε κάποιο σταθερό διατακτικό σχήμα στο μυαλό του ιστορικού. Επιλέγονται και διατάσσονται από τον ίδιο κατά τον τρόπο που σκέφτεται».⁴³

³⁷ That Noble Dream, σσ. 82-84.

³⁸ Στο ίδιο, σ. 83.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 82.

⁴⁰ Beard, C. A. (1934). Written History as an Act of Faith. *The American Historical Review*, 39(2), 221.

⁴¹ That Noble Dream, σ. 83.

⁴² Written History as an Act of Faith, σ. 221.

⁴³ Στο ίδιο, σ. 220. Μετάφραση δική μας.

Οι θεωρητικές υποθέσεις θεωρούνται από τον Beard «αναγκαίο κακό» για έναν ιστορικό που δεν είναι σε θέση να παρατηρεί εμπειρικά το αντικείμενό του. Οργανώνουν με συγκεκριμένο τρόπο τα ιστορικά γεγονότα προσφέροντας μια δομή στο παρελθόν που δεν εντοπίζεται στα τεκμήρια και οδηγούν σε «μοιραία παραμόρφωση» των αποτελεσμάτων του.⁴⁴ Ένας επιστήμονας, αντίθετα, αρκεί μόνο να παρατηρήσει το υπό εξέταση αντικείμενο για να συνάγει ερευνητικά αποτελέσματα, τα οποία θα ενταχθούν αυτόματα σε ένα σταθερό σχήμα διάταξης. Οι επιστημονικές παρατηρήσεις είναι αυτές που είναι, δεν σχηματοποιούνται από την ερμηνεία του ερευνητή.

Ο Beard αναπτύσσει μια βακονική αντίληψη για την επιστήμη γενικά και την Ιστορία ειδικότερα, κατά την οποία αν δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε εμπειρικά το αντικείμενο, δεν είμαστε σε θέση να εξάγουμε έγκυρα και αξιόπιστα συμπεράσματα για εκείνο. Αντιμετωπίζει τις θεωρητικές υποθέσεις κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο ο Bacon αντιμετώπιζε τα είδωλα του ανθρώπινου νου, δηλαδή ως κάτι από το οποίο ο νους πρέπει να απεξαρτηθεί για να προσεγγίσει τη γνώση της πραγματικότητας.⁴⁵

Ο Danto ασκεί κριτική στον Beard με σημείο αναφοράς το έργο του Duhem. Η σύγχρονη επιστήμη για τον Duhem προέρχεται από μια μακραίωνη θεωρητική παράδοση, η οποία σχηματοποιείται προοδευτικά «στην αντανάκλαση μιας οντολογικής τάξης που πράγματι υπάρχει».⁴⁶ Δημιουργεί σχέσεις ανάμεσα σε έννοιες που προσεγγίζουν προοδευτικά τις σχέσεις ανάμεσα στα πράγματα. Επειδή μια φυσική θεωρία είναι η αναπαράσταση των φυσικών νόμων της πραγματικότητας βασισμένη σε αυτή την παράδοση, προηγείται του πειράματος.⁴⁷ «Είναι αδύνατον», γράφει ο Duhem, «να αφήσουμε έξω από την πόρτα του εργαστηρίου τη θεωρία που θέλουμε να ελέγξουμε», καθώς «χωρίς θεωρία οι μετρήσεις θα στερούνταν νοήματος».⁴⁸ Ο πειραματικός έλεγχος μιας θεωρητικής υπόθεσης ελέγχει ολόκληρο το πλαίσιο μέσα στο οποίο διατυπώνεται αυτή η υπόθεση.⁴⁹ Αυτό σημαίνει ότι ουσιαστικό ρόλο στη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων αλλά και στην

⁴⁴ *Narration and Knowledge*, σσ. 99-100.

⁴⁵ Στο ίδιο, σσ. 101-102.

⁴⁶ Γαβρόγλου, Κ., Διαλέτης, Δ., & Χριστιανίδης, Γ. (2007). Η σημασία του έργου του Pierre Duhem στην Ιστορία της Επιστήμης. Στο Duhem, P. (2007). *Σώζειν τα φαινόμενα: Δοκίμιο για την έννοια της φυσικής θεωρίας από τον Πλάτωνα έως τον Γαλιλαίο*. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 221.

⁴⁷ Στο ίδιο.

⁴⁸ *Narration and Knowledge*, σ. 101.

⁴⁹ *Σώζειν τα φαινόμενα*, σ. 217. Πρόκειται για τη θέση Duhem-Quine.

ερμηνεία των αποτελεσμάτων διαδραματίζει η εποχή και το πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διενεργούνται.

Η ανάπτυξη θεωρίας, επομένως, αποτελεί για τον Duhem καθολικό χαρακτηριστικό της εμπειρικής έρευνας. Χωρίς την κατασκευή εννοιών που αναφέρονται σε μη παρατηρήσιμες οντότητες η διερεύνηση των παρατηρήσιμων στοιχείων θα ήταν αδύνατη. Ο Beard αναφέρεται στις περιπτώσεις του μηχανικού ελέγχου ή των φυσικών και χημικών πειραμάτων, οι οποίες επιβεβαιώνουν κατά τον ίδιο τη θεωρία περί παρατηρησιμότητας του αντικειμένου της επιστήμης. Το επιχείρημά του όμως είναι καταφανώς εσφαλμένο, καθώς το αντικείμενο αδιαμφισβήτητων επιστημονικών πεδίων όπως η ατομική φυσική είναι μη παρατηρήσιμο. Όσο αδύνατο είναι να παρατηρηθεί εμπειρικά μια ανθρώπινη πράξη του παρελθόντος, τόσο αδύνατο είναι να παρατηρηθεί εμπειρικά η τροχιά ενός ηλεκτρονίου. Στην ουσία η τελευταία εξετάζεται αποκλειστικά μέσω της χρήσης ενός αφηρημένου θεωρητικού μοντέλου. Η έννοια του ηλεκτρονίου δεν αναφέρεται σε κάτι παρατηρήσιμο και η τροχιά του εξετάζεται από τα ίχνη παρατηρήσιμων εμπειρικά σταγονιδίων νερού μέσα σε έναν θάλαμο νέφωσης.⁵⁰

Εάν δεν είχαμε καμία αντίληψη του ηλεκτρονίου σε εννοιολογικό επίπεδο, δεν θα ήμασταν σε θέση να δηλώσουμε ότι τα ίχνη σταγονιδίων νερού μέσα σε έναν θάλαμο νέφωσης είναι αποδεικτικά στοιχεία της τροχιάς του· θα βλέπαμε μόνο σταγονίδια νερού. Όταν αναγνωρίζουμε κάτι ως απόδειξη για κάτι άλλο, τότε, κατά τον Danto, έχουμε μια αντίληψη για αυτό το «κάτι άλλο» πριν έρθουμε σε επαφή με ό,τι το αποδεικνύει. Αλλιώς αυτό που το αποδεικνύει δεν θα μπορούσαμε να το αναγνωρίσουμε ως απόδειξη. Κάτι ερμηνεύεται ως απόδειξη αφού προηγηθεί αναφορά στο ίδιο το πράγμα που πρόκειται να αποδείξουμε.⁵¹

Με την αναφορά στον Duhem ο Danto υποστηρίζει της δήλωση του Ranke, σύμφωνα με την οποία η Ιστορία μεταδίδει αυτό που «πραγματικά συνέβη στο παρελθόν» και τη χρωματίζει με το φως της αναλυτικής σκέψης για την επιστήμη της εποχής του. Η επιχειρηματολογία του βασίζεται κατά κύριο λόγο στη θέση ότι ο σκεπτικισμός, μολονότι είναι σωστός ως προς την Ιστορία, είναι στην ουσία σκεπτικισμός απέναντι στην επιστημονική γνώση εν γένει. Η αντικειμενικότητα της Ιστορίας ιδίως ως προς την αξιακή της ουδετερότητα και η αντιπαραβολή της με τις φυσικές επιστήμες αποτελεί ζήτημα επισταμένης μελέτης που ξεφεύγει από τους

⁵⁰ *Narration and Knowledge*, σ. 95.

⁵¹ Στο ίδιο, σ. 89.

σκοπούς της εργασίας. Εδώ παρουσιάζονται συνοπτικά τα επιχειρήματα που αναδεικνύουν την παρουσία των εννοιολογικών στοιχείων ως βασικού εργαλείου της επιστημονικής έρευνας.⁵²

Ό,τι ισχύει για μια θεωρία στο πεδίο της επιστήμης ισχύει σύμφωνα με τον Danto και για μια αφήγηση στο πεδίο της Ιστορίας. Όπως μια θεωρία είναι μια προτεινόμενη αναπαράσταση της τάξης των πραγμάτων, έτσι και μια αφήγηση είναι μια προτεινόμενη αναπαράσταση όσων συνέβησαν στο παρελθόν. Με την εύρεση και την εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων επιβεβαιώνεται ή ανασκευάζεται μια ήδη υπάρχουσα αφήγηση. Τα αποδεικτικά στοιχεία δεν αποτελούν συστατικά στοιχεία της αφήγησης· μόνο την υποστηρίζουν ιστορικά. Επομένως, αν δεν έχουν βρεθεί αποδεικτικά στοιχεία για τη συνέχεια της, αυτό δεν σημαίνει ότι διακόπτεται αναγκαστικά. Μπορεί να συνεχιστεί, χωρίς όμως να γίνεται αναφορά σε αποδεικτικά στοιχεία.⁵³ Για παράδειγμα, αν δεν έχουμε βρει τους λόγους που οδήγησαν τον Descartes να μετακινηθεί από τη Γαλλία στην Ολλανδία, δεν χρειάζεται να διακόψουμε μια αφήγηση για τη ζωή του μετά το 1617. Θα μπορούσαμε να εικάσουμε ότι στη Γαλλία υπήρχαν δυνάμεις καταπιεστικές για την ελεύθερη σκέψη που έλειπαν από την Ολλανδία και στην συνέχεια να αναζητήσουμε αποδεικτικά στοιχεία που θα επιβεβαιώσουν ή θα ανασκευάσουν αυτή την εικασία.⁵⁴

Πάντα σε αναλογία με μια θεωρία, ο Danto θεωρεί βάση για την κατασκευή μιας αφήγησης τα εννοιολογικά στοιχεία. Με μοναδική πληροφορία, για παράδειγμα, ότι κάποιος προσδιορίζεται ως καλλιτέχνης ήδη τον εντάσσουμε σε ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο, από το οποίο μπορούμε να αντλήσουμε ένα σύνολο αποδεκτών δηλώσεων και να κατασκευάσουμε μια αληθοφανή αφήγηση για εκείνον, να αφηγηθούμε δηλαδή τι θα μπορούσε να συμβεί τυπικά σε έναν καλλιτέχνη κατά τη διάρκεια της ζωής του. Εάν οι πληροφορίες μας είναι ότι αυτός ο καλλιτέχνης ονομαζόταν Μιχαήλ Άγγελος, έζησε στην Ιταλία και φιλοτέχνησε την Πιετά του Αγίου Πέτρου περίπου το 1499 μ.Χ., μπορούμε να υποθέσουμε ότι για να

⁵² «Δεν θα μπορούσε κανείς να είναι σκεπτικιστής ως προς την Ιστορία», γράφει ο Danto, «χωρίς να είναι σκεπτικιστής ως προς όλα τα άλλα [ενν. την επιστημονική γνώση συνολικά]. Είναι σαν να θρηνείς ότι είναι λυπηρό να είσαι Γάλλος επειδή οι Γάλλοι πεθαίνουν» (*Narration and Knowledge*, σ. 110). Για μια αναλυτική παρουσίαση των επιχειρημάτων του Danto σχετικά με την αξιακή ουδετερότητα της Ιστορίας, βλ. στο ίδιο, σσ. 102-110. Για μια επισκόπηση των επιχειρημάτων υπέρ και κατά της αντικειμενικότητας της Ιστορίας ως προς την αξιακή της ουδετερότητα, βλ. κεφ. 3 με τίτλο «Αντικειμενικότητα και αξιακή κρίση», στο Dray, W. H. (2007). *Φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Α. Μανωλάκη). Αθήνα: Οκτώ, σσ. 55-94.

⁵³ *Narration and Knowledge*, σσ. 121-122.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 135.

αναγράφεται το όνομά του σε έναν κατάλογο σημαίνει ότι ήταν σημαντικός καλλιτέχνης και ότι εφόσον σπάνια κάποιος φιλοτεχνεί μόνο ένα έργο κατά τη διάρκεια της ζωής του η Πιετά του Αγίου Πέτρου μάλλον ήταν ένα από τα σπουδαιότερα. Από το ότι ήταν ένα από τα σπουδαιότερα έργα του μπορούμε να συνάγουμε με επιφύλαξη ότι στα τέλη του 14^{ου} με αρχές του 15^{ου} αιώνα βρισκόταν στην ακμή της πορείας του στη γλυπτική και ότι η θρησκεία ασκούσε σημαντική επίδραση στη θεματολογία του. Ερχόμενοι σε επαφή με όλο και περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή του, όπως για το έργο του στη ζωγραφική ή στην αρχιτεκτονική, μπορούμε να τις επεκτείνουμε αφηγηματικά καθιστώντας αυτή την αφηρημένη βιογραφία όλο και πιο εξατομικευμένη, ακριβή και λεπτομερή.⁵⁵

Το πόσο συνεκτική και κατανοητή θα είναι η αφήγηση που θα κατασκευάσουμε εξαρτάται από την έκταση και ίσως την αξιοπιστία του εννοιολογικού μας οπλοστασίου. Το ότι κατανοούμε καλύτερα, για παράδειγμα, την πολιτική από την καλλιτεχνική συμπεριφορά σημαίνει ότι τα εννοιολογικά σχήματα που εφαρμόζουμε στην εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων για τις πολιτικές πράξεις του παρελθόντος είναι πιο εκτενή και ίσως πιο αξιόπιστα σε σχέση με εκείνα που ορίζουν τις καλλιτεχνικές. Οπότε, μια αφήγηση για τα πολιτικά γεγονότα του 19^{ου} αιώνα θα είναι πιο συνεκτική και κατανοητή σε σχέση με μια αφήγηση για την αρχαία ελληνική ζωγραφική ανεξάρτητα από την ποσότητα των αποδεικτικών στοιχείων ή τη χρονική εγγύτητα κάθε ιστορικής περιόδου.⁵⁶

Εδώ ο Danto μέσω της θεωρίας του για την αφήγηση προσεγγίζει το πεδίο της μυθοπλασίας. Σε αντίθεση όμως με προαναφερθέντες στοχαστές δεν αμφισβητεί τον επιστημονικό χαρακτήρα της Ιστορίας και θεωρεί ότι τον διασώζει η υποστήριξη από τα αποδεικτικά στοιχεία. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει, μια αφηρημένη αφήγηση, δηλαδή μια αφήγηση αποκλειστικά φανταστική, της οποίας κανένα σημείο δεν αποδεικνύεται ιστορικά, θα ήταν μυθοπλασία, οπότε *«βρισκόμαστε στο έλεος των ιστορικών τεκμηρίων»*.⁵⁷

Σε σχέση με τα εννοιολογικά στοιχεία, πάντως, η σημαντικότερη διαφοροποίησή του έγκειται στη θεώρηση του παρελθόντος ως αναπόσπαστου στοιχείου της πρόσληψης του παρόντος. Τις εννοιολογικές δηλώσεις που συνθέτουν μια αφήγηση

⁵⁵ Στο ίδιο, σσ. 122-123. Στο συγκεκριμένο σημείο ο Danto αναφέρεται σε ένα παράδειγμα για πληροφορίες που αποκτούμε σε σχέση με τη ζωή του Λεονάρντο ντα Βίντσι. Προτιμήσαμε ένα παραλλαγμένο παράδειγμα για τον Μιχαήλ Άγγελο, το οποίο αναγράφεται στις σελίδες 89-90, για να το συνδέσουμε με όσα αναφέρονται παρακάτω.

⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 125.

⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 123. Η υπογράμμιση δική μας.

τις αντλούμε, υποστηρίζει, από το ίδιο το παρελθόν. Όταν, για παράδειγμα, κάποιος δηλώνει ότι επισκέφτηκε την Πιετά Ροντανίνι του Μιχαήλ Αγγέλου στη Βενετία, χρησιμοποιεί λεξιλόγιο με άμεση αναφορά στο παρελθόν. Με τη λέξη «Πιετά» συσχετίζει το συγκεκριμένο έργο με προηγούμενα γνωστά γλυπτά του ίδιου καλλιτέχνη, στα οποία αποδίδεται η ίδια ονομασία και αποτελούν αναπαραστάσεις της ίδιας θεματικής, ενώ αν το περιγράψει ως άγαλμα, το συσχετίζει με προηγούμενα έργα γλυπτικής, τα οποία προσδιορίζονται με την έννοια «άγαλμα». Εάν δεν διέθετε καμία αντίληψη του παρελθόντος, όπως διατείνεται μεταξύ άλλων ο Beard, θα χρησιμοποιούσε χρονικά ουδέτερο λεξιλόγιο, οπότε το μόνο που θα έβλεπε κατά την επίσκεψή του στη Βενετία θα ήταν μια μαρμάρινη μάζα ορισμένων διαστάσεων.⁵⁸

Στη χρήση των εννοιολογικών στοιχείων που αναφέρονται στο παρελθόν οφείλεται και η ιδιότητα των ιστορικών τεκμηρίων να μαρτυρούν κάτι σχετικό με την ιστορική πραγματικότητα. Χωρίς αυτά δεν θα γινόταν να αναγνωρίσουμε καν ένα ιστορικό τεκμήριο ως τέτοιο, κατ' αναλογία με ένα εννοιολογικό σχήμα στο πεδίο της επιστήμης, χωρίς το οποίο δεν θα γινόταν να αναγνωρίσουμε κάτι ως αποδεικτικό στοιχείο του υπό εξέταση αντικειμένου. Για παράδειγμα, ένας χωρικός που δεν είναι σε θέση να ορίσει το πέτρινο κτίσμα που βλέπει ως τον Πύργο του Βοημούνδου δεν θα μπορούσε να το θεωρήσει απόδειξη της κατάκτησης των Ιωαννίνων από τον νορμανδό στρατηγό.⁵⁹

Ο Danto θαυμάζει τη διορατικότητα του Vico, ο οποίος διείδε στη γένεση της γλώσσας τη γένεση της Ιστορίας. «Αποκτούμε αυτόματα», γράφει, «την έννοια του παρελθόντος καθώς αποκτούμε τη γλώσσα μας, η οποία είναι πλούσια σε κατηγορήματα που αναφέρονται στο παρελθόν», και τονίζει ότι «κάποιος που είναι κυρίαρχος της γλώσσας του δεν γίνεται να ζει αποκλειστικά στο παρόν».⁶⁰ Υποστηρίζει ότι οι επιστημολογικές συζητήσεις στην Ιστορία προϋποθέτουν συχνά ένα χρονικά ουδέτερο είδος εμπειρίας, οπότε καταλήγουν λογικά στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούμε να γνωρίσουμε το παρελθόν καθαυτό εφόσον το μόνο που βιώνουμε είναι το παρόν. Υπό αυτή την προϋπόθεση παραγνωρίζουν αυτό που μας δείχνει η

⁵⁸ Στο ίδιο, σσ. 89-90. Ακόμα και την έννοια «μαρμάρινη» ή τη μέτρηση των διαστάσεων θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι δεν θα ήμασταν σε θέση να τις ορίσουμε χωρίς αναφορά στο παρελθόν, δηλαδή χωρίς να έχουμε ήδη λάβει γνώση σχετικά με το υλικό που αποκαλείται μάρμαρο ή να έχουμε ήδη μάθει να μετράμε τις διαστάσεις ενός σώματος. Ωστόσο, μέσω αυτού του παραδείγματος το σκεπτικό του Danto καθίσταται κατανοητό.

⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 90.

⁶⁰ Στο ίδιο, σσ. 91-92.

γλώσσα, ότι «βιώνουμε το παρόν πάντα μέσα σε ένα λογικό και αιτιώδες πλαίσιο που συνδέεται με αντικείμενα και γεγονότα του παρελθόντος».⁶¹

Πώς γίνεται όμως να ορίσουμε το πέτρινο κτίσμα που βλέπουμε ως τον Πύργο του Βοημούνδου αν δεν έχουμε ήδη μία απόδειξη για αυτό; Πώς γίνεται να γνωρίζουμε ότι το μαρμάρινο σώμα που έχουμε μπροστά μας είναι η Πιετά Ροντανίνι αν δεν το έχουμε διαβάσει πρώτα έστω σε έναν ταξιδιωτικό οδηγό και να το περιγράψουμε ως άγαλμα αν δεν έχει προηγηθεί έστω κάποια προφορική μαρτυρία που θα μας λέει: «αυτό είναι ένα άγαλμα»; Πώς γίνεται, τέλος, να αφηγούμαστε τι συμβαίνει τυπικά σε έναν καλλιτέχνη κατά τη διάρκεια της ζωής του αν προηγουμένως δεν έχουμε έρθει σε επαφή με στοιχεία για το πώς ζει ένας καλλιτέχνης; Πώς είμαστε σίγουροι ότι δεν αφηγούμαστε άθελά μας τη ζωή ενός κηπουρού ή ενός διευθυντή πολυεθνικής;

Η μόνη λογική απάντηση σε όλα τα ανωτέρω ερωτήματα είναι η εξής: δεν γίνεται. Η σκέψη του Danto ότι βιώνουμε διαφορετικά το παρόν ανάλογα με το παρελθόν στο οποίο είμαστε εκτεθειμένοι και ότι, επομένως, είναι εσφαλμένη η θεώρηση ότι το παρελθόν αναπαρίσταται αποκλειστικά υπό τις συνθήκες του παρόντος είναι εμπνευσμένη και πολύτιμη. Ο Danto χρησιμοποιεί ένα παράδειγμα από το λογοτεχνικό έργο του Proust, *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο*, όπου σε κάποιο σημείο η κυρία Sazarin προσδιορίζει την κυρία de Villeparisis ως μια πολύ ερωτική γυναίκα τη στιγμή που ο Marcel βλέπει μπροστά του μια ηλικιωμένη κυρία.⁶² Εάν, ωστόσο, η κυρία Sazarin καλούνταν να υποστηρίξει τους λόγους για τους οποίους τη θεωρεί μια πολύ ερωτική γυναίκα ή να κάνει και κάποιον άλλον να τη δει ως μια πολύ ερωτική γυναίκα, θα έπρεπε να παραθέσει στοιχεία που να δικαιολογούν αυτόν τον προσδιορισμό.

Το ίδιο ισχύει και στο πεδίο της Ιστορίας. Εάν, για παράδειγμα, σε ένα ιστορικό έργο ο Αλή Πασάς προσδιορίζεται ως αιμοσταγής κατακτητής της πόλης των Ιωαννίνων και σε ένα άλλο ως ευεργέτης της, αυτό συμβαίνει επειδή ο συγγραφέας κάθε έργου έχει έρθει σε επαφή ή έχει δώσει περισσότερη σημασία σε ιστορικά τεκμήρια που δικαιολογούν τον έναν ή τον άλλο χαρακτηρισμό. Το ότι κάποιος θα μπορούσε να ορίσει αρχικά τον Αλή Πασά ως αιμοσταγή κατακτητή και ύστερα από την επαφή του με περισσότερες πληροφορίες να τον επαναπροσδιορίσει ως ευεργέτη δεν αποτελεί σημαντικό επιχείρημα, αν αναρωτηθούμε πώς σχημάτισε την αρχική του

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 93.

⁶² Στο ίδιο, σ. 94.

εντύπωση. Δεν είμαστε σε θέση να σκεφτούμε άλλο τρόπο με τον οποίο θα γινόταν να σχηματιστεί μια εντύπωση για κάποιο ιστορικό πρόσωπο εκτός από την επαφή με ένα έγγραφο, ένα μνημείο ή μια προφορική μαρτυρία που έχει περάσει από γενιά σε γενιά, δηλαδή με ένα ιστορικό τεκμήριο.

1.3. Επανεκτίμηση των κριτηρίων του Walsh

Όσα αναφέραμε μας οδηγούν να υποστηρίξουμε αντίθετα από τον Danto ότι τα αποδεικτικά στοιχεία στο πεδίο της Ιστορίας προηγούνται των εννοιολογικών και ως εκ τούτου να επανεκτιμήσουμε τα κριτήρια της διάκρισης του Walsh. Εφόσον παραδεχτούμε ότι οι εννοιολογικοί ορισμοί στην Ιστορία προκύπτουν από την εξέταση των αποδεικτικών στοιχείων, χωρίς τα τελευταία δεν είναι δυνατό να συνθέσουμε μια ιστορική αφήγηση. Ή, ακριβέστερα, η αφήγηση που θα συνθέσουμε δεν θα είναι ιστορική. Σε ένα σημείο ο Danto αναφέρει ότι ένας ιστορικός δεν θα δημοσίευε ένα έργο ελλιπές σε τεκμηρίωση. Εάν σε κάποιο σημείο του έργου προχωρούσε σε κάποια εκτίμηση για την εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων που δεν προκύπτει από τα τεκμήρια με μοναδικό σκοπό να προσδώσει αφηγηματική συνοχή στην ιστορία του, θα έπρεπε να τονίσει ότι καταφεύγει σε εικασίες.⁶³ Μπορούμε να συμπληρώσουμε ότι ένα έργο που καταφεύγει γενικά σε εικασίες δεν αποτελεί σοβαρό ιστορικό έργο. Πρόκειται μάλλον για λογοτεχνικό έργο ή προπαγανδιστικό εργαλείο. Ή, σε συνάφεια με την επιχειρηματολογία του Danto, θα μετέδιδε κάτι που δεν συνέβη πραγματικά στο παρελθόν, άρα κάτι λιγότερο από αυτό που μεταδίδει θεωρητικά μια απλή αφήγηση.

Η μη συμπερίληψη αυτού του σημείου στην επιχειρηματολογία για το ζήτημα της διάκρισης του Walsh μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης οδηγεί τον Danto να αντιλαμβάνεται τη διαφορά στην επάρκεια των αποδεικτικών στοιχείων ως ποσοτική διαφορά βαθμού ιστορικής τεκμηρίωσης και όχι ως ποιοτική διαφορά. Ας υποθέσουμε, ωστόσο, ότι έχουμε εντοπίσει πηγές που αναφέρουν, για παράδειγμα, ότι ο Descartes ζούσε στη Γαλλία μέχρι το 1616 και μετακινήθηκε στην Ολλανδία το 1617, ενώ ο λόγος της μετακίνησής του αγνοείται αρχικά από τα διαθέσιμα τεκμήρια. Η περιγραφή «Από τη Γαλλία που ζούσε μέχρι το 1616 ο Descartes μετακινήθηκε

---

⁶³ Στο ίδιο, σ. 122.

στην Ολλανδία το 1617» δεν θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε με τον Walsh ότι μεταδίδει «τι πραγματικά συνέβη στο παρελθόν» σε αντίθεση με την περιγραφή «Από τη Γαλλία που ζούσε μέχρι το 1616 ο Descartes μετακινήθηκε στην Ολλανδία το 1617 εξαιτίας της απουσίας από την Ολλανδία δυνάμεων καταπιεστικών για την ελεύθερη σκέψη», η οποία μεταδίδει επιπλέον «γιατί συνέβη» η μετακίνηση του Descartes;

Σύμφωνα με τον Walsh, η δεύτερη περιγραφή αναδεικνύει επιπλέον μια αιτιακή σύνδεση μεταξύ των γεγονότων.⁶⁴ Για τον Danto, αντίθετα, το μόνο που μεταδίδει είναι αυτό που πραγματικά συνέβη στο παρελθόν με μεγαλύτερη ακρίβεια από την πρώτη και όπως προαναφέρθηκε η ακρίβεια στην περιγραφή δεν δικαιολογεί μια διάκριση ανάμεσα σε διαφορετικά είδη αφήγησης.⁶⁵ Ενώ δεν αρνείται την παρουσία της γλώσσας της αιτιότητας στην Ιστορία, ο Danto ισχυρίζεται ότι μια αφήγηση με αιτιώδη γλώσσα δεν είναι κάτι διαφορετικό από μια αφήγηση που μεταδίδει αυτό που πραγματικά συνέβη στο παρελθόν⁶⁶. Όπως αναφέρει:

«...ακόμη και αν μπορούμε να διακρίνουμε το γεγονός E από κάποιο άλλο γεγονός Γ που προκαλεί το E, τότε ολόκληρο το σύμπλεγμα Γ-αιτία του-E είναι αυτό που συνέβη και η έκφραση «Γ-αιτία του-E» περιγράφει με ακρίβεια αυτό που συνέβη. Το να περιγράψουμε απλώς το E ή απλώς το Γ χωριστά το ένα από το άλλο είναι σαν να δίνουμε μια αληθινή αλλά μερική περιγραφή αυτού που συνέβη».⁶⁷

Ο Walsh αντικρούει τη θέση του Danto αναφερόμενος στη θεωρία του Hume για την αιτιότητα. Σύμφωνα με τον Hume, η αιτιακή σύνδεση ενός γεγονότος, το οποίο αναγνωρίζεται ως αιτία, με ένα άλλο γεγονός που αναγνωρίζεται ως αποτέλεσμα δεν είναι ένα τρίτο εμπειρικά παρατηρήσιμο γεγονός. Για παράδειγμα, όταν μια μπάλα στο μπιλιάρδο συγκρούεται με μια άλλη μπάλα και τη θέτει σε κίνηση, μπορούμε να παρατηρήσουμε τη σύγκρουση ανάμεσα στις δύο μπάλες και την κίνηση της δεύτερης μπάλας αλλά όχι την αιτιακή σύνδεση καθαυτή των δύο γεγονότων.⁶⁸ Ομοίως, κατά

⁶⁴ Walsh, W. H. (1958). 'Plain' and 'Significant' Narrative in History. *The Journal of Philosophy*, 55(11), 480.

⁶⁵ *Narration and Knowledge*, σ. 139.

⁶⁶ 'Plain' and 'Significant' Narrative in History, σ. 483.

⁶⁷ Danto, A. C. (1953). Mere Chronicle and History Proper. *The Journal of Philosophy*, 50(6), 182.

⁶⁸ Hume, D. (2011). *Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση: Για τη νόηση* (μτφ. Μ. Πουρνάρη). Αθήνα: Πατάκης, σσ. 35-36.

τον Walsh, ένας ιστορικός μπορεί να δει τη μετακίνηση του Descartes στην Ολλανδία το 1617 ως συνέπεια της δράσης στη Γαλλία δυνάμεων καταπιεστικών για την ελεύθερη σκέψη αλλά δύσκολα θα μπορούσε να δει αυτές τις δυνάμεις να ωθούν τον Descartes σε μετακίνηση. «[Η] γλώσσα της αιτιότητας», γράφει, «είναι διαφορετικής λογικής τάξης από τη γλώσσα της παρατήρησης. Προϋποθέτει τη δεύτερη και δεν αποτελεί απλή επέκτασή της».⁶⁹ Επομένως, είναι εσφαλμένο να αναφέρεται κανείς σε μια σύνδεση μεταξύ των γεγονότων με τον ίδιο τρόπο που θα αναφερόταν σε μια διαπίστωση περισσότερων γεγονότων.⁷⁰

Ο Danto απαντά ότι η διαπίστωση σχετικά με το ότι ένα ιστορικό γεγονός συνέβη και η περιγραφή του δεν πραγματοποιούνται με αποκλειστική αναφορά στο συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός. Απαιτείται η σύνδεσή του με άλλα γεγονότα του παρελθόντος μεταγενέστερα από αυτό. Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο Τριακονταετής Πόλεμος άρχισε το 1618» αναφέρεται στο γεγονός της έναρξης του πολέμου αλλά ο όρος «Τριακονταετής Πόλεμος» το συνδέει με το μεταγενέστερο γεγονός της λήξης του το 1648.⁷¹ Ακόμα και η πρόταση «Η Ελληνική Επανάσταση άρχισε το 1821», μολονότι δεν αναφέρεται άμεσα σε κάποιο άλλο γεγονός, περιέχει τον όρο «Ελληνική Επανάσταση», ο οποίος συνδέει την έναρξή της με το μεταγενέστερο γεγονός ότι αυτό που άρχισε το 1821 εξελίχθηκε σε επανάσταση, καθώς και με το ότι η επανάσταση αυτή έθεσε τις βάσεις για την ίδρυση του ελληνικού εθνικού κράτους και έλαβε την ονομασία «Ελληνική Επανάσταση».⁷² Παρόλα αυτά υπάρχουν προτάσεις, όπως «Ο Ναπολέων έχασε στο Βατερλό το 1815» ή «Ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε το 1817», οι οποίες δεν συνδέουν το ιστορικό γεγονός που περιγράφουν με κάποιο άλλο γεγονός του παρελθόντος. Η συγκεκριμένη θέση του Danto δεν αφορά, επομένως, σε κάθε περιγραφή οποιουδήποτε ιστορικού γεγονότος. Επίσης, αφορά μόνο στην περιγραφή και όχι στη διαπίστωση κάποιου γεγονότος μέσα από τη εξέταση των τεκμηρίων ενώ η σύνδεση, στην οποία αναφέρεται, είναι απλά ένας αφηγηματικός τρόπος χρήσης από τον ιστορικό της εκ των υστέρων γνώσης μεταγενέστερων γεγονότων από εκείνα που περιγράφει⁷³. δεν έχει καμία σχέση με την αιτιακή σύνδεση, για την οποία κάνει λόγο ο Walsh. Ένας

⁶⁹ 'Plain' and 'Significant' Narrative in History, σ. 483.

⁷⁰ Στο ίδιο.

⁷¹ *Narration and Knowledge*, σ. 141 και σ. 152. Για μια διεξοδική ανάλυση αυτής της θέσης, βλ. στο ίδιο, κεφ. 8: «Narrative Sentences», σσ. 143-181.

⁷² Το συγκεκριμένο παράδειγμα δεν υπάρχει στο έργο του Danto αλλά θεωρούμε ότι ανταποκρίνεται στη θεωρία του για τις αφηγηματικές προτάσεις.

⁷³ Dray, W. (2007), *Φιλοσοφία της Ιστορίας*. (μτφ. Α. Μανωλάκη). Αθήνα: Οκτώ, σσ. 143-145.

ιστορικός μπορεί να ανακαλύψει σε κάποιο τεκμήριο ότι η Ελληνική Επανάσταση άρχισε το 1821 αλλά όχι τους λόγους για τους οποίους άρχισε.

Σύμφωνα με τον Danto, μια πρόταση, με την οποία επιβεβαιώνεται ότι ένα ιστορικό γεγονός συνέβη, πράγματι μπορεί να διαφέρει από μια περιγραφή που εξηγεί γιατί συνέβη. Δεν αποτελεί όμως αφήγηση. Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο πίνακας φιλοτεχνήθηκε το 1817» μας πληροφορεί για κάτι που συνέβη στο παρελθόν και δεν μας μεταφέρει κάποια εξήγηση των λόγων για τους οποίους συνέβη αλλά δεν είναι αφήγηση από μόνη της. Μια αφήγηση αναγκαστικά συνδέει γεγονότα.⁷⁴ Ο Danto λαμβάνει ως παράδειγμα το εξής σύνολο προτάσεων:

«Ο Naram-Sin έχτισε τον ναό του Ήλιου στο Sippar. Στη συνέχεια ο Φίλιππος Β' εξόρισε τους Μορίσκο. Στη συνέχεια ο Uргуiza νίκησε τις δυνάμεις του Μπουένος Άιρες στη μάχη της Cepada. Στη συνέχεια ο Arthur Danto ξύπνησε στις 20 Οκτωβρίου 1961, ώρα 7'». ⁷⁵

Από το ανωτέρω παράδειγμα προκύπτει ότι ένα σύνολο προτάσεων, οι οποίες απλώς αναφέρονται σε γεγονότα του παρελθόντος αλλά δεν συνδέονται μεταξύ τους, δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί αφήγηση. Επομένως, η σύνδεση γεγονότων αποτελεί καθολικό χαρακτηριστικό της αφήγησης και όχι κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό ενός ορισμένου είδους σημαντικής αφήγησης.⁷⁶

Ας λάβουμε, ωστόσο, ως παράδειγμα ένα άλλο σύνολο προτάσεων: «Η Άννα ξύπνησε στις 9' το πρωί. Βούρτσισε τα δόντια της, έπλυne το πρόσωπό της και ντύθηκε. Έφαγε ένα τoστ και έφτιαξε λίγο καφέ. Μετά πήρε το λεωφορείο για το Πανεπιστήμιο». Σε αυτή την περίπτωση, δεν θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε αυτό το σύνολο προτάσεων αφήγηση όσων έκανε η Άννα κατά τη διάρκεια ενός συγκεκριμένου πρωινού; Τα γεγονότα που περιγράφει δεν συνδέονται μεταξύ τους. Κάθε γεγονός δεν εξηγείται από κάποιο άλλο γεγονός μέσα σε αυτό το σύνολο. Αποτελεί όμως αφήγηση γιατί όλα τα γεγονότα αναφέρουν κάτι που συνέβη σε σχέση με ένα κεντρικό θέμα⁷⁷, το οποίο απουσιάζει από το παράδειγμα του Danto.

Σε αυτό το σημείο ο υποστηρικτής της θέσης του Danto θα μπορούσε να μετακινήσει την επιχειρηματολογία του από το ότι τα γεγονότα σε μια αφήγηση

⁷⁴ Στο ίδιο, σσ. 140-141.

⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 117.

⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 141.

⁷⁷ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σσ. 136-137.

συνδέονται μεταξύ τους στο ότι τον συγγραφέα της ανωτέρω αφήγησης δεν θα τον ενδιέφερε να εξηγήσει τα γεγονότα που περιγράφει. Η συγκεκριμένη αφήγηση δεν μπορεί να θεωρηθεί απλή σε σχέση με κάποια που θα μετέδιδε επιπλέον μια εξήγηση αυτών των γεγονότων, η οποία θα θεωρούνταν σημαντική, επειδή δεν μας ενδιαφέρει να περάσουμε από το καθεστώς της απλής σε εκείνο της σημαντικής αφήγησης, κατά τη θεωρία του Walsh. Δεν μας ενδιαφέρει να μάθουμε, για παράδειγμα, ότι η Άννα βούρτσισε τα δόντια της για να μην χαλάσουν ή ντύθηκε γιατί θα αισθανόταν ντροπή να βγει έξω με τις πιτζάμες. Μας ενδιαφέρει μόνο να μάθουμε πώς πέρασε η Άννα το πρωινό της και η περιγραφή των γεγονότων χωρίς την εξήγησή τους είναι αρκετή. Αυτή η μετακίνηση, ωστόσο, μας επιτρέπει να ορίσουμε δύο είδη αφηγήσεων, ένα που απλά περιγράφει και ένα που επιπλέον μεταδίδει εξηγήσεις των γεγονότων, στα οποία αναφέρεται, χωρίς η στοχοθεσία του ενός να εμπλέκεται σε εκείνη του άλλου, τουλάχιστον στο εν λόγω παράδειγμα.

Ας εξετάσουμε όμως ένα παράδειγμα ιστορικής αφήγησης:

Αφού διαδέχτηκε στο θρόνο τον ετεροθαλή αδελφό της, Εδουάρδο ΣΤ', η βασίλισσα Μαρία Α' επιχείρησε να αναστηλώσει τον ρωμαιοκαθολικισμό στην Αγγλία. Κατά τη βασιλεία της διέταξε το κάψιμο στην πυρά περίπου τριακοσίων αντιφρονούντων. Η προσπάθειά της ανατράπηκε από την ετεροθαλή αδελφή και διάδοχό της, Ελισάβετ Α'.⁷⁸

Ένας ιστορικός που κατά την εξέταση των τεκμηρίων οδηγήθηκε στη διαπίστωση των ανωτέρω γεγονότων και επιχειρεί να συνθέσει μια ιστορική αφήγηση με θέμα την προσπάθεια αναστήλωσης του Ρωμαιοκαθολικισμού στην Αγγλία από τη βασίλισσα Μαρία Α' δύσκολα θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι δεν θα ενδιαφερόταν να γράψει τους λόγους για τους οποίους συνέβησαν. Γιατί, για παράδειγμα, τον Εδουάρδο ΣΤ' δεν τον διαδέχτηκε στον θρόνο ο πρωτότοκος γιος του αλλά η ετεροθαλής αδερφή του; Γιατί η Μαρία Α' επιχείρησε να αναστηλώσει τον Ρωμαιοκαθολικισμό; Εάν δεν έβρισκε απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, θα αναγκαζόταν να συνθέσει μια αφήγηση, η οποία, παρότι μπορεί να σταθεί μόνη της ως ιστορική αφήγηση, θα μας πληροφορούσε μόνο ότι αυτά τα γεγονότα συνέβησαν. Εάν στη συνέχεια ερχόταν σε επαφή με αποδεικτικά στοιχεία που προσφέρουν

⁷⁸ Βικιπαίδεια, (χ. η.). Μαρία Α' της Αγγλίας.

απαντήσεις, θα συμπλήρωνε την αφήγησή του με τις εξηγήσεις για κάθε γεγονός. Επομένως, η πρώτη –απλή, κατά την ορολογία του Walsh– αφήγηση, η οποία περιγράφει τι συνέβη στο παρελθόν, βρίσκεται ένα βήμα πιο πίσω στη στοχοθεσία του ιστορικού σε σχέση με τη δεύτερη.

Ο Danto αναφέρει ότι μια θέση, σύμφωνα με την οποία κάποιες αφηγήσεις περιορίζονται στην περιγραφή όσων συνέβησαν στο παρελθόν και κάποιες άλλες προχωρούν στην εξήγησή τους, παραγνωρίζει ότι η αφήγηση καθεαυτή αποτελεί μια μορφή εξήγησης: περιγράφει και εξηγεί ταυτόχρονα τα γεγονότα, στα οποία αναφέρεται.⁷⁹ Θα εξετάσουμε διεξοδικά τη σχέση αφήγησης και εξήγησης στο επόμενο κεφάλαιο. Στο παρόν κεφάλαιο μας ενδιαφέρει να δείξουμε την ορθότητα της θέσης του Walsh ότι το πλήθος των αποδεικτικών στοιχείων είναι δυνατό να ορίζει αν μια ιστορική αφήγηση απλά θα περιγράφει τα γεγονότα ή επιπλέον θα μεταδίδει εξηγήσεις των γεγονότων, στα οποία αναφέρεται.

Σχετικά με το κριτήριο της κατανόησης των σκέψεων και των συναισθημάτων των ιστορικών δρώντων βάσει της χρονικής εγγύτητας με την υπό εξέταση ιστορική περίοδο, ο Danto προκαταλαμβάνει την ακαταλληλότητά του παραβλέποντας ότι στο παράδειγμα με την πολιτική ιστορία του Θουκυδίδη, ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός είναι συγκαταρκινός των πολιτικών γεγονότων που αφηγείται. Δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι ο Θουκυδίδης ήταν σε θέση να έρχεται σε επαφή με περισσότερες άμεσες μαρτυρίες και έγγραφα για τον πόλεμο και να κατανοεί τα κίνητρα και τα συμφέροντα για τη συνέχειά του καλύτερα από έναν μεταγενέστερο ιστορικό, ο οποίος θα είχε στη διάθεσή του ελάχιστα τεκμήρια; Αυτή η παράβλεψη του Danto οφείλεται στο ότι συγχέει λογικά τα ίδια τα ιστορικά γεγονότα με την αφήγηση που κατασκευάζεται για εκείνα. Αντιμετωπίζει το έργο του Θουκυδίδη όχι ως μια αφήγηση των γεγονότων του Πελοποννησιακού Πολέμου, όπως είναι στην πραγματικότητα, αλλά σαν να είναι τα ίδια τα γεγονότα του Πελοποννησιακού Πολέμου.

Από την άλλη, βέβαια, ο Danto αναγνωρίζει ότι η θεωρία του για τον ρόλο των εννοιολογικών στοιχείων στην κατασκευή μιας αφήγησης προϋποθέτει ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά παραμένει αμετάβλητη κατά την πάροδο των χρόνων. Εφόσον αυτό δεν ισχύει, η χρήση τους καθίσταται αναποτελεσματική, δεδομένου ότι τα εννοιολογικά στοιχεία που χρησιμοποιούμε προέρχονται από την αντίληψή μας για

⁷⁹ *Narration and Knowledge*, σ. 141.

το πώς συμπεριφέρονται οι άνθρωποι στο παρόν. Μόνο με την εξέταση των ιστορικών τεκμηρίων μπορούμε να προσαρμόσουμε τα εννοιολογικά μας στοιχεία στη συμπεριφορά των ιστορικών δρώντων. Η αποτελεσματικότητά τους, ωστόσο, δεν βασίζεται στην ίδια τη χρονική απόσταση από την υπό εξέταση ιστορική περίοδο αλλά στον αριθμό και στο είδος των αλλαγών που έχουν συμβεί από τότε.⁸⁰

Εάν προχωρήσουμε σε μια διαφορετική ανάγνωση του κριτηρίου του Walsh από εκείνη που πραγματοποιεί ο Danto για εκείνον, θα διαπιστώσουμε ότι οι δύο στοχαστές δεν εννοούν κάτι διαφορετικό. Όταν ο Walsh ισχυρίζεται ότι, «καθώς βρισκόμαστε πιο κοντά στον 19ο αιώνα, μπορούμε πιο εύκολα να κατανοήσουμε τις σκέψεις και τα αισθήματα εκείνης την εποχής και να χρησιμοποιήσουμε πολύ πιο αποτελεσματικά τις υπάρχουσες μαρτυρίες»⁸¹, δύσκολα θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι ορίζει την κατανόηση σε συνάρτηση με την ίδια την χρονολογική απόσταση, δηλαδή με τον ακριβή αριθμό των ετών που έχουν παρέλθει. Εννοεί μάλλον ότι ο τρόπος, με τον οποίο συμπεριφέρονται οι άνθρωποι, «οι θεσμοί τους και οι πρακτικές τους»⁸², έχουν αλλάξει ελάχιστα από τον 19ο αιώνα σε σχέση με την αρχαιότητα.

Ας πάρουμε ένα παράδειγμα από τον χώρο της τέχνης που, σύμφωνα με τον Danto, είναι πιο δυσνόητος από τον χώρο της πολιτικής. Στο σύγχρονο έργο του O'Neill, *Το πένθος ταιριάζει στην Ηλέκτρα* (1931), το οποίο αποτελεί διασκευή της *Ορέστειας* του Αισχύλου, ο Όριν εκφράζει την αποστροφή του για τον πόλεμο:

«Είχα ένα παράξενο συναίσθημα πως ο πόλεμος σημαίνει να δολοφονείς τον ίδιο άνθρωπο ξανά και ξανά και... και ότι στο τέλος αυτός ο άνθρωπος κατέληξε να είμαι εγώ».⁸³

Ο αντιπολεμικός χαρακτήρας της συγκεκριμένης δήλωσης και του έργου γενικότερα από την άποψη των τραυματικών ψυχολογικών επιπτώσεων του πολέμου στον άνθρωπο γίνεται εύκολα αντιληπτός. Κατά μία ανάγνωση, αυτή η ψυχολογική απόχρωση απουσιάζει τόσο από το πρωτότυπο έργο του Αισχύλου όσο και από το σύνολο της αρχαίας δραματουργίας, δεδομένου ότι στην αρχαιότητα υπήρχε μια

⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 125-127.

⁸¹ *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 53.

⁸² *Narration and Knowledge*, σ. 125.

⁸³ Ζήση, Σ. (2017). Γιατί το αρχαίο δράμα δεν είναι αντιπολεμικό. Από τη διαδικτυακή σελίδα του περιοδικού *Respublica*.

μοιρολατρική και όχι μια αντιπολεμική στάση απέναντι στον πόλεμο.⁸⁴ Σε ένα σημείο ο Αισχύλος γράφει:

«[Σ]τέλνουν τους άντρες τους να πολεμήσουν και τους περιμένουν να γυρίσουν, μα δεν γυρνούν αυτοί, γυρίζουν ευκολοβάσταγα λεβέτια με στάχτη ανθρώπων».⁸⁵

Εάν δεν έχουμε έρθει σε επαφή με το τεκμήριο που προσφέρει την εν λόγω ανάγνωση, δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη δήλωση του Αισχύλου διαφορετικά από εκείνη του O'Neill. Η κατανόησή μας, ή το εννοιολογικό μας υπόβαθρο, κατά τη διατύπωση του Danto, περιορίζεται σε μια σύγχρονη, ψυχολογική, αντιπολεμική ανάγνωση. Η στάση της κοινωνίας απέναντι στον πόλεμο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν έχει αλλάξει, ώστε να θεωρούμε ότι απλά δυσκολευόμαστε να κατανοήσουμε ένα καλλιτεχνικό γεγονός.

---

⁸⁴ Στο ίδιο.

⁸⁵ Στο ίδιο.

Κεφάλαιο 2. Αφήγηση και εξήγηση

Το επιχείρημα που υπερασπιστήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, δηλαδή ότι υφίσταται διαφορά μεταξύ μιας αφήγησης, στην οποία περιγράφεται τι συνέβη στο παρελθόν, και μιας αφήγησης, στην οποία επιπλέον εξηγείται γιατί συνέβη, τι συνέβη στο παρελθόν, ακυρώνεται στην περίπτωση που η αφηγηματική δομή, στην οποία εντάσσονται τα γεγονότα, είναι, όπως αναφέρει ο Danto, εγγενώς εξηγητική. Στο παρόν κεφάλαιο, εξετάζεται και αμφισβητείται το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης του Danto και κυρίως σε συνάφεια με την επιχειρηματολογία του Dray υποστηρίζεται ότι μια αφήγηση, μολονότι μπορεί να περιέχει εξηγήσεις για τα γεγονότα που περιγράφει, δεν αποτελεί η ίδια εξήγηση αυτών των γεγονότων. Επιπλέον, αναδεικνύονται εναλλακτικά αφηγηματικά σχήματα, τα οποία μας επιτρέπουν να ισχυριστούμε ότι μια αφήγηση μεταδίδει ένα νόημα, ανεξάρτητα από το αν παρέχει ή όχι εξηγήσεις των γεγονότων, στα οποία αναφέρεται.

2.1. Το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης

«Ζητήστε από έναν ιστορικό μια εξήγηση», γράφει ο Danto, «και αυθορμήτως θα σας προσφέρει μια αφήγηση».⁸⁶ Σε ένα ιστορικό έργο η εξήγηση των γεγονότων του παρελθόντος λαμβάνει την τυπική μορφή μιας αφήγησης, όπως συμβαίνει με κάθε εξήγηση που προσφέρουμε στην καθημερινότητα. Αποτελεί κοινωνιολογική διαπίστωση ότι όποτε μας ζητούν να εξηγήσουμε γιατί συνέβη ένα γεγονός, μεταδίδουμε αυθόρμητα μια αφήγηση του εν λόγω γεγονότος. Επίσης, αποτελεί ψυχολογική διαπίστωση ότι όποτε ζητούμε να μας εξηγήσουν γιατί συνέβη ένα γεγονός, μένουμε ικανοποιημένοι από τη μετάδοση μιας αφήγησης για εκείνο. Για παράδειγμα, αν ρωτήσουμε γιατί συνέβη η σύγκρουση ενός αυτοκινήτου με ένα φορτηγό, το πιθανότερο είναι ότι θα μας αφηγηθούν τα γεγονότα που οδήγησαν στη σύγκρουση. Το αυτοκίνητο βρισκόταν πίσω από το φορτηγό· ο οδηγός του φορτηγού έστριψε αριστερά· ο οδηγός του αυτοκινήτου νόμισε ότι εκείνος θα συνεχίσει αριστερά και επιχείρησε να προσπεράσει από δεξιά· ο οδηγός του φορτηγού όμως είχε στρίψει αριστερά για να αποφύγει μια λακκούβα, την οποία ο οδηγός του

⁸⁶ *Narration and Knowledge*, σσ. 11 και 201. Οπ. αναφ. στο *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 136.

αυτοκινήτου δεν είχε δει· έστριψε ξανά δεξιά και τα δύο οχήματα συγκρούστηκαν.⁸⁷ Αρκούν, ωστόσο, οι ανωτέρω, ομολογουμένως, ορθές διαπιστώσεις ώστε να αναχθεί η αφήγηση καθεαυτή σε μορφή εξήγησης;

Ο Danto θεωρεί ότι το *εξηγητέο* σημείο της αφήγησης [explanandum] δεν περιγράφει απλά ένα γεγονός αλλά την *αλλαγή* [change] μιας μεταβλητής από την αρχική στην τελική της κατάσταση. Η αλλαγή αυτή εξηγείται από την *αιτιακή εισροή* [causal input]⁸⁸ ενός ή περισσότερων γεγονότων στην αφήγηση, τα οποία αποτελούν το *εξηγούν* σημείο της αφήγησης [explanans].⁸⁹ Σχηματοποιεί τη θέση του ως εξής:

- (1). Το *x* είναι *F* σε χρόνο *t-1*
- (2). Το *H* συμβαίνει στο *x* σε χρόνο *t-2*
- (3). Το *x* είναι *G* σε χρόνο *t-3*⁹⁰

Το ανωτέρω σχήμα αντιπροσωπεύει τη δομή της αφηγηματικής εξήγησης του Danto. Το *x* συμβολίζει τη μεταβλητή, τα *F* και *G* συμβολίζουν την αρχική και την τελική κατάσταση της μεταβλητής αντίστοιχα και το *H* συμβολίζει την αιτιακή εισροή του γεγονότος που οδηγεί τη μεταβλητή από την αρχική στην τελική της κατάσταση. Τα *t-1*, *t-2* και *t-3* συμβολίζουν κατά χρονολογική σειρά τη χρονική περίοδο που κάθε γεγονός έχει πραγματοποιηθεί. Οι προτάσεις (1) και (3) συναποτελούν το εξηγητέο και η (2) αποτελεί το εξηγούν σημείο της αφήγησης. Για παράδειγμα, η πρόταση «Το ποτήρι ράγισε σε χρόνο *t*» αναφέρεται υπόρρητα σε έναν προγενέστερο χρόνο του *t*, κατά τον οποίο το ποτήρι δεν ήταν ραγισμένο. Όταν ζητάμε μια εξήγηση του ραγίσματος, ζητάμε ουσιαστικά μια εξήγηση της αλλαγής στην κατάσταση του ποτηριού. Επομένως, εφόσον μια αφήγηση περιλαμβάνει μια αρχή, μια μέση και ένα τέλος, η αρχική κατάσταση της μεταβλητής τοποθετείται στην αρχή, η εξήγηση της αλλαγής στη μέση και η τελική κατάσταση της μεταβλητής στο τέλος της αφήγησης.⁹¹

Το ίδιο ισχύει, κατά τον Danto, και στο πεδίο της Ιστορίας. Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο δούκας του Μπάκιγχαμ από τις αρχές του 1623 ήταν αρνητικός απέναντι στον γάμο του πρίγκιπα Καρόλου Α' της Αγγλίας και της πριγκίπισσας Ινφάντα των

⁸⁷ *Narration and Knowledge*, σσ. 202-203.

⁸⁸ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 138.

⁸⁹ *Narration and Knowledge*, σ. 233.

⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 236.

⁹¹ Στο ίδιο, σσ. 233 και 236.

Αυβούργων της Ισπανίας» σημαίνει ουσιαστικά ότι ο δούκας, ο οποίος αποτελεί τη μεταβλητή της ιστορικής εξήγησης, μέχρι τις αρχές του 1623 είτε ήταν θετικός είτε διατηρούσε ουδέτερη στάση απέναντι στον γάμο. Το γεγονός που χρειάζεται να εξηγήσουμε είναι η αλλαγή στάσης του δούκα. Επομένως, χρειάζεται να αναζητήσουμε εκείνα τα γεγονότα που θα ενταχθούν στην αφήγηση ανάμεσα στην αρχική θετική ή ουδέτερη στάση του δούκα και στην τελική αρνητική του στάση ως αιτιακές εισροές. Άλλο ένα παράδειγμα αποτελεί η αντιδημοτικότητα του Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Η πρόταση «Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πέθανε μη δημοφιλής» σημαίνει στην ουσία ότι ο Λουδοβίκος έχασε τη δημοτικότητά του από κάποιο χρονικό σημείο και ύστερα. Παρεμπιπτόντως, εδώ το υποκείμενο της αλλαγής δεν είναι ο ίδιος ο Λουδοβίκος αλλά ο γαλλικός λαός. Παρότι η δράση του Λουδοβίκου ήταν που οδήγησε τον γαλλικό λαό σε αλλαγή στάσης απέναντί του, η μεταβλητή της οποίας η αρχική κατάσταση άλλαξε είναι ο γαλλικός λαός.⁹²

Αναδιατυπώνοντας τις ανωτέρω περιγραφές σε μορφή αφηγηματικής πρότασης γίνεται περισσότερο ευκρινής η αναγκαιότητα εξήγησης όχι του γεγονότος της αρχικής κατάστασης του υποκειμένου της αλλαγής ή εκείνου της τελικής του κατάστασης αλλά η ίδια η αλλαγή της κατάστασης. Η πρόταση «Ο δούκας ήταν αρνητικός στον γάμο από τις αρχές του 1623» θα μπορούσε να αναδιατυπωθεί αφηγηματικά ως «Ο δούκας, ενώ ήταν θετικός ή ουδέτερος μέχρι τις αρχές του 1623, εναντιώθηκε στον γάμο». Σύμφωνα με τον Danto, η αφηγηματική σύνδεση του προγενέστερου με το μεταγενέστερο ιστορικό γεγονός οδηγεί τον Nagel, από τον οποίο αντλεί το παράδειγμα, να την παρερμηνεύει ως αιτιακή και να τάσσεται ενάντια στη δυνατότητα αφηγηματικής εξήγησης του μεταγενέστερου ιστορικού γεγονότος από το προγενέστερο.⁹³ Ο Danto δείχνει, αντίθετα, ότι τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται σε μια αφηγηματική πρόταση αποτελούν τα δύο τελικά σημεία μεταβολής του ίδιου θέματος και η αιτιακή εξήγηση προέρχεται από εξωτερικά γεγονότα ως προς το θέμα. Ένα παράδειγμα του τρόπου, με τον οποίο εξωτερικά γεγονότα εξηγούν την αλλαγή στο κεντρικό θέμα της αφήγησης είναι το εξής:

⁹² Στο ίδιο, σσ. 234-235.

⁹³ Nagel, E. (1961). *The Structure of Science: Problems in the Logic of Scientific Explanation*. California: Harcourt, Brace & World, σσ. 564-565. Οπ. αναφ. στο ίδιο, σ. 235.

«Επειδή η πόλη αρνήθηκε να παραδοθεί, ο στρατός εισβολής την πολιορκήσε. Επειδή έλαβαν ένα μήνυμα που τους πληροφορούσε ότι η βάση τους δεχόταν επίθεση, οι πολιορκητές γρήγορα αποσύρθηκαν. Επειδή καθώς αποχωρούσαν έπεσαν σε ενέδρα, η εκστρατεία τους βρέθηκε σε αποδιοργάνωση. Επειδή [...]»⁹⁴

Τα κεντρικά γεγονότα της αφήγησης αναφέρονται στη δράση των πολιορκητών αλλά κάθε δράση τους δεν εξηγείται αιτιακά από την περιγραφή της προηγούμενης δράσης τους. Πώς θα μπορούσε να εξηγηθεί η απόσυρση των πολιορκητών από το γεγονός της πολιορκίας της πόλης; Αντίθετα, κάθε δράση των πολιορκητών εξηγείται αιτιακά από ένα γεγονός εξωτερικό σε σχέση με το κεντρικό θέμα. Η πολιορκία της πόλης εξηγείται από την άρνηση της τελευταίας να παραδοθεί, η απόσυρση των πολιορκητών εξηγείται από το μήνυμα της επίθεσης και ούτω καθεξής. Από την άλλη, τα γεγονότα που λειτουργούν ως αιτιακές εισροές δεν εξηγούνται τα ίδια από κάποια άλλα γεγονότα, παρά μόνο εξηγούν την αλλαγή στο κεντρικό θέμα της αφήγησης. Αποτελούν, όπως τα αποκαλεί ο Dray, *αφηγηματικά αδρανείς πληροφορίες*.⁹⁵

Σε αυτό το σημείο ο Danto παραθέτει δύο αντιρρήσεις σχετικά με το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης. Σύμφωνα με την πρώτη, το σχήμα του δεν διαφοροποιεί τις ιστορικές από τις αιτιακές εξηγήσεις γενικά. Με τον ίδιο τρόπο που εφαρμόζεται στα ιστορικά γεγονότα είναι δυνατό να εφαρμοστεί στο παράδειγμα του Hume με τις μπάλες του μπιλιάρδου. Η αφηγηματική εξήγηση του παραδείγματος του Hume θα διατυπωνόταν ως εξής:

- (1). Η μπάλα Β είναι ακίνητη σε χρόνο t-1
- (2). Η μπάλα Α χτυπά τη μπάλα Β σε χρόνο t-2
- (3). Η μπάλα Β κινείται σε χρόνο t-3⁹⁶

Το κεντρικό θέμα της αφήγησης αποτελεί η αλλαγή στην κατάσταση της μπάλας Β. Από εκεί που ήταν ακίνητη, στη συνέχεια τέθηκε σε κίνηση. Το γεγονός ότι η μπάλα Α χτυπά τη μπάλα Β λειτουργεί ως αιτιακή εισροή, η οποία εξηγεί την κίνηση

⁹⁴ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 138.

⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 139.

⁹⁶ *Narration and Knowledge*, σ. 236.

της μπάλας Β. Η πληροφορία για την κίνηση της μπάλας Α παραμένει αφηγηματικά αδρανής.

Σε συνάφεια με την πρώτη αντίρρηση, η δεύτερη θα αντέτασσε ότι, εφόσον είναι δυνατό οποιαδήποτε αιτιακή εξήγηση να περιγραφεί με όρους αφήγησης, μια εξήγηση με αφηγηματική μορφή θα μπορούσε να επαναδιατυπωθεί ως επαγωγικό επιχείρημα. Στην πρώτη αντίρρηση, ο Danto απαντά ότι έχει διπλό κέρδος. Από τη μία, η δυνατότητα αφηγηματικής διατύπωσης οποιασδήποτε αιτιακής εξήγησης αποδεικνύει ότι όλες οι αιτιακές εξηγήσεις διαθέτουν ουσιαστικά μορφή αφήγησης. Από την άλλη, αποδεικνύει ότι οι ιστορικές εξηγήσεις εντάσσονται στο πεδίο των αιτιακών εξηγήσεων γενικά. Στη δεύτερη αντίρρηση απαντά ότι δεν επηρεάζεται με κάποιο τρόπο η θέση ότι μια αφήγηση αποτελεί μορφή εξήγησης. Εάν ένα επαγωγικό επιχείρημα μπορεί να επαναδιατυπωθεί ως αφήγηση και το αντίστροφο, αποδεικνύεται ότι μπορούμε να μετεγγράφουμε μια εξήγηση από τη μία μορφή στην άλλη χωρίς να μειώνεται η εξηγητική της ισχύς.⁹⁷

2.2. Αφηγηματική εξήγηση ή εξηγητικές αφηγήσεις;

Αρχικά, το παράδειγμα του Danto με τη σύγκρουση των αυτοκινήτων καθίσταται κατανοητό διότι, σε αντίθεση με όσα αναφέρει ο ίδιος, περιέχει εξηγήσεις για κάθε γεγονός. Ο οδηγός της νταλίκας έστριψε αριστερά και ύστερα δεξιά, και η εξήγηση είναι ότι προσπάθησε να αποφύγει μια λακκούβα. Εάν δεν γνωρίζαμε την αιτία που τον οδήγησε να ξαναστρίψει δεξιά, είτε δεν θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε την κίνησή του, είτε θα υποθέταμε κάποια άλλη αιτία, η οποία, ωστόσο, δεν θα ανταποκρινόταν στην αλήθεια. Αντίστοιχα, ο οδηγός του αυτοκινήτου επιχείρησε να προσπεράσει από δεξιά και η αιτία είναι γιατί νόμισε ότι ο οδηγός της νταλίκας θα συνεχίσει αριστερά. Εάν δεν του είχε περάσει αυτή η σκέψη από το μυαλό ή αν είχε δει και εκείνος τη λακκούβα, δεδομένου ότι γενικά απαγορεύεται η προσπέραση από δεξιά, το πιθανότερο είναι ότι δεν θα επιχειρούσε να προσπεράσει. Σίγουρα, το ίδιο το γεγονός της σύγκρουσης δεν εξηγείται ικανοποιητικά από τις ανωτέρω αιτίες. Η σύγκρουση θα μπορούσε να είχε συμβεί και υπό άλλες προϋποθέσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όμως η αναφορά σε αυτές τις αιτίες είναι επαρκής, διότι αν

⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 237.

η απάντηση στο ερώτημα «Τι συνέβη;» ήταν «Η νταλικά έστριψε αριστερά και μετά δεξιά και το αυτοκίνητο επιχείρησε να προσπεράσει από δεξιά» θα έμενε αναπάντητο το γιατί συνέβησαν αυτά τα γεγονότα. Αναφέροντας τις αιτίες που οδήγησαν τον οδηγό της νταλικάς να ξαναστρίψει δεξιά και τον οδηγό του αυτοκινήτου να προσπεράσει από δεξιά, τα γεγονότα καθίστανται κατανοητά.

Εξάλλου, στη δεύτερη αντίρρηση σχετικά με την αφήγηση ως μορφή εξήγησης ο Danto δεν απαντά πλήρως. Εφόσον μια ιστορική εξήγηση είναι δυνατό να διατυπωθεί σε μη αφηγηματική μορφή με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην μειώνεται στο ελάχιστο η εξηγητική της ισχύς, δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η τελευταία είναι ανεξάρτητη από τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνεται; Με άλλα λόγια, εφόσον η αφηγηματική δομή δεν προσφέρει τίποτα στην εξηγητική ισχύ μιας πρότασης, γιατί να θεωρήσουμε την αφήγηση καθεαυτή ως μορφή εξήγησης και όχι απλά ως μια μορφή λόγου, την οποία οι ιστορικοί επιλέγουν για να μεταδίδουν εκτός των άλλων τις ιστορικές τους εξηγήσεις;

Σύμφωνα με τον Dray, «σε αυτό το σημείο διατρέχουμε τον κίνδυνο να συζητούμε μόνο για την καταλληλότητα μιας λέξης».⁹⁸ Πάντως, ο ίδιος παίρνει θέση στη συζήτηση επισημαίνοντας ότι «[δ]εν υπάρχει λόγος να θεωρήσουμε την ίδια την αφηγηματική μορφή εξηγητική [...]»⁹⁹ και εξετάζει τρία είδη αφηγήσεων που «αξιώνουν να αποκαλούνται εξηγητικά».¹⁰⁰ Πέρα από το αφηγηματικό σχήμα του Danto που μόλις περιγράψαμε αναφέρεται σε εκείνα των Morton White και Gallie. Στο σχήμα του White η εξήγηση εμφανίζεται με τη μορφή *αιτιακής αλυσίδας* [causal chain]:¹⁰¹

«Επειδή το A ήταν αληθές για το Σ τη χρονική στιγμή t-1, το B ήταν αληθές για το Σ τη χρονική στιγμή t-2, και επειδή το B ήταν αληθές για το

⁹⁸ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 151.

⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 143.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 136.

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 137. Η αναφορά στους White, Danto και Gallie πραγματοποιείται αρχικά από τον Mandelbaum. Κύριος στόχος του Dray στο εν λόγω σημείο είναι να επιχειρηματολογήσει υπέρ της δυνατότητας της αφηγηματικής δομής να μεταδώσει επαρκείς εξηγήσεις των γεγονότων του παρελθόντος ασκώντας κριτική στον Mandelbaum, ο οποίος τίθεται ενάντια σε αυτή την δυνατότητα. Για τη σχετική συζήτηση, βλ. Mandelbaum, M. (1967). A Note on History as Narrative. *History and Theory*, 4(3), 413-419· Ely, R. G., Gruner, R. & Dray, W. H. (1969). Mandelbaum on Historical Narrative: A Discussion. *History and Theory*, 8(2), 275-294.

Σ τη χρονική στιγμή t-2, το Γ ήταν αληθές για το Σ τη χρονική στιγμή t-3, και ούτω καθεξής». ¹⁰²

Το Σ συμβολίζει το κεντρικό θέμα της αφήγησης, τα Α, Β και Γ τις διαδοχικές καταστάσεις του κεντρικού θέματος, και τα t-1, t-2 και t-3 τις χρονικές περιόδους εμφάνισης κάθε κατάστασης. Εδώ, η αιτία κάθε μεταγενέστερης κατάστασης του κεντρικού θέματος δεν είναι ένα εξωτερικό γεγονός που εισάγεται εμβόλιμα στην αφήγηση αλλά η προγενέστερη κατάστασή του. Ο White δανείζεται από τον Forster ένα παράδειγμα αφήγησης με κεντρικό θέμα τα οικογενειακά προβλήματα της βασιλικής οικογένειας της Αγγλίας:

«Ο βασιλιάς της Αγγλίας πέθανε, οπότε η βασίλισσα έπεσε σε θλίψη. Η θλίψη την οδήγησε στον θάνατο. Ο θάνατός της ανησύχησε τον πρίγκιπα και η ανησυχία τον έφτασε σε σημείο να αυτοκτονήσει. Ο θάνατός του οδήγησε την πριγκίπισσα στη μοναξιά· και από τη μοναξιά εκείνη πέθανε. Έτσι τελειώνει η θλιβερή ιστορία μας». ¹⁰³

Κάθε γεγονός συναπαρτίζει το κεντρικό θέμα της αφήγησης. Το γεγονός του θανάτου του βασιλιά αποτελεί την αιτία εμφάνισης του γεγονότος της θλίψης της βασίλισσας. Το γεγονός της θλίψης της βασίλισσας αποτελεί την αιτία για το γεγονός του θανάτου της. Το γεγονός του θανάτου της αποτελεί την αιτία εμφάνισης του γεγονότος της ανησυχίας του πρίγκιπα και ούτω καθεξής.

Στο αφηγηματικό σχήμα του Gallie, η σύνδεση μεταξύ των γεγονότων δεν χρειάζεται να είναι αιτιακή. Κάθε γεγονός αποτελεί απλά αναγκαία συνθήκη για την εμφάνιση του επόμενου και η σύνδεσή τους καθίσταται εύλογη μόνο από την παρακολούθηση της εξέλιξης της αφήγησης έως την κατάληξή της. Η εξέλιξη, εφόσον δεν προκύπτει αιτιακά, δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί. Ωστόσο, τα πολλά ενδεχόμενα για το τι θα συμβεί στη συνέχεια μας οδηγούν στο τέλος της αφήγησης και επισκοπώντας τα γεγονότα από την άποψη του τέλους η μόνη κατάληξη που

¹⁰² White, M. (1963). *The Logic of Historical Narration*. Στο *Philosophy and History* (ed. by S. Hook). New York: NYU Press, σσ. 6-7.

¹⁰³ White, M. (1965). *Foundations of Historical Knowledge*. New York: Harper & Row, σ. 223. Το παράδειγμα προέρχεται από το Forster, E. M. (1927). *Aspects of the Novel*. New York: Harcourt, Brace & Company, σσ. 126-154.

γίνεται αποδεκτή είναι η συγκεκριμένη.¹⁰⁴ Με άλλα λόγια, κατανοούμε εκ των υστέρων ότι, δεδομένων των γεγονότων που συνέβησαν κατά την εξέλιξη της αφήγησης, δεν θα ήταν δυνατό να οδηγηθούμε σε ένα διαφορετικό τέλος από εκείνο που η αφήγηση μας αποκαλύπτει. Ο Dray το αποκαλεί *ακολουθητέο μοντέλο ενδεχομενικότητας* [followable contingency model] και έχει ως εξής: «[E]άν δεν υπήρχε το Α δεν θα υπήρχε το Β, εάν δεν υπήρχε το Β δεν θα υπήρχε το Γ, εάν δεν υπήρχε το Γ δεν θα υπήρχε το Δ και ούτω καθεξής».¹⁰⁵

Ο Dray δανείζεται ένα παράδειγμα ιστορικής αφήγησης από το έργο του Stone, *Η κρίση της αριστοκρατίας*:

«Ήταν η μάταιη ελπίδα της ανόδου που έφερε αυτούς τους ευγενείς από τα κτήματα στην Αυλή. Έχοντας ελάχιστα πράγματα να κάνουν εκεί, ενέδωσαν εύκολα στον έκλυτο βίο. Και καθώς δεν είχαν καμία σταθερή πηγή εισοδήματος, ο έκλυτος βίος γρήγορα τους οδήγησε σε χρεοκοπία».¹⁰⁶

Σύμφωνα με τον Dray, το κεντρικό θέμα της αφήγησης είναι η δράση των ευγενών. Τα γεγονότα που συναποτελούν το κεντρικό θέμα είναι η διαμονή των ευγενών στα κτήματα, η μετακίνησή τους στην Αυλή, ο έκλυτος βίος και η χρεοκοπία. Η μετακίνησή τους από τα κτήματα στην αυλή εξηγείται με την αιτιακή εισροή της ελπίδας για άνοδο, κατά το πρότυπο του Danto –υπό την προϋπόθεση, βέβαια, ότι η μόνη ευκαιρία για κοινωνική άνοδο ενός ευγενή της εποχής προέρχονταν από την Αυλή. Αντίθετα, το ότι ένας ευγενής έχει ελάχιστα πράγματα να κάνει δύσκολα θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι ικανή συνθήκη για την περιπέτειά του στον έκλυτο βίο. Οπότε, μοιάζει περισσότερο με αναγκαία συνθήκη, η οποία αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο να επιλεγεί η δράση που τελικά επιλέχτηκε από τους πρωταγωνιστές, σύμφωνα με το πρότυπο του Gallie. Τέλος, η χρεοκοπία των ευγενών προκύπτει ως αποτέλεσμα του έκλυτου βίου, οπότε εντάσσεται στο εξηγητικό σχήμα της αιτιακής αλυσίδας του White. Αυτό είναι ένα παράδειγμα που δείχνει, κατά τον Dray, ότι μια ιστορική αφήγηση περιέχει τόσες συνδέσεις

¹⁰⁴ *Η αφηγηματική λειτουργία*, σσ. 23-24.

¹⁰⁵ Gallie, W. B. (1964). *Philosophy and the Historical Understanding*. New York: Schocken Books, σσ. 40-43. Οπ. αναφ. στο *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 140.

¹⁰⁶ Stone, L. (1965). *The Crisis of the Aristocracy, 1558-1641*. Oxford: The Clarendon Press, σ. 221. Οπ. αναφ. στο *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 141.

γεγονότων του παρελθόντος όσα είναι και τα είδη εξήγησης.¹⁰⁷ Το είδος της εξήγησης που θα εφαρμόσουμε εξαρτάται από τα γεγονότα που πρόκειται να συνδέσουμε. Επομένως, δεν υπάρχει λόγος να θεωρήσουμε την αφήγηση μορφή εξήγησης «με μια έννοια που θα υπερέβαινε τα παραπάνω».¹⁰⁸

Παρόλα αυτά, η κριτική του Dray δεν αποδυναμώνει τελείως το επιχείρημα του Danto. Στο προηγούμενο παράδειγμα, κάθε αλλαγή στην κατάσταση του υποκειμένου θα μπορούσε υπό ορισμένες προϋποθέσεις να εξηγηθεί με βάση το σχήμα εξήγησης του Danto. Το ότι ένας ευγενής έχει ελάχιστα πράγματα να κάνει σίγουρα δεν αποτελεί ικανή συνθήκη, όπως προαναφέραμε, ώστε να τον οδηγήσει στον έκλυτο βίο. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία αιτιακή σύνδεση μεταξύ των δύο γεγονότων. Από τη στιγμή που η συγκεκριμένη σύνδεση είναι δυνατό να τεκμηριωθεί από αρκετές παρόμοιες ιστορικές περιπτώσεις, θα λέγαμε ότι το αποτέλεσμα του έκλυτου βίου προκύπτει τουλάχιστον στατιστικά -ή πιθανολογικά- όταν ένας ευγενής έχει ελάχιστα πράγματα να κάνει. Αυτό σημαίνει ότι κάθε φορά που ανακαλύπτουμε στα τεκμήρια ότι ένας ευγενής είχε επιδοθεί σε έκλυτο βίο, θα μπορούσαμε να αναζητήσουμε την αιτία στο αν είχε ή όχι ελάχιστα πράγματα να κάνει και να τη θεωρήσουμε πιθανολογικά επαρκή αιτία του έκλυτου βίου του. Οπότε, όταν διαβάζουμε σε μια ιστορική αφήγηση για έναν ευγενή που είχε ελάχιστα πράγματα να κάνει, μπορούμε να αναμένουμε, με σχετική επιφύλαξη τουλάχιστον, ότι αυτός ο ευγενής θα επιδοθεί σε έκλυτο βίο στη συνέχεια της αφήγησης, πριν διαβάσουμε αυτό που τελικά έπραξε.

Συμβιβάζοντας την αφηγηματική θεωρία του Gallie με την παροχή αιτιακών εξηγήσεων στην Ιστορία ο Ricoeur επισημαίνει ότι από το ερώτημα «και μετά;» που συνοδεύει φυσικά την παρακολούθηση της αφήγησης προκύπτει αβίαστα εξαιτίας της ελλειπτικής δομής της τελευταίας το ερώτημα «γιατί;». Προκύπτει, δηλαδή, η ανάγκη για παροχή εξηγήσεων σχετικά με τον τρόπο που εξελίσσονται τα γεγονότα.¹⁰⁹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει:

«[Τ]α ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ιστορικής εξήγησης πρέπει να θεωρούνται εξελίξεις στην υπηρεσία της δυνατότητας να ακολουθείται η βασική ιστορία... [Ο]ι εξηγήσεις δεν επιτελούν άλλη λειτουργία από

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σσ. 140-141.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 143.

¹⁰⁹ Ricoeur, P. (1990). *Δοκίμια ερμηνευτικής* (μτφ. Α. Μουρίκη). Αθήνα: Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας, σ. 217.

εκείνη της παροχής βοήθειας στον αναγνώστη για να ακολουθήσει την ιστορία ακόμη παραπέρα».¹¹⁰

Επομένως, το ότι οι ευγενείς είχαν ελάχιστα πράγματα να κάνουν μπορεί να θεωρηθεί αιτιακή εισροή, η οποία εξηγεί τον έκλυτο βίο τους. Επίσης, ο Dray παραβλέπει ότι στην αφήγηση του Stone η χρεοκοπία των ευγενών δεν αποτελεί άμεσο αποτέλεσμα του έκλυτου βίου τους. Αντίθετα, εισάγεται εμπόλημα στην αφήγηση το γεγονός ότι οι ευγενείς δεν διέθεταν καμία σταθερή πηγή εισοδήματος. Αυτό σημαίνει ότι, αν οι ευγενείς διέθεταν κάποια σταθερή πηγή εισοδήματος, το πιθανότερο θα ήταν ότι, παρόλο που διήγαν έκλυτο βίο, δεν θα χρεοκοπούσαν· όπως οι πολιορκητές του προαναφερθέντος παραδείγματος το πιθανότερο θα ήταν ότι θα συνέχιζαν να πολιορκούν την πόλη αν δεν είχαν λάβει το μήνυμα ότι η βάση τους δέχεται επίθεση. Οπότε, η σύνδεση του γεγονότος του έκλυτου βίου με το γεγονός της χρεοκοπίας δεν υπάγεται στο σχήμα της αιτιακής αλυσίδας του White αλλά σε εκείνο της αιτιακής εισροής του Danto. Εξάλλου, ο ίδιος ο Dray παραδέχεται ότι, «παρόλο που ενδέχεται να υπάρχουν αιτιακές αλυσίδες στην Ιστορία, η σχέση που εκδηλώνουν δύσκολα μπορεί να θεωρηθεί υποδειγματική για τις εξηγητικές αφηγήσεις»¹¹¹. Αντίθετα, «η δομή [του εξηγητικού σχήματος του Danto] εμφανίζεται πράγματι από καιρού εις καιρόν στην αφηγηματική Ιστορία».¹¹²

2.3. Μη εξηγητικές αφηγήσεις

Παρά τη σχετική αποδυνάμωση της αφηγηματικής θέσης του Danto, ο οπαδός της εγγενούς εξηγητικής ιδιότητας της αφήγησης θα απαντούσε ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο μια ιστορική αφήγηση μεταδίδει εξηγήσεις των γεγονότων του παρελθόντος. Επομένως, αποφασιστικό βήμα για την κριτική του αφηγηματικού σχήματος εξήγησης θα ήταν η αντιπαραβολή του σε μη εξηγητικές αφηγήσεις, δηλαδή σε αφηγήσεις που απαντούν αποκλειστικά στο ερώτημα «και μετά;» και όχι στο «γιατί;». Στο προηγούμενο κεφάλαιο παραθέσαμε παραδείγματα αφηγήσεων που μεταδίδουν μόνο τι συνέβη και όχι γιατί συνέβη ό,τι περιγράφουν. Ωστόσο, το

¹¹⁰ *Η αφηγηματική λειτουργία*, σσ. 24-25.

¹¹¹ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 138.

¹¹² Στο ίδιο, σ. 139.

παράδειγμα με το πρωινό της Άννας, παρότι ορθό, δεν είναι εύκολο να ισχυριστούμε ότι θα αποτελούσε ποτέ περίπτωση με την οποία θα ασχολούνταν πράγματι ένας ιστορικός. Ομοίως, το παράδειγμα της Μαρίας Α' της Αγγλίας θα παρατηρούσε κανείς ότι αποτελεί περισσότερο περίληψη παρά τμήμα μιας ολοκληρωμένης ιστορικής αφήγησης.

Αν και οι ανωτέρω παρατηρήσεις δεν αρκούν για να αναιρεθεί η θέση ότι μια αφήγηση μπορεί να μην είναι εξηγητική, είναι δυνατό να παραθέσουμε παραδείγματα ιστορικών αφηγήσεων, από τα οποία απουσιάζει οποιαδήποτε απάντηση στο γιατί συνέβησαν τα γεγονότα που περιγράφουν. Σε ένα αφηγηματικό ιστορικό έργο για τη μικρασιατική καταστροφή ο συγγραφέας γράφει:

«Μετά την αποχώρησιν των Ελληνικών στρατευμάτων ήρχισαν οι ακρωτηριασμοί των πτωμάτων και αι επελάσεις δια του ιππικού. Δεν θα τους θάψωμεν, έλεγον, δια να μολυνθεί και η ατμόσφαιρα. Επί δεκαπέντε ημέρας τα είχαν εκτεθειμένα τα πτώματα, όπου τα επισκέφθη εξ Αγκύρας ο Μ. Κεμάλ μετά πολυμελούς συνοδείας».¹¹³

Γιατί πραγματοποιήθηκε ο ακρωτηριασμός των πτωμάτων; γιατί να μολυνόταν η ατμόσφαιρα; γιατί επισκέφτηκε το μέρος ο Κεμάλ; Ούτε στο συγκεκριμένο ούτε σε οποιοδήποτε άλλο σημείο του έργου δεν παρατίθεται κάποια εξήγηση. Το ίδιο συμβαίνει και σε επόμενο σημείο:

«Αφού εστερήθησαν των περιουσιών των [...], μετά συλληφθέντες άπαντες, μηδέ των αναπήρων εξαιρουμένων, άπας ο άρρην πληθυσμός, οι μεν νέοι πεζοπορούντες οδηγήθησαν εις το Κηρ Σεχίρ, οι δε γεροντότεροι, μηδέ των τυφλών, παραλυτικών μη εξαιρουμένων, οδηγήθησαν εις τας φυλακάς του Δορυλαίου (εις Γαλλικήν σχολήν) και εκείθεν την 14^η Σεπτεμβρίου 1920 οδηγήθησαν μετ' εμού εις Χαϊμανά και εκείθεν προς την Σεβάστειαν και Ελ Αζήλ όπου υπέκυψαν. Ίσως ελάχιστοι δακτυλοδεικτούμενοι ζώσιν εκ των 12.000 χριστιανών».¹¹⁴

¹¹³ Αγγέλου, Μ. (2013). *Η μικρασιατική τραγωδία «υπ' αντόπτου μάρτυρος»*. Αθήνα: Ελευθεροτυπία, σ.σ. 139-140.

¹¹⁴ Στο ίδιο, σ. 221.

Η ανωτέρω αφήγηση, όπως και πλήθος άλλων ιστορικών αφηγήσεων, περιγράφει τα γεγονότα στη χρονολογική σειρά που συνέβησαν αλλά σε αντίθεση με τη θεωρία του Danto δεν μεταδίδει καμία εξήγηση αυτών των γεγονότων. Οπότε, δεν μένει παρά να γίνει δεκτό ότι μια αφήγηση μπορεί να περιέχει εξηγήσεις αλλά δεν αποτελεί η ίδια εξήγηση των γεγονότων που περιγράφει. Το ερώτημα που προκύπτει εν προκειμένω είναι, γιατί ένας ιστορικός να κατασκευάσει μια αφήγηση, η οποία δεν εξηγεί τα γεγονότα που πραγματεύεται.

Κατά τον Danto, τα γεγονότα του παρελθόντος διευθετούνται σε αφηγηματική δομή με βάση τη σημασία τους, όπως αυτή αποκαλύπτεται από τη σύνδεσή τους με μεταγενέστερα γεγονότα του παρελθόντος. Για παράδειγμα, στην αφηγηματική πρόταση «Όταν οι ΗΠΑ εισέβαλαν στο Αφγανιστάν εισήλθαν στον μακροβιότερο πόλεμο του 21^{ου} αιώνα» το προγενέστερο γεγονός της εισβολής των ΗΠΑ το 2001 αποκτά σημασία σε σχέση με το μεταγενέστερο γεγονός του τέλους του πολέμου το 2021, καθώς και με όσους πολέμους του 21^{ου} αιώνα διήρκησαν λιγότερο.¹¹⁵ Ωστόσο, παρότι η σύνδεση των συγκεκριμένων γεγονότων διαθέτει αναμφισβήτητα κοινωνική, πολιτική ή ηθική σημασία, δεν διαθέτει αιτιακή σημασία. Το ότι ο πόλεμος του Αφγανιστάν ήταν ο μακροβιότερος πόλεμος του 21^{ου} αιώνα δεν προκύπτει αιτιακά από το ότι κάποια στιγμή ξεκίνησε. Σίγουρα, αν δεν είχε ξεκινήσει δεν θα διαρκούσε, αλλά το ότι διήρκησε περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο πόλεμο του 21^{ου} αιώνα δεν οφείλεται στο ότι ξεκίνησε. Αυτό σημαίνει ότι η σημασία των γεγονότων μιας ιστορικής αφήγησης δεν προέρχεται αποκλειστικά από την εξήγησή τους. Η σύνδεση των γεγονότων μπορεί να πραγματοποιηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να μεταδίδει άλλου είδους κατανόηση.

Στην *Ποιητική* του ο Αριστοτέλης αφηγείται μια ιστορία: το άγαλμα του Μίτυ έπεσε πάνω στον φονιά του Μίτυ και τον σκότωσε την ώρα που εκείνος βρισκόταν από κάτω και το κοίταζε.¹¹⁶ Τα γεγονότα που συνδέονται είναι η δολοφονία του Μίτυ και ο θάνατος του δολοφόνου του από την πτώση του αγάλματος. Εάν σε αυτό το σημείο κάποιος επέμενε ότι κάθε αφήγηση είναι εγγενώς εξηγητική, θα οδηγούνταν στην *post hoc ergo propter hoc* πλάνη και θα θεωρούσε ότι το άγαλμα του Μίτυ έπεσε πάνω στον δολοφόνο επειδή εκείνος είχε σκοτώσει τον Μίτυ. Ύστερα από αυτή την εξήγηση είτε θα έπεφτε θύμα της προκατάληψης ότι κάποια μυστική οντότητα με

¹¹⁵ Carroll, N. (2022). History and Retrospection. Στο *A Companion to Arthur C. Danto* (ed. by J. Gilmore & L. Goehr). New Jersey: Wiley-Blackwell, σ. 146.

¹¹⁶ Αριστοτέλης. (2008). *Ποιητική* (μτφ. Δ. Λυπουρλή). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 9.1452a.

αυξημένο το αίσθημα δικαιοσύνης πήρε εκδίκηση για τη δολοφονία του Μίτυ μέσω του αγάλματός του είτε θα θεωρούσε τη σύνδεση εσφαλμένη, επειδή ακριβώς οδηγεί στην *post hoc* πλάνη. Αντίθετα, ο Αριστοτέλης πραγματοποιεί αυτή τη σύνδεση για να συμβιβάσει τις απαιτήσεις μιας αφήγησης: αφενός να προκαλέσει τον *φόβο* ή τη *συμπόνια* για τους δρώντες και να εντυπωσιάσει μέσα από την περιγραφή μιας απροσδόκητης κατάστασης, αφετέρου να οδηγήσει στην *κάθαρση*, δηλαδή στην τελική αποκατάσταση της τάξης.¹¹⁷ Ανεξάρτητα από το αν του παρέχεται ή όχι μια εξήγηση της πτώσης του αγάλματος, το κοινό νιώθει ικανοποιημένο από την τελική λύση του δράματος.

Σε αντίθεση με τον Danto, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, αναλύει τα μέρη της αφήγησης με όρους εξήγησης, ο Velleman τα αναλύει με όρους βίωσης ενός συναισθηματικού ρυθμού. Για τον Danto, η αρχή της αφήγησης περιγράφει την αρχική κατάσταση μιας μεταβλητής, η μέση την εισροή των γεγονότων που εξηγούν την αλλαγή από την αρχική στην τελική κατάσταση και το τέλος την τελική κατάσταση της μεταβλητής. Για τον Velleman, αντίθετα, η αρχή της αφήγησης διεγείρει συναισθηματικά το κοινό, η μέση μεταδίδει γεγονότα που προκαλούν συναισθηματικές επιπλοκές και το τέλος επιλύει τα συναισθήματα.¹¹⁸ Η θέση του Velleman προέρχεται από τη σύνδεση της θεωρίας του Αριστοτέλη για τις απαιτήσεις της αφήγησης με τη εκείνη του Brooks, ο οποίος συσχετίζει τη δομή της αφήγησης με τη φροϋδική θεωρία για τη δομή των εννομήσεων. Σύμφωνα με τον Brooks:

«Η αρχή μιας αφήγησης είναι σαν το ερέθισμα που παρακινεί σε αναζήτηση μείωσης του ερεθίσματος –η φαγούρα που απαιτεί ζύσιμο–, η μέση είναι σαν την αναβολή της μείωσης του ερεθίσματος από εμπόδια και λανθασμένες επιλογές και το τέλος είναι σαν την ικανοποιητική αποφόρτιση, η οποία ηρεμεί έστω προσωρινά».¹¹⁹

Το αφηγηματικό σχήμα συναισθηματικής κατανόησης του Velleman συγγενεύει με το ακολουθητέο μοντέλο ενδεχομενικότητας του Gallie. Όμως, σε αντίθεση με τον

¹¹⁷ Velleman, D. (2003). Narrative Explanation. *The Philosophical Review*, 112(1), σ. 14· *Ποιητική*, 6.1449b.

¹¹⁸ Narrative Explanation, σσ. 14-16.

¹¹⁹ Brooks, P. (1985). *Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative*. Cambridge: Harvard University Press, σσ. 90-112. Οπ. αναφ. στο ίδιο, σ. 12.

Ricoeur, ο οποίος σπεύδει να ερμηνεύσει την κατανοησιμότητα του σχήματος του Gallie σε σχέση με τις αιτιακές εξηγήσεις που εισάγονται στην αφήγηση για να βοηθήσουν στην εξέλιξη της ιστορίας, ο Velleman την ερμηνεύει σε σχέση με την επισκόπηση των γεγονότων από την άποψη του τέλους της ιστορίας, δηλαδή σύμφωνα με το αρχικό πρότυπο του Gallie. Το κοινό κατανοεί τα γεγονότα με βάση τα συναισθήματα που διεγείρει η περιγραφή τους και μέσα από αυτή τη συναισθηματική ακολουθία οδηγείται στο τέλος της ιστορίας, το οποίο προκαλεί μια συνολική, σταθερή συναισθηματική στάση απέναντί τους.¹²⁰

Το εν λόγω σχήμα, όπως συνοπτικά παρουσιάστηκε, δεν παρατίθεται στην παρούσα εργασία για να αντικαταστήσει το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης του Danto ως ενιαίο σχήμα, στο οποίο μπορεί να ενταχθεί οποιαδήποτε αφήγηση. Εξάλλου, ένας ιστορικός είναι σε θέση να συνθέσει μια αφήγηση, η οποία δεν διαθέτει κάποια συναισθηματική σημασία. Παράδειγμα αποτελεί το έργο του Le Goff *Η Ευρώπη γεννήθηκε τον Μεσαίωνα*; Ενώ στο έργο υπάρχει κεφάλαιο με τίτλο «Μια εκτρωματική Ευρώπη» που προδιαθέτει την συναισθηματική κατανόηση των γεγονότων με συγκεκριμένο τρόπο, υπάρχει επίσης ένα κεφάλαιο με τίτλο «Η σύλληψη της Ευρώπης», στο οποίο ούτε ο τίτλος ούτε η εξέλιξη των γεγονότων διεγείρει κάποια συναισθηματική ακολουθία. Χαρακτηριστικό τμήμα του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι το εξής:

«Η επίδραση του χριστιανισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική στον τομέα [της] μέτρησης του χρόνου. Αν και ο χριστιανικός Μεσαίωνας συνεχίζει να χρησιμοποιεί το ρωμαϊκό ιουλιανό ημερολόγιο, εμφανίζονται ωστόσο καινοτομίες υψίστης σημασίας. Πρώτα πρώτα εισάγεται ο εβδομαδιαίος χρόνος. Η αναφορά της *Γένεσης* στη Θεία Δημιουργία προβάλλει τον ρυθμό των επτά ημερών της Δημιουργίας: έξι ημέρες και μία ημέρα ανάπαυσης. Σύντομα όλοι οι χριστιανοί υποχρεούνται να τηρούν την αργία του Κυρίου, και ο Καρλομάγνος θα χρειαστεί να πείσει την Εκκλησία να εξαιρέσει τους χωρικούς, αφού οι τελευταίοι πρέπει οπωσδήποτε να εκμεταλλεύονται την καλοκαιρία για τις αγροτικές εργασίες, και ιδιαίτερα για τον θερισμό. Μέχρι πολύ πρόσφατα, στον ευρωπαϊκό κόσμο δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η εβδομαδιαία ρύθμιση της

¹²⁰ Στο ίδιο, σ. 19.

ανθρώπινης δραστηριότητας ήταν η καλύτερη για την εναλλαγή εργασίας και ανάπαυσης».¹²¹

Το σχήμα του Velleman παρατίθεται εδώ ως επιχείρημα υπέρ της άποψης ότι μια αφήγηση όχι μόνο είναι δυνατό να μην εξηγεί τα γεγονότα, στα οποία αναφέρεται, αλλά και ότι δεν δομείται αποκλειστικά για αυτό τον σκοπό. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να δομηθεί μια αφήγηση, της οποίας η σημασία δεν είναι αιτιακή αλλά πιθανώς συναισθηματική. Το προαναφερθέν παράδειγμα με τα γεγονότα της μικρασιατικής καταστροφής προέρχεται από ένα έργο με τίτλο *Η μικρασιατική τραγωδία «υπ' αυτόπτου μάρτυρος»*. Η αναφορά στα γεγονότα του παραδείγματος δεν γίνεται με σκοπό να εξηγηθούν οι αιτίες που οδήγησαν σε εκείνα ή οι λόγοι, για τους οποίους τα ιστορικά υποκείμενα έδρασαν όπως έδρασαν. Γίνεται για να συναισθανθεί κανείς το μέγεθος της τραγωδίας.

---

¹²¹ Le Goff, J. (2006). *Η Ευρώπη γεννήθηκε τον Μεσαίωνα*; (επιμ. Α. Ελεφάντη & Α. Μαραγκάκη). Αθήνα: Πόλις, σ. 53.

Κεφάλαιο 3. Αφήγηση και αναπαράσταση της ιστορικής πραγματικότητας

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζουμε τη συμβολή του σχήματος των αφηγηματικών προτάσεων του Danto στην αναπαράσταση της ιστορικής πραγματικότητας και στην ανάδειξη μιας σημασίας της ιστορικής αφήγησης, η οποία συσκοτίζει στην εξηγητική λειτουργία της. Ασκώντας κριτική στην επιχειρηματολογία του Danto με αναφορά κυρίως στις θέσεις των Strømholm, Carr, Levine και Malpas καταλήγουμε ότι η θεμελιώδης σημασία της αφήγησης ως προς την αναγκαιότητα της ιστορικής έρευνας δεν μπορεί να είναι άλλη από την εξηγητική.

3.1. Η συμβολή των αφηγηματικών προτάσεων στην ανάδειξη της σημασίας των ιστορικών γεγονότων

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, ο Danto αντιτίθεται στη διάκριση του Walsh μεταξύ απλής και σημαντικής αφήγησης. Ωστόσο, με εκείνη του Croce μεταξύ χρονικού και Ιστορίας καθαυτή φαίνεται ότι συμφωνεί, με την αφήγηση ως ενιαίο σύνολο να αποτελεί για εκείνον το ουσιαστικό έργο του ιστορικού. Ο Danto αποδίδει τη σύνθεση του χρονικού στην άποψη ενός ιδεατού αυτόπτη μάρτυρα της Ιστορίας – του *Ιδανικού Χρονικογράφου* [Ideal Chronicler] όπως τον αποκαλεί–, ο οποίος είναι σε θέση να παρακολουθεί και να καταγράφει τα γεγονότα του παρελθόντος τη στιγμή που συμβαίνουν. Σε αντίθεση με τον χρονικογράφο, ο οποίος απλά ταξινομεί τα ιστορικά γεγονότα σε μια χρονική ακολουθία από το παλαιότερο στο πιο πρόσφατο, ο ιστορικός αποδίδει επιπλέον κάποια σημασία στα ιστορικά γεγονότα που πραγματεύεται συνδέοντάς τα μέσω της αφήγησης με μεταγενέστερα γεγονότα του παρελθόντος.¹²²

Οι προτάσεις στις οποίες βασίζεται η σύνθεση μιας αφήγησης είναι κατά την ορολογία του Danto οι *αφηγηματικές προτάσεις* [narrative sentences].¹²³ «Ο Τριακονταετής Πόλεμος άρχισε το 1618» αναφέραμε στο πρώτο κεφάλαιο ότι αποτελεί μια αφηγηματική πρόταση. Το ίδιο και η πρόταση «Με την εισβολή στο Αφγανιστάν οι ΗΠΑ εισήλθαν στον μακροβιότερο πόλεμο του 21ου αιώνα» που

¹²² *Narration and Knowledge*, σσ. 149-152.

¹²³ Στο ίδιο, σ. 152.

αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο. Το στοιχείο που διακρίνει τις αφηγηματικές προτάσεις από τις υπόλοιπες προτάσεις που περιγράφουν γεγονότα του παρελθόντος είναι ότι το προγενέστερο γεγονός αντλεί τη σημασία του από τη σύνδεσή του με το μεταγενέστερο γεγονός.¹²⁴ Ενώ για τον Dray δεν αποτελεί πάρα λογοτεχνική χρήση της εκ των υστέρων ιστορικής γνώσης, για τον Danto η σύνθεση αφηγηματικών προτάσεων αποτελεί το κατεξοχήν έργο του ιστορικού.¹²⁵ Όπως επισημαίνει:

«Όλη η αλήθεια σχετικά με ένα γεγονός μπορεί να γίνει γνωστή μόνο αργότερα και μερικές φορές πολύ αργότερα από την πραγματοποίηση του ίδιου του γεγονότος. Αυτό το μέρος της ιστορίας μπορούν να το πουν μόνο οι ιστορικοί».¹²⁶

Ποια αλήθεια όμως αποκαλύπτεται για ένα γεγονός του παρελθόντος, όταν αυτό εντάσσεται σε μια αφηγηματική πρόταση; Ο Danto προσφέρει αρχικά ένα παράδειγμα προερχόμενο από ποίημα του Yeats, το οποίο αφορά στον βιασμό της Λήδας από τον Δία: «Απλώνει ένα ρίγος στα λαγόνια της εκεί/Τα τείχη πέσαν, στη στέγη και τον πύργο πυρκαγιά/Και ο Αγαμέμνων πεθαμένος».¹²⁷ Σύμφωνα με τον μύθο, η Λήδα έμεινε έγκυος από τον Δία και γέννησε την Ωραία Ελένη. Η αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη ήταν η αφορμή για τη διεξαγωγή του Τρωικού Πολέμου. Για να φυσήξει άνεμος ώστε να εκστρατεύσουν οι Αχαιοί ενάντια στην Τροία, ο Αγαμέμνονας θυσίασε την κόρη του, Ιφιγένεια. Η σύζυγός του, Κλυταιμνήστρα, μετά την επιστροφή του από την Τροία τον σκότωσε παίρνοντας εκδίκηση για τη θυσία της κόρης της. Ο αυτόπτης μάρτυρας του βιασμού της Λήδας δεν θα μπορούσε να περιγράψει το περιστατικό υπό το μεταγενέστερο γεγονός της δολοφονίας του Αγαμέμνονα, διότι δεν γνωρίζει τι θα συμβεί στο μέλλον. Άρα, δεν θα του αποκαλυπτόταν όλη η αλήθεια για το γεγονός του βιασμού της Λήδας. Το ίδιο ισχύει κατά τον Danto και στην Ιστορία. Ο αυτόπτης μάρτυρας της έναρξης του πολέμου το 1618 δεν γνωρίζει ότι ο πόλεμος αυτός θα είναι ο Τριακονταετής Πόλεμος. Άρα, όλη

¹²⁴ History and Retrospection, σ. 146.

¹²⁵ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σσ. 143-145.

¹²⁶ *Narration and Knowledge*, σ. 151.

¹²⁷ Moore, T., Darley, G., & Yeats, W. B. (2021). *Η Λήδα και ο κύκνος: Ιρλανδοί ποιητές 19^{ου} αι. και W. B. Yeats* (μτφ. Μ. Παπουτσοπούλου). Καλύβια: ΑΩ.

η αλήθεια για το τι άρχισε το 1618 αποκαλύπτεται τουλάχιστον τριάντα χρόνια μετά, οπότε έχει λήξει ο πόλεμος.¹²⁸

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η αλήθεια ενός γεγονότος εξαρτάται από την αλήθεια του μεταγενέστερου γεγονότος υπό το οποίο περιγράφεται. Για παράδειγμα, στην πρόταση «Ο Αρίσταρχος το 270 π.Χ. προέβλεψε την ηλιοκεντρική θεωρία του Κοπέρνικου το 1543 μ.Χ.», το γεγονός ότι ο Αρίσταρχος προέβλεψε την ηλιοκεντρική θεωρία είναι αληθές μόνο αν το μεταγενέστερο γεγονός ότι ο Κοπέρνικος συνέθεσε την ίδια θεωρία είναι επίσης αληθές. Επομένως, το μεταγενέστερο γεγονός την σύνθεσης της ηλιοκεντρικής θεωρίας από τον Κοπέρνικο αποτελεί αναγκαία συνθήκη για το προγενέστερο γεγονός της πρόβλεψής της από τον Αρίσταρχο. Οπότε, το προγενέστερο γεγονός αποτελεί ικανή συνθήκη για το μεταγενέστερο.¹²⁹

Η εμφάνιση του μεταγενέστερου γεγονότος, βέβαια, δεν αποτελεί πραγματικά αναγκαία συνθήκη για την εμφάνιση του προγενέστερου. Μια τέτοια σκέψη θα αντέβαινε στην ιδέα της αιτιότητας. Θα ήταν σαν να ισχυριζόμασταν ότι το γεγονός της ανακάλυψης του ηλιοκεντρικού συστήματος από τον Κοπέρνικο το 1543 μ.Χ. προκάλεσε την ανακάλυψη της ίδιας θεωρίας από τον Αρίσταρχο το 270 π.Χ. Αποτελεί όμως αναγκαία συνθήκη για την περιγραφή του προγενέστερου γεγονότος ως αιτίας του μεταγενέστερου, δεδομένου ότι αν δεν γνωρίζαμε για την εμφάνιση του μεταγενέστερου γεγονότος δεν θα ήμασταν σε θέση να περιγράψουμε το προγενέστερο γεγονός ως την αιτία κάποιου πράγματος. Θα καθηλωνόμασταν, δηλαδή, στην οπτική του αυτόπτη μάρτυρα της Ιστορίας.¹³⁰

Το πόσο σημαντικό είναι, λοιπόν, ένα γεγονός αναδεικνύεται από τη σύνδεσή του με κάποιο μεταγενέστερο γεγονός. Αγνοώντας τη σύνδεση δεν μπορούμε να κρίνουμε τη σημαντικότητα του γεγονότος· για την ακρίβεια, σύμφωνα με τον Danto, είναι αδύνατο σε αυτή την περίπτωση να εφαρμόσουμε την έννοια της σημαντικότητας. Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο συγγραφέας των *Μαθηματικών Αρχών της Φυσικής Φιλοσοφίας* γεννήθηκε στο Γούλσθορπ το 1642» αναφέρεται σε ένα σημαντικό γεγονός, τη γέννηση του Νεύτωνα, η συγγραφή των *Μαθηματικών Αρχών* από τον οποίο αποτέλεσε την πρώτη επιστημονικά τεκμηριωμένη προσπάθεια να απαντηθούν βασικά ερωτήματα που σχετίζονται με τους νόμους της φυσικής. Ο αυτόπτης

¹²⁸ *Narration and Knowledge*, σ. 152.

¹²⁹ Στο ίδιο, σ. 156.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 157.

μάρτυρας που αγνοεί το μεταγενέστερο γεγονός της συγγραφής του εν λόγω έργου από τον Νεύτωνα –ή το γεγονός ότι το παιδί που γεννήθηκε τότε θα γινόταν αργότερα ο Νεύτωνας–, είτε δεν θα ασχολούνταν με το γεγονός της γέννησής του είτε θα το περιέγραφε ως «Ένα αγόρι γεννήθηκε στο Γούλσθορπ το 1642», χωρίς να φαίνεται ότι αποτελεί κάποιο γεγονός ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας.¹³¹

Ο Danto, επομένως, προσδίδει στην αφηγηματική δομή την ιδιότητα να αποδίδει μια σημασία στα γεγονότα του παρελθόντος, η οποία δεν μπορεί να τους αποδοθεί από τη δομή του χρονικού. Δεδομένου ότι ο Walsh με τον όρο «σημασία» δεν εννοούσε μόνο την παροχή εξηγήσεων για τα γεγονότα του παρελθόντος, την οποία συζητήσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, αλλά επίσης την ερμηνεία τους, καθώς και την ιδιότητα της αφήγησης να διευθετεί τα γεγονότα με συνεκτικό και κατανοητό τρόπο, η μόνη διαφορά του Danto από τον Walsh σχετικά με αυτή την έννοια είναι ότι ο πρώτος διαφωνεί με την απόδοση του όρου «αφήγηση» σε μια μορφή ιστορικού έργου που θα έμοιαζε περισσότερο με εκείνη του χρονικού. Σε αυτό το σημείο η παρατήρηση του Dray ότι διατρέχουμε τον κίνδυνο να συζητούμε μόνο για την καταλληλότητα μιας λέξης ίσως ταιριάζει περισσότερο.

Σύμφωνα με τον Strømholm, ο αυτόπτης μάρτυρας της Ιστορίας μπορεί να μη διαθέτει γνώση των γεγονότων που θα συμβούν στο μέλλον αλλά δεν έχουμε κανένα λόγο να θεωρούμε ότι δεν διαθέτει γνώση του παρελθόντος. Εφόσον οποιοσδήποτε πραγματικός χρονικογράφος είναι σε θέση να καταγράφει γεγονότα που συνέβησαν στο παρελθόν, δεν υπάρχει κανένας λόγος να αφαιρέσουμε από τον Ιδανικό Χρονικογράφο του Danto την ίδια δυνατότητα, η οποία μάλιστα δεν αντιβαίνει στις δυνατότητες, με τις οποίες ο ίδιος ο Danto έχει επιλέξει να προικίσει τον Ιδανικό Χρονικογράφο. Μόνο με τη δυνατότητα να καταγράφει το παρελθόν και χωρίς να διαθέτει οποιαδήποτε γνώση του μέλλοντος ένας χρονικογράφος μπορεί να αποδώσει στα γεγονότα του παρελθόντος την ίδια σημασία που θα τους απέδιδε και ένας ιστορικός, ο οποίος θα συνέθετε αφηγηματικές προτάσεις για εκείνα.¹³²

Σύμφωνα με τον Danto, ο Ιδανικός Χρονικογράφος είναι σε θέση να προσφέρει την πληρέστερη δυνατή περιγραφή όσων συνέβησαν στο παρελθόν.¹³³ Μια πλήρης περιγραφή της ζωής του Νεύτωνα θα αναφερόταν αναγκαστικά στο γεγονός της γέννησής του στο Γούλσθορπ το 1642, καθώς και στη δημοσίευση των *Μαθηματικών*

¹³¹ Στο ίδιο, σ. 159.

¹³² Strømholm, P. (1973). Ideal Chronicles and Future Knowledge. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1-4), 314.

¹³³ *Narration and Knowledge*, σ. 149.

Αρχών της Φυσικής Φιλοσοφίας το 1687. Τη στιγμή που γεννιέται ο Νεύτωνας, ο χρονικογράφος σίγουρα δεν γνωρίζει ότι κάποια στιγμή στο μέλλον θα συγγράψει τις *Μαθηματικές Αρχές*, οπότε δεν θα ήταν δυνατό να περιγράψει το γεγονός της γέννησής του ως «τη γέννηση του συγγραφέα των *Μαθηματικών Αρχών*». Τα δύο γεγονότα όμως θα περιέχονταν ξεχωριστά στο χρονικό της ζωής του Νεύτωνα, όταν η συγγραφή των *Μαθηματικών Αρχών* θα αποτελούσε πια παρελθόν.¹³⁴

Στο ανωτέρω παράδειγμα, η σχέση ανάμεσα στα γεγονότα του παρελθόντος αποτελεί για τον Strömholm σχέση μέρους-όλου. Τα γεγονότα της γέννησης του Νεύτωνα και της συγγραφής των *Μαθηματικών Αρχών* αποτελούν μέρη του μεγαλύτερου γεγονότος της ζωής του Νεύτωνα. Το ίδιο ισχύει με τα γεγονότα του βιασμού την Λήδας από τον Δία και της δολοφονίας του Αγαμέμνονα από την Κλυταιμνήστρα, τα οποία θα μπορούσαν να αποτελούν μέρη ενός χρονικού για τη ζωή του Αγαμέμνονα, ή με τα γεγονότα της έναρξης και της λήξης του πολέμου, τα οποία αναγκαστικά θα αναφέρονται σε ένα χρονικό για τον Τριακονταετή Πόλεμο. Ένα πιο διαφωτιστικό παράδειγμα της σχέσης μέρους-όλου μεταξύ των ιστορικών γεγονότων αποτελεί το εξής. Η Μάχη του Στάλινγκραντ αποτελεί μέρος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και η Επιχείρηση «Ουρανός» αποτελεί μέρος της Μάχης του Στάλινγκραντ. Επομένως, η περιγραφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, προκειμένου να θεωρηθεί πλήρης, πρέπει να περιέχει μια εξίσου πλήρη περιγραφή της Μάχης του Στάλινγκραντ. Επίσης, η περιγραφή της Μάχης του Στάλινγκραντ, προκειμένου να θεωρηθεί πλήρης, πρέπει να περιέχει μια εξίσου πλήρη περιγραφή της Επιχείρησης «Ουρανός». Σε διαφορετική περίπτωση δεν θα είχαμε μια πλήρη περιγραφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οπότε δεν θα εφαρμοζόταν η ιδέα, σύμφωνα με την οποία έχει δομηθεί το πρότυπο του Ιδανικού Χρονικογράφου από τον Danto.¹³⁵

«Το αν η περιγραφή ενός γεγονότος», γράφει ο Strömholm, «αναφέρεται στα μεγαλύτερα σύνολα, των οποίων το γεγονός αποτελεί μέρος, είναι αδιάφορο, διότι υπάρχει τουλάχιστον μία πλήρης περιγραφή της σχέσης μέρους-όλου κάπου μέσα στο χρονικό».¹³⁶ Σε αντίθεση με μια αφηγηματική πρόταση, στην οποία η σύνδεση μεταξύ των γεγονότων περιλαμβάνεται στην περιγραφή του προγενέστερου γεγονότος, στο χρονικό η αναφορά στη σχέση μέρους-όλου μπορεί να περιλαμβάνεται στην περιγραφή του γεγονότος που αποτελεί το όλο. Για

¹³⁴ Ideal Chronicles and Future Knowledge, σ. 317.

¹³⁵ Στο ίδιο, σσ. 316-317.

¹³⁶ Στο ίδιο, σ. 318.

παράδειγμα, σε μια αφηγηματική πρόταση, το ότι η Μάχη του Στάλινγκραντ ήταν μέρος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αποτελεί περιγραφή της Μάχης του Στάλινγκραντ. Σε ένα χρονικό, αντίθετα, αποτελεί περιγραφή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οπότε, το ότι σε μια αφηγηματική πρόταση υπάρχει η δυνατότητα να περιγραφεί ένα γεγονός με βάση ένα μεταγενέστερο γεγονός, μετατρέπεται σε δευτερεύον ζήτημα, εφόσον η ιστορική σημασία ενός γεγονότος μπορεί να περιλαμβάνεται εξίσου στη δομή του χρονικού ανεξάρτητα από το ποιο γεγονός αναδεικνύει αυτή τη σημασία.

Το ίδιο ισχύει, κατά τον Strömholm, για τις αιτιακές σχέσεις και τις σχέσεις ομοιότητας μεταξύ των ιστορικών γεγονότων, όπως αναδεικνύονται από τον Danto. Η μόνη διαφορά από τις σχέσεις μέρους-όλου είναι ότι ενώ στις τελευταίες η σύνδεση αναδεικνύεται από την περιγραφή του γεγονότος που αποτελεί το όλον, στις αιτιακές σχέσεις ή στις σχέσεις ομοιότητας αναδεικνύεται από την περιγραφή του μεταγενέστερου γεγονότος. Σίγουρα, ο αυτόπτης μάρτυρας της ανακάλυψης του ηλιοκεντρικού συστήματος από τον Αρίσταρχο το 270 π.Χ., ο οποίος αγνοεί τη μελλοντική ανακάλυψη του Κοπέρνικου το 1543 μ.Χ., δεν θα ήταν δυνατό να αναφέρει ότι ο Αρίσταρχος προέβλεψε την ηλιοκεντρική θεωρία του Κοπέρνικου. Ωστόσο, με μια αναδρομή στο παρελθόν, ο αυτόπτης μάρτυρας της ανακάλυψης του ηλιοκεντρικού συστήματος από τον Κοπέρνικο το 1543 μ.Χ. θα μπορούσε να αναφέρει ότι η ηλιοκεντρική θεωρία του Κοπέρνικου είχε προβλεφθεί από τον Αρίσταρχο το 270 π.Χ. Οπότε, η σύνδεση των δύο γεγονότων είναι δυνατό να περιλαμβάνεται σε ένα χρονικό, με τη διαφορά ότι θα αναφέρεται στην περιγραφή του μεταγενέστερου γεγονότος και όχι του προγενέστερου, όπως θα αναφερόταν σε μια αφηγηματική πρόταση.¹³⁷

Εφόσον οποιαδήποτε σημασία, η οποία προκύπτει από τη σύνδεση ιστορικών γεγονότων, μπορεί να μεταδίδεται τόσο μέσω της αφήγησης όσο και μέσω του χρονικού, η μόνη διαφορά των δύο μορφών έγκειται στον τρόπο που η καθεμία οργανώνει το ιστορικό υλικό.¹³⁸ Προτού καταλήξουμε ότι δεν υφίσταται οποιαδήποτε διαίρεση του ιστορικού έργου σε κατηγορίες πέρα από εκείνη που σχετίζεται με το αν παρέχει ή όχι εξηγήσεις για τα γεγονότα του παρελθόντος, χρειάζεται να αναφερθούμε στις αιτιακές σχέσεις των γεγονότων που περιλαμβάνονται σε μια αφηγηματική πρόταση, για τις οποίες κάνει λόγο ο Danto.

¹³⁷ Στο ίδιο, σ. 319.

¹³⁸ Στο ίδιο, σ. 313.

3.2. Αφηγηματικές προτάσεις και αιτιότητα

Όπως τονίστηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η σύνδεση των γεγονότων σε μια αφηγηματική πρόταση δεν είναι αιτιακή. Η σημασία του προγενέστερου γεγονότος δεν έγκειται στο ότι εξηγεί γιατί συνέβη το μεταγενέστερο. Ωστόσο, ο οπαδός του αφηγηματικού σχήματος εξήγησης του Danto θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι δεν ανήκει το προγενέστερο γεγονός στην κατηγορία του εξηγούντος [explanans] και το μεταγενέστερο σε εκείνη του εξηγητέου [explanandum] αλλά τα δύο γεγονότα συναποτελούν το εξηγητέο μέρος της εξήγησης. Για παράδειγμα, στην αφηγηματική πρόταση «Με την εισβολή στο Αφγανιστάν οι ΗΠΑ εισήλθαν στον μακροβιότερο πόλεμο του 21^{ου} αιώνα» η εισβολή των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν το 2001 και η αποχώρησή τους το 2021 που σηματοδοτούν την έναρξη και τη λήξη του πολέμου του Αφγανιστάν αποτελούν τα μέρη της αλλαγής, η οποία χρειάζεται εξήγηση, και σε μια ιστορική αφήγηση καλούμαστε να παραθέσουμε τις αιτίες που οδήγησαν αυτόν τον πόλεμο να είναι ο μακροβιότερος του 21^{ου} αιώνα.

Για να εξετάσουμε το ανωτέρω επιχείρημα θα αναφερθούμε αρχικά σε ένα απλούστερο παράδειγμα, στο οποίο αναφέρεται ο Danto. Στην αφηγηματική πρόταση «Ο Γιάννης φύτεψε βραβευμένα τριαντάφυλλα» το προγενέστερο γεγονός είναι το φύτεμα των τριαντάφυλλων από τον Γιάννη και το μεταγενέστερο είναι η βράβευση των τριαντάφυλλων.¹³⁹ Το ότι ο Γιάννης φύτεψε τριαντάφυλλα δεν αποτελεί την αιτία του γεγονότος της βράβευσής τους. Σίγουρα, σε συνάφεια με ό,τι αναφέραμε στο δεύτερο κεφάλαιο, αν ο Γιάννης δεν είχε φυτέψει αυτά τα τριαντάφυλλα, δεν θα είχαν βραβευτεί. Το ότι βραβεύτηκαν όμως δεν οφείλεται στο ότι κάποια στιγμή φυτεύτηκαν. Σε περίπτωση που ισχυριζόμασταν κάτι τέτοιο, θα ήταν σαν να λέμε ότι, όποτε κάποιος φυτεύει τριαντάφυλλα, αυτά τα τριαντάφυλλα βραβεύονται, ή τουλάχιστον ότι όποτε ο Γιάννης φυτεύει τριαντάφυλλα, αυτά βραβεύονται. Συναποτελούν όμως τα γεγονότα του φυτέματος των τριαντάφυλλων και της βράβευσής τους το εξηγητέο μέρος κάποιας εξήγησης;

Καταρχάς πρέπει να αναρωτηθούμε ποιο γεγονός επιδιώκουμε να εξηγήσουμε από την πρόταση «Ο Γιάννης φύτεψε βραβευμένα τριαντάφυλλα», διότι από μόνη της δεν

¹³⁹ *Narration and Knowledge*, κεφ. 8, σσ. 160 κ.ε.

εξηγεί τίποτα. Εάν επιδιώκουμε να εξηγήσουμε γιατί ο Γιάννης φύτεψε τα τριαντάφυλλα, ακόμα και αν ο λόγος, για τον οποίο τα φύτεψε, ήταν για να βραβευτούν, το γεγονός ότι τελικά βραβεύτηκαν δεν αποτελεί μέρος της εξήγησης. Ο Γιάννης θα μπορούσε να φυτέψει τα τριαντάφυλλα με σκοπό να βραβευτούν, ωστόσο τα τριαντάφυλλα θα ήταν πιθανό να μη βραβευτούν τελικά. Επίσης, αν ισχυριζόμασταν ότι το γεγονός της βράβειυσής τους ήταν η αιτία που φυτεύτηκαν, θα οδηγούμασταν στο εσφαλμένο συμπέρασμα ότι ένα μεταγενέστερο γεγονός είναι δυνατό να αποτελεί την αιτία ενός προγενέστερου. Εάν πάλι επιδιώκουμε να εξηγήσουμε γιατί τα τριαντάφυλλα του Γιάννη βραβεύτηκαν, το γεγονός ότι κάποια στιγμή φυτεύτηκαν, δεν αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, μέρος της εξήγησης. Το ίδιο θεωρούμε ότι ισχύει με οποιαδήποτε αφηγηματική πρόταση. Στην πρόταση «Με την εισβολή στο Αφγανιστάν οι ΗΠΑ εισήλθαν στον μακροβιότερο πόλεμο του 21^{ου} αιώνα», αν θέλουμε να εξηγήσουμε γιατί οι ΗΠΑ εισέβαλαν στο Αφγανιστάν το 2001, ούτε το γεγονός ότι αποσύρθηκαν το 2021 ούτε ότι ο συγκεκριμένος πόλεμος ήταν ο μακροβιότερος του 21^{ου} αιώνα αποτελεί μέρος της εξήγησης. Ομοίως, αν θέλουμε να εξηγήσουμε γιατί ο συγκεκριμένος πόλεμος ήταν ο μακροβιότερος του 21^{ου} αιώνα, το γεγονός της εισβολής των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν το 2001 δεν αποτελεί μέρος της εξήγησης. Καθένα από τα γεγονότα εξηγείται ξεχωριστά και δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρούμε ότι συμπεριλαμβάνονται στο εξηγητέο μέρος κάποιας ενιαίας εξήγησης.

Εάν, παρόλα αυτά, κάποιος επέμενε ότι τα γεγονότα σε μία αφηγηματική πρόταση συνδέονται αιτιακά, θα έπεφτε στην *post hoc* –ή στην *cum hoc*– πλάνη. Θα θεωρούσε ότι η βράβευση των τριαντάφυλλων του Γιάννη οφείλεται στο ότι κάποια στιγμή τα φύτεψε ή ότι ο Πόλεμος του Αφγανιστάν ήταν ο μακροβιότερος του 21^{ου} αιώνα επειδή οι ΗΠΑ εισέβαλαν στη χώρα το 2001. Παρότι, όπως περιγράφηκε μέχρι στιγμής, η συγκεκριμένη λογική πλάνη παρουσιάζει περισσότερο έναν βαθμό αφέλειας σχετικά με την εξήγηση των ιστορικών γεγονότων, ωστόσο υπάρχουν πιο «επικίνδυνες» συνέπειες. Αποτελεί, για παράδειγμα, επαρκώς τεκμηριωμένο ιστορικό γεγονός ότι η κυβέρνηση της ναζιστικής Γερμανίας προωθούσε ένα οικολογικό χωροταξικό και εκπαιδευτικό πρόγραμμα.¹⁴⁰ Αποτελεί, επίσης, επαρκώς τεκμηριωμένο ιστορικό γεγονός ότι η πρώτες πολιτικές περιβαλλοντικές παρεμβάσεις

¹⁴⁰ Biehl, J., & Staudenmaier, P. (1995). *Ecofascism: Lessons from the German Experience*. Edinburgh & San Francisco: AK Press. Παναγιωτοπούλου, Μ. (2020). Το πράσινο και το καφέ: Ιστορία του περιβαλλοντικού κινήματος στη Ναζιστική Γερμανία. Από τη διαδικτυακή σελίδα του περιοδικού *Οικοτοπία*.

στην Ελλάδα εμφανίζονται τη δεκαετία του 1980.¹⁴¹ Είναι δυνατό να διαθέτει οποιαδήποτε ιστορική σημασία, πόσο μάλλον οποιαδήποτε εξηγητική σημασία, μια αφηγηματική πρόταση της μορφής «Η οικολογικά αναπτυγμένη ναζιστική Γερμανία εισέβαλε στη μη ενήμερη για οικολογικά ζητήματα Ελλάδα το 1941»;

Το ανωτέρω παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί υπερβολικό, ωστόσο αρκετά αντίστοιχα παραδείγματα έχουν δημοσιευτεί. Ενδεικτικά, το 2017 δημοσιεύεται σε γνωστό επιστημονικό περιοδικό ένα άρθρο, ο συγγραφέας του οποίου μεταξύ άλλων περιγράφει την κατάργηση της δουλείας στις αποικιοκρατούμενες χώρες της Αφρικής ως «κατάκτηση της αποικιοκρατίας».¹⁴² Στηρίζει τη θέση του στην πρωτοβουλία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας να τερματίσει το διατλαντικό δουλεμπόριο και να μεταβεί στο *ελεύθερο «νομιμοποιημένο» εμπόριο* [legitimate commerce], αγνοώντας τόσο τα αξιοσημείωτα γεγονότα της αντίστασης στη θεσμική νομιμοποίηση της δουλείας όσο και την επί τρεις περίπου αιώνες βρετανική εκμετάλλευση των κερδών από το δουλεμπόριο.¹⁴³

Οι ανωτέρω ιστορικές παρανοήσεις, βέβαια, δεν οφείλονται αποκλειστικά στη δομή των αφηγηματικών προτάσεων. Ο Danto επισημαίνει ότι αν ένα προγενέστερο ιστορικό γεγονός αποτέλεσε πράγματι την αιτία ή έστω άσκησε οποιαδήποτε αιτιακή επιρροή στην εμφάνιση ενός μεταγενέστερου γεγονότος, αυτό θα ανακαλυφθεί με ανεξάρτητη ιστορική έρευνα. Για παράδειγμα, αν η ανακάλυψη του ηλιοκεντρικού συστήματος από τον Αρίσταρχο το 270 π.Χ. διαδραμάτισε οποιονδήποτε αιτιακό ρόλο στη μεταγενέστερη ανακάλυψη του Κοπέρνικου το 1543 μ.Χ. θα αποδειχτεί από τα τεκμήρια. Τον Danto τον έμελλε περισσότερο να δείξει ότι προκειμένου να περιγράψουμε ένα γεγονός ως «την αιτία του...» χρειάζεται να το συνδέσουμε σε μια αφηγηματική πρόταση με το μεταγενέστερο γεγονός, του οποίου αποτέλεσε την αιτία.¹⁴⁴ Ότι, ισχύει όμως για τις σχέσεις ομοιότητας, ισχύει και για τις αιτιακές σχέσεις. Αν υπάρχει οποιαδήποτε αιτιακή σχέση ανάμεσα σε δύο γεγονότα, αυτή είναι δυνατό να αναδεικνύεται στη δομή του χρονικού από την περιγραφή του μεταγενέστερου γεγονότος, δηλαδή του γεγονότος που αποτέλεσε το αποτέλεσμα της αιτιακής δράσης. Μπορεί ο Ιδανικός Χρονικογράφος να μην είναι σε θέση να

¹⁴¹ Χατζηπαρασκευαΐδης, Α. (2012). Σημειώσεις για την ιστορία του οικολογικού κινήματος. Από τη διαδικτυακή σελίδα του περιοδικού *Ευπλοία*.

¹⁴² Αλεξοπούλου, Κ. (2018). Για μια νέα αποικιοκρατία. ΤΙΝΑ και ιστορικός αναθεωρητισμός. Από τη διαδικτυακή σελίδα του περιοδικού *Marginalia*. Πρόκειται για το Gilley, B. (2017). The Case for Colonialism. *Third World Quarterly*.

¹⁴³ Στο ίδιο.

¹⁴⁴ *Narration and Knowledge*, σ. 157.

περιγράψει το προγενέστερο γεγονός ως «την αιτία του...» αλλά είναι σε θέση να περιγράψει το μεταγενέστερο γεγονός ως «το αποτέλεσμα του...», όταν αυτό θα είναι πια παρελθόν.¹⁴⁵

Πάντως, η συμπερίληψη δύο γεγονότων σε μία αφηγηματική πρόταση παραπέμπει σε μια στενή αιτιακή σύνδεση μεταξύ τους, από την οποία είναι δυνατό να εξαχθεί το εσφαλμένο συμπέρασμα ότι το προγενέστερο γεγονός αποτέλεσε πράγματι αναγκαία συνθήκη για την εμφάνιση του μεταγενέστερου. Ο ίδιος ο Danto, προφανώς για να κάνει πιο αξιοπρόσεκτη τη θέση του για τις αφηγηματικές προτάσεις, συγχέει το ότι ένα γεγονός αποτελεί πράγματι την αιτία ενός μεταγενέστερου γεγονότος με το ότι ένα γεγονός μπορεί να περιγραφεί ως αιτία ενός μεταγενέστερου γεγονότος σε μια αφηγηματική πρόταση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Η ανακάλυψη του Αρίσταρχου μπορεί σε καμία περίπτωση να μην προκάλεσε τον Κοπέρνικο να ανακαλύψει την ηλιοκεντρική θεωρία αλλά υπό μια πολύ συγκεκριμένη έννοια προκάλεσε τον Κοπέρνικο να την ανακαλύψει εκ νέου».¹⁴⁶ Ορθώς, λοιπόν, ο Strömholm σπεύδει εν προκειμένω να διακρίνει τις αιτιακές σχέσεις από τις σχέσεις ομοιότητας μεταξύ των ιστορικών γεγονότων σε μια αφηγηματική πρόταση.¹⁴⁷

Οι αφηγηματικές προτάσεις, επομένως, όχι μόνο δεν μεταδίδουν κάποια επιπλέον εξηγητική σημασία σε σχέση με το χρονικό, αλλά μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και σε ψευδαισθήσεις εξήγησης. Τέτοιες ψευδαισθήσεις είναι δυνατό να προκύψουν και από αφηγήσεις που μεταδίδουν άλλου είδους κατανόηση από την εξήγηση των γεγονότων του παρελθόντος. Στο παράδειγμα του προηγούμενου κεφαλαίου με το άγαλμα του Μίτυ, παρότι ο σκοπός της συγκεκριμένης αφήγησης είναι να διεγείρει ένα συναίσθημα δικαίου, κάποιος θα μπορούσε να εξηγήσει το γεγονός της πτώσης του αγάλματος από τη δολοφονία του ανθρώπου που αναπαριστούσε. Η παρανόηση θα εντεινόταν στην περίπτωση που η περιγραφή των δύο γεγονότων λάμβανε την εξής μορφή αφηγηματικής πρότασης: «Με την πτώση του αγάλματος του Μίτυ στο κεφάλι του δολοφόνου του αποδόθηκε κατά κάποιο τρόπο δικαιοσύνη».

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι η συναισθηματική επένδυση της ιστορίας προσφέρει, όπως αναφέρει ο Λιάκος, μια «αίσθηση πραγματικότητας», η οποία δεν αποτυπώνεται στην ιστορική γραφή, όταν η τελευταία περιορίζεται στην ακρίβεια

¹⁴⁵ *Ideal Chronicles and Future Knowledge*, σ. 318.

¹⁴⁶ *Narration and Knowledge*, σ. 156.

¹⁴⁷ *Ideal Chronicles and Future Knowledge*, σ. 316.

όσων περιγράφει.¹⁴⁸ Διακρίνοντας την *αλήθεια* από την *πραγματικότητα*, η οποία περιέχει το *εικός*, δηλαδή τη δυνατότητα αναπαράστασης του πώς θα μπορούσε να είχε συμβεί ό,τι συνέβη στο παρελθόν¹⁴⁹, ο Λιάκος επισημαίνει ότι «η σχέση λογοτεχνίας και ιστορίας μπορεί να πάρει τη μορφή εξωραϊσμού, αποσιώπησης και διαστρέβλωσης της [ιστορικής] πραγματικότητας».¹⁵⁰ Οπότε, η σύνθεση αφηγήσεων σχετικών με το παρελθόν αποτελεί μόνο έναν από τους τρόπους διεύθετης της ιστορικής γνώσης με πιθανές, μάλιστα, απρόβλεπτες συνέπειες ως προς την προσπάθεια εξήγησης των ιστορικών γεγονότων και δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρείται σημαντικότερο ιστορικό έργο από ένα χρονικό.

3.3. Τι πραγματικά συνέβη και γιατί;

Το πρότυπο του Ιδανικού Χρονικογράφου βασίζεται στην κοινότοπη θέση ότι σκοπός της Ιστορίας είναι να αναπαραστήσει το παρελθόν όπως ακριβώς εμφανίστηκε στους ανθρώπους που το έζησαν.¹⁵¹ Παρομοιάζοντας το παρελθόν με ένα δοχείο, από το στόμιο του οποίου εισέρχεται κάθε γεγονός όταν περατώνεται, ο Danto εξετάζει τις προτάσεις που περιγράφουν γεγονότα του παρελθόντος, οι οποίες θα μπορούσαν να εισαχθούν στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου. Μια πρόταση εισάγεται σε αυτό μόνο στην περίπτωση που περιγράφει ένα γεγονός του παρελθόντος όπως ακριβώς συνέβη, τη στιγμή που συνέβη, χωρίς να το συνδέει με μεταγενέστερα γεγονότα.¹⁵² Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο Ανδρέας φυτεύει έναν σπόρο» θα μπορούσε να εισαχθεί στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Danto, προτάσεις που περιέχουν «κατηγορήματα έργου», δηλαδή κατηγορήματα που περιγράφουν ένα γεγονός υπό την προσδοκώμενη έκβασή του στο μέλλον, εξαρτάται από το είδος της απαίτησης για αυτή την προσδοκώμενη έκβαση αν θα εισαχθούν ή όχι στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου. Για παράδειγμα, αν αντικαταστήσουμε το κατηγορήμα «φυτεύει έναν σπόρο» της προηγούμενης πρότασης με το «φυτεύει τριαντάφυλλα», η πρόταση «Ο Ανδρέας φυτεύει τριαντάφυλλα» θα μπορούσε επίσης να εισαχθεί στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου, διότι φυτεύοντας τον σπόρο η

¹⁴⁸ Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται Ιστορία*. Αθήνα: Πόλις, σ. 157.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 155.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 157.

¹⁵¹ *History and Retrospection*, σ. 145.

¹⁵² *Narration and Knowledge*, σ. 146.

προσδοκώμενη έκβαση της ενέργειάς του είναι να φυτρώσουν τριαντάφυλλα ανεξάρτητα από το αν για οποιονδήποτε λόγο θα φυτρώσουν τελικά ή όχι. Αντίθετα, η αφηγηματική πρόταση «Ο Ανδρέας φυτεύει βραβευμένα τριαντάφυλλα» δεν θα μπορούσε να εισαχθεί στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου, διότι η απαίτηση για την προσδοκώμενη έκβαση είναι υπερβολική. Απαιτείται να γνωρίζουμε τη στιγμή που ο Ανδρέας φυτεύει τον σπόρο ότι στο μέλλον τα τριαντάφυλλα όχι μόνο θα φυτρώσουν αλλά και θα βραβευτούν. Το ίδιο ισχύει και με τα ιστορικά γεγονότα. Ο Ιδανικός Χρονικογράφος θα μπορούσε να αναφερθεί στο γεγονός της δολοφονίας ενός στρατιώτη της βασιλικής φρουράς από έναν αβράκωτο το 1789 αλλά δεν θα μπορούσε να το συμπεριλάβει ως τμήμα της *χρονικής δομής* [temporal structure] που περιγράφεται με τον όρο «Γαλλική Επανάσταση».¹⁵³

Ωστόσο, όπως υποστηρίζουν οι Levine και Malpas, υπάρχουν προτάσεις που περιγράφουν ιστορικά γεγονότα, των οποίων η απαίτηση για γνώση του μέλλοντος δεν είναι ούτε τόσο στενή ώστε, σύμφωνα με τη θεωρία του Danto, να επιτρέπεται η εισαγωγή τους στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου αλλά ούτε τόσο υπερβολική ώστε να μην επιτρέπεται.¹⁵⁴ Για παράδειγμα, η πρόταση «Ο Βασίλης ενώνει το κόκκινο και το μπλε καλώδιο» μπορεί να εισαχθεί στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου, όπως και η πρόταση «Ο Βασίλης κατασκευάζει ένα ραδιόφωνο», η οποία αναφέρεται στη χρονική δομή της κατασκευής του ραδιοφώνου ανεξάρτητα από το αν θα κατασκευαστεί τελικά ή όχι. Τι συμβαίνει όμως με την αφηγηματική πρόταση «Ο Βασίλης συμμετέχει στην εξέγερση του Πολυτεχνείου», η οποία περιγράφει το ίδιο γεγονός υπό άλλη χρονική δομή; Εάν στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου μπορεί να εισαχθεί η εν λόγω πρόταση, γιατί να μην μπορεί να εισαχθεί και η πρόταση «Ο αβράκωτος συμμετέχει στη Γαλλική Επανάσταση»; Από την άλλη, εάν δεν μπορεί να εισαχθεί, πώς είναι δυνατό να εισαχθεί η πρόταση «Ο Βασίλης κατασκευάζει ένα ραδιόφωνο», δεδομένου ότι ο αυτόπτης μάρτυρας της Ιστορίας παρατηρεί την ένωση των δύο καλωδίων αλλά όχι την κατασκευή ενός ραδιοφώνου συνολικά;

Στο έργο *Είναι και χρόνος*, ο Heidegger αντιτίθεται στην ιδέα της χρονικότητας ως μιας σειράς από *τώρα-περιπτώσεις* [now-instances], υποστηρίζοντας ότι η χρονική

¹⁵³ Στον ίδιο, σσ. 160-166.

¹⁵⁴ Levine, M., & Malpas, J. (1994). 'Telling it like was': History and the ideal chronicle. *Australasian Journal of Philosophy*, 72(2), 157.

εμπειρία κατευθύνεται πάντα προς ένα μέλλον υπό αναμονή.¹⁵⁵ Για τον Husserl, επίσης, δεν μπορούμε καν να βιώσουμε κάτι που συμβαίνει στο παρόν παρά μόνο σε σχέση με το υπόβαθρο αυτού που το διαδέχεται και αυτού που προβλέπουμε ότι θα το διαδεχθεί.¹⁵⁶ Με αναφορά στους ανωτέρω στοχαστές τόσο ο Ricoeur όσο και ο Carr υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη εμπειρία είναι αναγκαστικά χρονική και η γλωσσική της έκφραση ορίζεται από την αφηγηματικότητα.¹⁵⁷ Η αφηγηματική δομή, όπως εκφραστικά το θέτει ο Ricoeur επικαλούμενος τον Wittgenstein, αποτελεί το *γλωσσικό παίγνιο* [language-game] της χρονικότητας.¹⁵⁸ Με την εν λόγω άποψη της αφηγηματικότητας συμφωνεί ορισμένως και ο Danto, δηλώνοντας ότι:

«Η αφήγηση αποτελεί παράδειγμα ενός από τους βασικούς τρόπους, με τους οποίους αναπαριστούμε τον κόσμο, ενώ η γλώσσα της αρχής και του τέλους, των σημείων καμπής, των κρίσεων και των κορυφώσεων συμπλέκεται με αυτόν τον τρόπο αναπαράστασης σε τόσο μεγάλο βαθμό, ώστε η εικόνα της ζωής μας πρέπει να είναι βαθιά αφηγηματική».¹⁵⁹

Υπό αυτή την άποψη, αφαιρώντας από το έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου τη χρονική διάσταση των γεγονότων που περιγράφει, ο Danto το καθιστά ακατανόητο και ασυνάρτητο.¹⁶⁰ Για παράδειγμα, η ενέργεια του Βασίλη να ενώσει το κόκκινο και το μπλε καλώδιο εντάσσεται στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου αλλά καθίσταται ακατανόητη στην περίπτωση που αφαιρέσουμε την προσδοκώμενη έκβαση της κατασκευής ενός ραδιοφώνου. Επιτρέποντας όμως στο έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου την εισαγωγή της αφηγηματικής περιγραφής «κατασκευή του ραδιοφώνου» για την ενέργεια του Βασίλη, δηλαδή επιτρέποντας τη χρονική διάσταση της κατανόησής της, δεν υπάρχει λόγος να μην ενταχθεί και η αφηγηματική περιγραφή «συμμετοχή στην εξέγερση του Πολυτεχνείου», όπως και κάθε αφηγηματική περιγραφή για οποιοδήποτε γεγονός. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Levine και Malpas:

¹⁵⁵ Heidegger, M. (1978). *Being and Time* (trans. by J. Macquarrie & E. Robinson). Oxford: Blackwell, σσ. 422-425.

¹⁵⁶ Carr, D. (1986). Narrative and the Real World: An Argument for Continuity. *History and Theory*, 25(2), 121.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 118 κ.ε.: *Η αφηγηματική λειτουργία*, σ. 54.

¹⁵⁸ *Η αφηγηματική λειτουργία*, σ. 13.

¹⁵⁹ *Narration and Knowledge*, σ. xiii.

¹⁶⁰ 'Telling it like was', σ. 158.

«Το παράδοξο [στη σκέψη] του Danto είναι ότι το έργο του Ιδανικού Χρονικογράφου, το οποίο υποτίθεται ότι είναι ένα χρονικό γεγονότων, δεν μπορεί να λάβει υπόψη του την ίδια τη χρονικότητα. Έτσι, είτε δεν καταγράφει τίποτα –άρα δεν είναι χρονικό– είτε πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιεί ερμηνευτικές περιγραφές, οι οποίες συνδέουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον –οπότε το χρονικό πρέπει να είναι σε θέση να περιλαμβάνει αφήγηση».¹⁶¹

Σε τι, λοιπόν, οφείλεται η αντίφαση στη θεωρία του Danto και για ποιο σκοπό προχωρά στη σύνθεση ενός ασυνάρτητου, κατά τους Levine και Malpas, προτύπου όπως αυτό του Ιδανικού Χρονικογράφου; Αυτή η αντίφαση προκύπτει από μία επιπλέον σημασία, με την οποία ο Danto επενδύει τη σύνθεση των αφηγηματικών προτάσεων. Αφορά στον τρόπο με τον οποίο η ιστορική πραγματικότητα διευθετείται με κριτήριο τα ενδιαφέροντα του ιστορικού. Όπως τονίζει ο Danto:

«Η επιβολή μιας αφηγηματικής οργάνωσης μας εμπλέκει λογικά σε έναν ανεπανάληπτο υποκειμενικό παράγοντα. Υπάρχει σε αυτή ένα στοιχείο απόλυτης αυθαιρεσίας. Οργανώνουμε τα γεγονότα σε σχέση με κάποια [άλλα] γεγονότα, τα οποία θεωρούμε σημαντικά[...] Πρόκειται για μια αίσθηση σημαντικότητας κοινή σε όλες τις αφηγήσεις, [η οποία] καθορίζεται από τα επίκαιρα ενδιαφέροντα του ενός ή του άλλου ανθρώπου».¹⁶²

Για τον Danto, επομένως, η αφηγηματική δομή επιβάλλεται στα γεγονότα του παρελθόντος και οι αφηγηματικές προτάσεις που τα συνδέουν εξαρτώνται από τα κριτήρια, με βάση τα οποία τις συνθέτει ο ιστορικός. Τα κριτήρια αυτά είναι ευέλικτα, δηλαδή είναι δυνατό να τροποποιούνται υπό την εμφάνιση νέων κοινωνιολογικών και ψυχολογικών γνώσεων. Ενώ αναγνωρίζει την ύπαρξη κοινών κριτηρίων που αμβλύνουν τις διαφωνίες πάνω σε ορισμένα γεγονότα, ο Danto υποστηρίζει ότι υπο διαφορετικά κριτήρια θα επιλεγούν και διαφορετικά γεγονότα ώστε να ενταχθούν σε μια ορισμένη χρονική δομή. Η σωστή περιγραφή ενός

¹⁶¹ Στο ίδιο, σ. 161.

¹⁶² *Narration and Knowledge*, σ. 142.

γεγονότος είναι για τον ιστορικό εκείνη που το εντάσσει στη χρονική δομή που ανταποκρίνεται στα κριτήριά του. Επομένως, ένα συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να περιγραφεί ποικιλοτρόπως, δεδομένου ότι είναι δυνατό να ενταχθεί σε οποιονδήποτε αριθμό διαφορετικών χρονικών δομών, δηλαδή σε ένα απεριόριστο σύνολο αφηγηματικών προτάσεων που το συνδέουν με κάποιο μεταγενέστερο γεγονός. Οπότε, όπως συμπεραίνει ο Danto: «Μπορεί να μην αλλάζει [το ίδιο] το παρελθόν, αλλάζει όμως ο τρόπος με τον οποίο το οργανώνουμε».¹⁶³ Αυτή η θέση του Danto συμβαδίζει με εκείνη που έχει ήδη περιγραφεί, ότι η αφήγηση αποτελεί την οργανωτική δομή της Ιστορίας κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο η θεωρία αποτελεί την οργανωτική δομή της επιστήμης. Εδώ επισημαίνεται ότι η εν λόγω οργανωτική δομή ορίζεται υποκειμενικά.

Επομένως, σύμφωνα με τους Levine και Malpas, το πρότυπο του Ιδανικού Χρονικογράφου αντιπαραβάλλεται από τον Danto στο σχήμα των αφηγηματικών προτάσεων για να αναδειχθεί η υποκειμενική σημασία της σύνδεσης των ιστορικών γεγονότων σε μια αφήγηση.¹⁶⁴ Παρότι σε αυτό το σημείο κυρίως ο Carr σε σχέση με την Ιστορία και ο Davidson σε σχέση με την επιστήμη αντιτίθενται στη διάκριση οργανωτικού σχήματος και εμπειρικού περιεχομένου, υποστηρίζοντας ότι «έχουμε ήδη εμπλακεί με τον κόσμο πριν σκεφτούμε ποτέ εννοιολογικά πλαίσια ή οργανωτικά σχήματα»¹⁶⁵, θεωρούμε σε συνάφεια με την άποψη του Danto μεταξύ άλλων ότι στην κατανόηση των γεγονότων του παρελθόντος υπεισέρχεται ορισμένως ο υποκειμενικός παράγοντας. Παρόλα αυτά, δεν θα επιχειρήσουμε εδώ την εξέταση αυτού του ζητήματος.

Η κριτική μας στρέφεται εν προκειμένω στο ότι από την επιχειρηματολογία του Danto συνάγεται ότι τα ιστορικά τεκμήρια αποκαλύπτουν μόνο ότι ένα ορισμένο γεγονός πράγματι συνέβη και ότι ο ιστορικός διαθέτει την απεριόριστη δυνατότητα να συνδέσει το εν λόγω γεγονός με οποιοδήποτε μεταγενέστερο γεγονός σε μια αφήγηση. Ενώ ο Danto αναλύει διεξοδικά τον ρόλο που διαδραματίζουν τα υποκειμενικά κριτήρια του ιστορικού στη σύνθεση μιας ιστορικής αφήγησης, παρακάμπτει, όπως παρατηρήθηκε και σε άλλα σημεία της παρούσας εργασίας, τη

¹⁶³ Στο ίδιο, σσ. 166-167.

¹⁶⁴ 'Telling it like was', σ. 161.

¹⁶⁵ Βλ. Narrative and the Real World· Davidson, D. (1973). On the Very Idea of a Conceptual Scheme. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 47, 5-20. Οπ. αναφ. στο ίδιο, σσ. 160-161.

συμβολή των ιστορικών τεκμηρίων στην παροχή εξηγήσεων για τα γεγονότα του παρελθόντος.

Τα ζητήματα, βέβαια, που αφορούν στην απόδοση αιτιότητας στην Ιστορία είναι, όπως αναφέρει ο Σεφεριάδης, «ακανθώδη και πολύπλευρα».¹⁶⁶ Η ενέργεια του αβράκωτου στο προαναφερθέν παράδειγμα να σκοτώσει τον στρατιώτη της βασιλικής φρουράς το 1789 δεν είναι εύκολο να εξηγηθεί, διότι οι αντικειμενικές αιτίες που τον οδήγησαν σε αυτή μπορεί να σχετίζονται ή μπορεί να μην σχετίζονται με το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης. Μπορεί να ήταν αποτέλεσμα ληστείας ή προσωπικής διαμάχης ή οτιδήποτε άλλο. Ακόμα και αν έχουμε εντοπίσει στα σχετικά τεκμήρια τις πιθανές αιτίες της ενέργειάς του, δεν είμαστε σίγουροι για το ποια ακριβώς ήταν η πραγματική αιτία, ή στην περίπτωση που η ενέργειά του οφείλεται σε συνδυασμό αιτιών, δεν είμαστε σίγουροι για το ποια αιτία επενέργησε καταλυτικότερα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είμαστε σε θέση να χρησιμοποιήσουμε το ιστορικό υλικό για να εντάξουμε το γεγονός σε όποια αφηγηματική περιγραφή ικανοποιεί τα υποκειμενικά μας κριτήρια.

Ο Σεφεριάδης εξάγει από τη βιβλιογραφία «τέσσερις βασικές οδούς», όπως τις χαρακτηρίζει, οι οποίες συμβάλουν στην αποκρυστάλλωση των ιστορικών αιτιών. Επιγραμματικά, αυτές είναι η οπτική της δέσμης ευκαιριών και επιλογών, η προβληματική της αιτιακής αλληλουχίας και των κομβικών συμβάντων, το δίπολο αναγκαιών και ικανών συνθηκών και η κλασσική συγκριτική μέθοδος.¹⁶⁷ Η συστηματική έρευνα για τη χρήση της καταλληλότερης μεθόδου από αυτές, ή συνδυασμού μεθόδων, προκειμένου να εξηγηθεί επαρκώς και όσο γίνεται ακριβέστερα ένα ιστορικό γεγονός, περιορίζει τα κριτήρια, με τα οποία επιλέγουμε τον τρόπο που τα γεγονότα θα διευθετηθούν σε μια αφήγηση. Η όσο γίνεται αντικειμενικότερη και ολόπλευρη αξιοποίηση των σχετικών ιστορικών τεκμηρίων περιορίζει ακόμη αυτά τα κριτήρια. Επομένως, ένας ιστορικός θα εντάξει τα γεγονότα σε εκείνη την αφηγηματική περιγραφή που, όπως αναφέρει ο Gray, «οι εμπειρικοί του ισχυρισμοί, τα σχετικά συμπεράσματα και οι αξιολογικές του κρίσεις επιτρέπουν».¹⁶⁸ Υπό αυτή την άποψη, το ιδεώδες του αυτόπτη μάρτυρα της Ιστορίας, δηλαδή η θέση ότι σκοπός της Ιστορίας είναι να αναπαραστήσει το παρελθόν όπως

¹⁶⁶ Σεφεριάδης, Σ. (2014). *Στις διαδρομές της ιστοριογραφίας: Κριτική επισκόπηση από το πρίσμα της κοινωνικής επιστήμης*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 67.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 68.

¹⁶⁸ *Φιλοσοφία της Ιστορίας*, σ. 165.

ακριβώς εμφανίστηκε στους ιστορικούς δρώντες, δεν είναι ένα ασυνάρτητο σχήμα· λειτουργεί ως ο ορίζοντας της ιστορικής έρευνας.

Συμπεράσματα

Επιχειρώντας μια σύνοψη της παρούσας εργασίας, θεωρούμε σε συνάφεια με την επιχειρηματολογία του Walsh και στον αντίποδα των θέσεων του Danto ότι υφίσταται διάκριση ανάμεσα σε ιστορικές αφηγήσεις που απλά περιγράφουν και σε άλλες που επιπλέον εξηγούν τα γεγονότα του παρελθόντος στα οποία αναφέρονται. Σε αυτή τη διάκριση σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν το πλήθος των διαθέσιμων ιστορικών τεκμηρίων και η χρονική απόσταση του ιστορικού από την υπό διερεύνηση ιστορική περίοδο. Η ελλιπής συγκέντρωση των πρώτων και το μεγάλο χρονικό χάσμα μεταξύ της εποχής μας και του παρελθόντος είναι δυνατό να αποκλείσει μια επαρκή αιτιακή σύνδεση μεταξύ ιστορικών γεγονότων. Σε αυτή την περίπτωση, ακόμα και αν τα ενδιαφέροντά μας για τη σύνθεση μιας αφήγησης αφορούν στην απάντηση του ερωτήματος «γιατί συνέβη ό,τι συνέβη στο παρελθόν;», θα μας επιτραπεί να συνθέσουμε μόνο μια αφήγηση που απλά θα περιγράψει τι συνέβη.

Από την άλλη, η σύνθεση μιας ιστορικής αφήγησης είναι δυνατό να επιχειρείται με σκοπό τη διέγερση μιας συναισθηματικής ακολουθίας σε σχέση με όσα περιγράφει, ή με σκοπό οποιοδήποτε άλλο είδος κατανόησης των γεγονότων πέρα από την εξηγητική. Επομένως, η θέση του Danto, σύμφωνα με την οποία η δομή της αφήγησης συνεπάγεται ότι προσφέρει εγγενώς μια εξήγηση όσων περιγράφει, θεωρούμε ότι μπορεί να οδηγήσει σε ιστορικά συμπεράσματα, τα οποία είναι ψευδή ως προς την αιτιακή σύνδεση των ιστορικών γεγονότων. Όπως υποστηρίζει ο Dray, μια αφήγηση μπορεί ασφαλώς να μεταδώσει εξηγήσεις για τα γεγονότα που περιγράφει αλλά οι εξηγήσεις αυτές δεν οφείλονται στην αφηγηματική οργάνωσή τους. Το αφηγηματικό σχήμα εξήγησης του Danto, παρότι θα μπορούσε να αποτελεί πρότυπο στην προσπάθεια σύνθεσης αιτιακά επαρκών ιστορικών αφηγήσεων, δεν αντιπροσωπεύει το σύνολο της στοχοθεσίας του ιστορικού έργου.

Τέλος, θεωρούμε ότι η αφήγηση δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως το ουσιαστικό έργο του ιστορικού σε σχέση με οποιαδήποτε σημασία, η οποία μεταδίδεται μέσω του περιεχομένου της, εφόσον η ίδια σημασία είναι δυνατό να μεταδίδεται και από τη δομή του χρονικού. Αντιπαραβάλλοντας τα σχήματα των αφηγηματικών προτάσεων και του Ιδανικού Χρονικογράφου του Danto καταλήγουμε στο ότι το ιδεώδες της αναπαράστασης του παρελθόντος όπως ακριβώς εμφανίστηκε στους ιστορικούς δρώντες όχι μόνο δεν υστερεί σε τίποτα από την αφηγηματική αναπαράστασή του

αλλά αποτελεί την κατευθυντήρια γραμμή για τη γεφύρωση του χάσματος με το παρελθόν.

Η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε στην προσπάθεια διαύγασης της σχέσης ιστορικής αφήγησης και αιτιακής εξήγησης μέσω της κριτικής επισκόπησης των επιχειρημάτων του Danto ενάντια στην άποψη του αυτόπτη μάρτυρα της Ιστορίας. Παρόλα αυτά, στο έργο του Danto για την ιστορική αφήγηση συναντάται επιπλέον η εναντίωσή του στην *υποστασιακή φιλοσοφία της Ιστορίας* [substantive philosophy] και κυρίως στον μαρξισμό, στην οποία δεν αναφερθήκαμε. Μια περαιτέρω έρευνα σε αυτή την κατεύθυνση θα μπορούσε να ξεκινήσει από την πρόσφατη κριτική του Carroll, σύμφωνα με την οποία, ενώ ο Danto αντίκειται στην υποστασιακή φιλοσοφία της Ιστορίας από την άποψη ότι δεν είναι δυνατό να γνωρίζουμε τι θα συμβεί στο μέλλον προκειμένου να γράψουμε μια αφήγηση για το τέλος της Ιστορίας, ο ίδιος σε άλλο έργο ισχυρίζεται ότι η ιστορία της τέχνης έχει φτάσει στο τέλος της.¹⁶⁹

Ωστόσο, θεωρούμε ότι με την παρούσα εργασία αναδείχθηκε επαρκώς η σημασία της αιτιακής εξήγησης στη σύνθεση ιστορικών αφηγήσεων που ήταν και το ζητούμενο. Υπό αυτή την ανάλυση, η διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης αξίζει να βασίζεται σε επιστημονικά έγκυρες ιστορικές αφηγήσεις, παρότι θα είναι μάλλον διαρκώς ανανεούμενη, δηλαδή με το ένα μάτι στην κριτική αμφιβολία.

---

¹⁶⁹ History and Retrospection, σ. 143-151.

Βιβλιογραφία

- Αγγέλου, Μ. (2013). *Η μικρασιατική τραγωδία «υπ' αυτόπτου μάρτυρος»*. Αθήνα: Ελευθεροτυπία.
- Αριστοτέλης. (2008). *Ποιητική* (μτφ. Δ. Λυπουρλή). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Beard, C. A. (1934). Written History as an Act of Faith. *The American Historical Review*, 39(2), 219-231.
- Beard, C. A. (1935). That Noble Dream. *The American Historical Review*, 41(1), 74-87.
- Biehl, J., & Staudenmaier, P. (1995). *Ecofascism: Lessons from the German Experience*. Edinburgh & San Francisco: AK Press.
- Carr, D. (1986). Narrative and the Real World: An Argument for Continuity. *History and Theory*, 25(2), 117-131.
- Carroll, N. (2022). History and Retrospection. Στο *A Companion to Arthur C. Danto* (ed. by J. Gilmore & L. Goehr). New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Croce, B. (1921). *History: Its Theory and Practice* (trans. D. Ainslie). New York: Harcourt, Brace and Company.
- Danto, A. C. (1953). Mere Chronicle and History Proper. *The Journal of Philosophy*, 50(6), 173-182.
- Danto, A. C. (2007). *Narration and Knowledge*. New York: Columbia University Press.
- Dray, W. H. (2007). *Φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Α. Μανωλάκη). Αθήνα: Οκτώ.
- Duhem, P. (2007). *Σώζειν τα φαινόμενα: Δοκίμιο για την έννοια της φυσικής θεωρίας από τον Πλάτωνα έως τον Γαλιλαίο*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Evans, R. (2009). *Για την υπεράσπιση της Ιστορίας* (μτφ. Α. Παπαδάκη). Αθήνα: Σαββάλας.
- Forster, E. M. (1927). *Aspects of the Novel*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Heidegger, M. (1978). *Being and Time* (trans. by J. Macquarrie & E. Robinson). Oxford: Blackwell.
- Hume, D. (2011). *Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση: Για τη νόηση* (μτφ. Μ. Πουρνάρη). Αθήνα: Πατάκης.
- Le Goff, J. (2006). *Η Ευρώπη γεννήθηκε τον Μεσαίωνα;* (μτφ. Ε. Ζέη). Αθήνα: Πόλις.
- Lévesque, S. (2015). Why Historical Narrative Matters? Challenging the Stories of the Past. *Public History Weekly*, 2(11).

- Levine, M., & Malpas, J. (1994). 'Telling it like was': History and the ideal chronicle. *Australasian Journal of Philosophy*, 72(2), 151-172.
- Λιάκος, Α. (2007). *Πώς το παρελθόν γίνεται Ιστορία*. Αθήνα: Πόλις.
- Meyerhoff, H. (1959). *Philosophy of History in our Time: An Anthology*. New York: Doubleday.
- Moore, T., Darley, G., & Yeats, W. B. (2021). *Η Λήδα και ο κύκνος: Ιρλανδοί ποιητές 19^{ου} αι. και W. B. Yeats* (μτφ. Μ. Παπουτσοπούλου). Καλύβια: ΑΩ.
- Popa, N. (2021). Operationalizing Historical Consciousness: A Review and Synthesis of the Literature on Meaning Making in Historical Learning. *Review of Educational Research*, 92(2), 171-208.
- Ranke, L. (2010). *The Theory and Practice of History* (ed. by G. G. Iggers). London: Routledge.
- Ricoeur, P. (1990). *Δοκίμια ερμηνευτικής* (μτφ. Α. Μουρίκη). Αθήνα: Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας.
- Ricoeur, P. (1990). *Η αφηγηματική λειτουργία* (μτφ. Β. Αθανασόπουλου). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Salmon, W. C., Earman, J., Glymour, C., McGuire, J. E., Norton, J. D., Lennox, J. G., Schaffner, K. F., Machamer, P., & Salmon, M. (2007). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της επιστήμης* (μτφ. Π. Θεοδώρου, Κ. Παγωνδιώτη & Γ. Φουρτούνη). Ηράκλειο: ΠΕΚ.
- Σεφεριάδης, Σ. (2014). *Στις διαδρομές της ιστοριογραφίας: Κριτική επισκόπηση από το πρίσμα της κοινωνικής επιστήμης*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Strømholm, P. (1973). Ideal Chronicles and Future Knowledge. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 16(1-4), 313-322.
- Velleman, D. (2003). Narrative Explanation. *The Philosophical Review*, 112(1), 1-25.
- Walsh, W. H. (1982). *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της Ιστορίας* (μτφ. Κ. Βώρου). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Walsh, W. H. (1958). 'Plain' and 'Significant' Narrative in History. *The Journal of Philosophy*, 55(11), 479-484.
- White, M. (1963). The Logic of Historical Narration. Στο *Philosophy and History* (ed. by S. Hook). New York: NYU Press.
- White, M. (1965). *Foundations of Historical Knowledge*. New York: Harper & Row.

Διαδικτυακές πηγές

Αλεξοπούλου, Κ. (2018). Για μια νέα αποικιοκρατία. ΤΙΝΑ και ιστορικός αναθεωρητισμός. *Marginalia*, 1. Ανακτήθηκε από <https://marginalia.gr/arthro/gia-mia-nea-apikiokratia-tina-ke-istorikos-anatheoritismos/>

Βικιπαίδεια, (χ. η). Μαρία Α΄ της Αγγλίας. Ανακτήθηκε από <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%B1%CE%91%CE%84%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%91%CE%B3%CE%B3%CE%BB%CE%AF%CE%B1%CF%82>

Greenifield, A., & Darbar, S. (2022). Multidirectional narratives: Diversifying the English and History Curriculums. *Impact: Part of My College*. Ανακτήθηκε από https://my.chartered.college/impact_article/multidirectional-narratives-diversifying-the-english-and-history-curriculums/

Ζήση, Σ. (2017). Γιατί το αρχαίο δράμα δεν είναι αντιπολεμικό. *Respublica*. Ανακτήθηκε από <https://www.respublica.gr/2017/06/post/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%80%CE%BF/>

Παναγιωτοπούλου, Μ. (2020). Το πράσινο και το καφέ: Ιστορία του περιβαλλοντικού κινήματος στη Ναζιστική Γερμανία. *Οικοτοπία*. Ανακτήθηκε από <https://www.oikotopia2020.gr/article.php?db=kritiki&id=20200619191509&startMenu=0>

Χατζηπαρασκευαΐδης, Α. (2012). Σημειώσεις για την ιστορία του οικολογικού κινήματος. *Ευπλοία*, 6. Ανακτήθηκε από <https://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=print&sid=241>